

цэ

ЛІТАРАТУРА і МАСТАЦТВА

5 САКАВІКА

2004 г.

№10/4247

АНОНС!

Набліжаецца 60-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 60-годдзе Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Установа «Літаратура і Мастацтва» падрыхтавала да выдання кнігу «Наша Перамога». Заказы на яе прымаюцца па тэлефоне : 284-66-71

Быць адказнымі.
(Падвядзенне
вынікаў
анкеты «ЛіМа»).

Стар. **12**

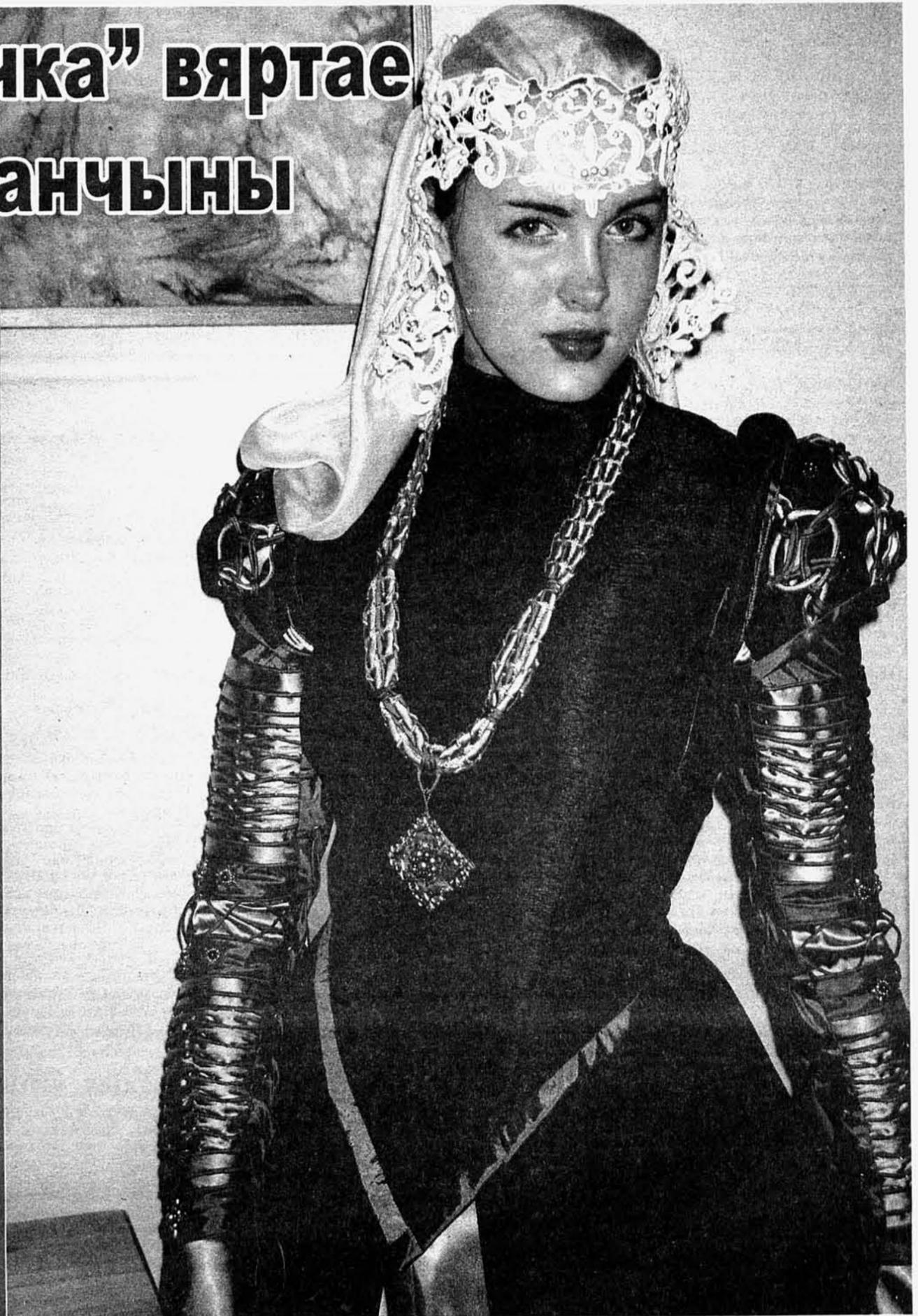
“Беларусачка” вяртае культ жанчыны

Рэдакцыя
«ЛіМа» віншуе
чароўных
паненак
са святам
8 сакавіка
і жадае быць
увасабленнем
хараства.

Як гэтага
дасягнуць —
чытайце

на стар.

5

З вялікім задавальненнем у нядзельны дзень (29 лютага) па сталічным тэлебачанні паглядзела сюжэт, як школьнікі 154-ай мінскай школы гукалі вясну; святкавалі наша народнае свята "Гуканне вясны". І мае думкі супадалі са словамі маладой настаўніцы, што калі мы прынялі ў сваё жыццё свята Святога Валянціна, калі дзе-нідзе наша моладзь пачынае святкаваць амерыканскі Халавін, дык, чаму ж мы адмаўляем ад свайго, ад таго, што стагоддзямі жыло ў нашай народнай куль-

для гэтага шмат што робіцца ў дзяржаве. Днямі прачытала другі нумар часопіса "Беларуская думка" з выступленнем і канцэптуальнымі заўвагамі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Рыгоравіча Лукашэнкі на сустрэчы з прадстаўнікамі творчай інтэлігенцыі, якая адбылася напрыканцы мінулага года. Шмат што там тычыцца і літаратуры. Мне хочацца працытаваць асобныя радкі з заключных слоў Прэзідэнта, якія сталі пратакольным распараджэннем:

грамадскасці?! Можна сказаць, што, маўляў, уся наша цяперашняя зямная цывілізацыя перажывае духоўны спад: чалавечтва змагаецца з эканамічнымі праблемамі, з тэрарызмам, з іншым жыццёвым негатывам, — гандаль людзьмі, наркатыкі... Але ж, калі пра-сачыць усю гісторыю развіцця чалавечтва, людства заўсёды ратаваў толькі высокі дух. І ў самыя розныя стагоддзі адраджэнне гэтага духу заўсёды пачыналася з мастацтва. Немагчыма без слёз глядзець кадры старой

най кніжкай. А наш час, пра які мы пры-выклі гаварыць — няпросты, складаны, ён перш за ўсё — асаблівы час. Таму што, менавіта сённяшнім часам пішацца летпіс нашай новай суверэннай краіны, на якую мы ўсе працуем, наколькі да-валяюць таленты, каб калісьці тыя пака-ленні, што ідуць за намі, казалі пра нас, цяперашніх: яны ўсе разам, хай са-бе і кожны са сваіх пазіцый (мы ж усё розныя: са сваім выхаваннем, мастацкім густам, светаўспрыманнем) працава-лі на квітнеючую, заможную, гор-дую дзяржаву Беларусь, якая — за намі і перад намі, іншае ў нас няма і дзякуй Богу!

Што ж тычыцца на-шых настаўнікаў, а да-

ЗА НАМІ І ПЕРАД НАМІ —

БЕЛАРУСЬ

туры?! Сапраўды, мы шмат ад чаго беспадстаўна адмовіліся, шмат што разгубілі, расцерашвалі па часе, але ж у Вялікай кнізе — Бібліі сказана, што для ўсяго свой час: "час раскідваць камяні і час іх збіраць". Праўда, калі мы, беларусы, спрабуем прыступіць да збірання, дык той-сёй адразу спрабуе чамусьці нас упікнуць. Не так даўно чытаю "Комсомольскую правду" ад 24.02.2004 г., позірк міжволі спыніўся на радках у допісе Надзеі Белавосцік "Настаўнікі ператворацца ў наглядчыкаў?" маўляў, настаўнікаў яшчэ пры-мушаюць падпісвацца на некаторыя малатыражныя выданні. А ці вядома шануюнай Надзеі, на жаль, не ведаю, як па бацьку, што ў нас тымі самымі малатыражнымі выданнямі з'яўляюцца беларускамоўныя выданні, прынамсі, літаратурныя? Па ўсіх законах чалавечай логікі падобнага не павінна быць, мы ж жывём у незалежнай краіне Бе-ларусь, а не ў рэзервацыі амеры-канскіх індзейцаў. У нас ёсць свая мо-ва, культура, мастацтва, літаратура. І ў астатніх галінах жыцця мы спрабуем выпрацаваць сваю мадэль. І нам шмат што ўдаецца. Вельмі спадзяёмся, што тыражы нашых выданняў пачнуць расці,

"Вызначылі, што някепскія часопісы сён-ня выдаюцца, усе бібліятэкі, тым больш школьныя, павінны гэтыя выданні выпісваць. З 1 студзеня ва ўсіх бібліятэ-ках яны павінны быць... Гэтае рашэнне павінна быць у Беларусі навечна. Гэта не мае рашэнне, не мая выдумка. Так бы-ло. А каб чыталі, трэба знаёміць, як у хаце-чыталні. Можна, з гэтага пачаць, пакуль прывучым. Але той, хто хоча, той прачытае...".

І сапраўды, так заўсёды было: і ў 1945 годзе адразу пасля Вялікай Ай-чынай вайны, і ў шасцідзсятых, сямі-дзсятых, васьмідзсятых гады мінула-га стагоддзя. Наша літаратура была ад-ной з самых яркіх, адметных сярод на-цыянальных літаратур былога СССР, шмат якія творы перакладзілі на іншыя мовы, шмат каго з пісьменнікаў ведалі ва ўсім свеце. Прапісаная ісціна, што літаратура — духоўны падмурак наро-да, з якога вырастае і культура, і мас-тацтва, і ідэалогія грамадства.

За апошнія 10—15 гадоў у літарату-ру прыйшло некалькі новых пакаленняў нашых пісьменнікаў. На старонках літаратурных выданняў толькі за міну-лы год з'явіліся дзсяткі новых імёнаў, але ці вядомыя яны шырокаму колу

хронікі часоў Вялі-кай Айчынай вай-ны: разбураныя га-рады, спаленыя вёс-кі, поўныя маўклі-вага жаху дзіцячыя вачаняты, але з першых жа дзён вай-ны, які непакорлівы Дух абуджалі сло-вы, пакладзеныя на адпаведную музы-ку: "Вставай, страна огромная!..." І вось ужо мы будзем святкаваць 60-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фа-шысцкіх захопнікаў, потым — свята вялікай Перамогі, у якіх — веліч і моц нашага народа. Шмат публікацый да гэтых святых дат з'явіцца і на старон-ках нашых выданняў, якія, хочацца асабліва адзначыць, з месяца ў месяц пашыраюць кола сваіх чытачоў. І гэта выдатна, што ўсё адбываецца з пад-трымкай дзяржавы, што нас пачуў і зразумеў Прэзідэнт, што неабыхава да нашых выданняў паставіліся міні-стэрствы: адукацыі, культуры, інфар-мацыі. Сучасны літаратурны працэс ён увесць — у літаратурных выданнях: жы-вы, таленавіты, на розны густ. Так бы-ло заўсёды. Спачатку твор публікуец-ца на старонках таго ці іншага ча-сопіса, потым лепшае выдаецца асоб-

кладней настаўніц, бо ў школах працу-юць пераважна жанчыны, дык шмат у каго з беларускіх пісьменнікаў захоўва-юцца як залацінкі, лісты-водгукі на той ці іншы твор, кніжку вершаў, менавіта ад іх, дзе словы — з душы і сатканы з вялікай любові. Гэтыя лісты трэба дру-каваць, а лепш за ўсё — увесці ў на-шых выданнях рубрыку "Літаратура ў школе", каб настаўнік меў шырокую трыбуну, магчымаць выказацца не толькі ў "Настаўніцкай газеце", але і на старонках літаратурных выданняў пра той ці іншы твор праграмы ці з сучас-най літаратуры. У настаўнікаў ёсць вялікі вопыт і выкладання, і непасрэдна-га штодзённага кантакту з вучнямі. Ім ёсць чым падзяліцца, і нам, пісьмен-нікам, трэба шмат да чаго прыслу-хацца.

Раіса БАРАВІКОВА,
галоўны рэдактар
часопіса "Малодосць"

ГАБЕЛЕН «...НА НЕБА»

У консульскім ўпраўленні Міністэрства за-межных спраў Беларусі з'явілася "Лесвіца на не-ба". Такую назву носіць габелен, які выпускаецца Беларускай дзяржаўнай акадэміяй мастацтваў Ганна Кліменка аддала ў дар консульскай служ-бе краіны. Варта адзначыць, што аўтар працава-ла над габеленам на працягу года, выкарыс-тоўваючы пры гэтым сучасныя тэхнічныя ма-тэрыялы і разнастайную тэхніку. Сярод іх — жы-вапіс на палатне, ткацтва, грубае перапляценне ніццяў і тканін.

Аўтарскі праект "Лесвіца на неба" адзначаны спецыяльнай прэміяй Дэпартаменту культуры Польшчы. Акрамя таго, хутка Ганна наведае Варшаву, дзе прыме ўдзел у міжнародным праекце "Культура для моладзі".

Н.К.

«ЛіМ» — у Інтэрнеце

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мас-тацтва" ў Інтэрнеце. Цяпер кожны, хто мае доступ у "міжнародную павуціну", можа наведаць вэбсайт, на якім можна даведацца пра холдынг, выдаваемую ім прадукцыю (кнігі, часопісы, газету), віды паслуг, якія ён выконвае.

У раздзеле "часопісы" карыстальнік Інтэрнета зной-дзе творы і маладых і знакамітых пісьменнікаў, надру-каваныя ў часопісах "Полымя", "Нёман", "Всемирная литература", "Малодосць".

Палічка газеты "Літаратура і мастацтва" змяшчае ак-туальныя публіцыстычныя артыкулы, матэрыялы літар-атурнай крытыкі і мастацтва.

Калі вы вырашылі напісаць, патэлефанаваць ці зайсці ў віртуальны холдынг, каб набыць кнігу ці пакарыстаць-ца яго паслугамі, то на старонцы "Кантакты" вы зной-дзеце патрэбны вам нумар тэлефона, адрас электрон-най пошты, факса.

Запрашаем вас у www.lim.by, ці пішыце па адрасе: minsk@lim.by

Алесь Патапенка

Адбылося чарговае пасяджэнне літаратур-нага аб'яднання-семінара "Літквартал". На ім, як звычайна, прысутнічалі вучні старэйшых класаў мінскіх школ, навучэнцы каледжаў, сту-дэнты ВНУ. Са сваімі новымі вершамі прысут-ных пазнаёмілі Палавеня Наталля, Латыпаў Ан-дрэй, Малахоўскі Рагнед, Ляшкевіч Алёна, Гарністава Валянціна, Ключнікаў Андрэй, Іваноў Віктар, Вераціла Сяргей і інш.

В. Спрычан, кіраўнік паэтычнага адгаліна-вання аб'яднання-семінара "Літаратурны квар-тал", адзначыў удалыя месцы ў творах мала-дых і здольных аўтараў, а таксама ўказаў на недахопы. Наконт паэтычных твораў пачат-коўцаў выказаліся Н. Дзянісава, М. Шамякіна, Н. Капа.

Пасяджэнні літаб'яднання-семінара "Літквар-тал" адбываюцца кожны чацвер а 18 гадзіне ў памяшканні рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва", Захарова, 19. Тэл. 284-66-73

«АКАДЭМІЯ» УПЕРШЫНЮ

Курсы вышэйшага выканальніцкага майстэрства пад назвай "Акадэмія стара-даўняй музыкі" ладзіліся ў Мінску ўпер-шыню. Ініцыятар гэтага міжнароднага праекта — Беларуска акадэмія музыкі. Яго першая частка, прысвечаная пера-важна інструментальнай музыцы эпохі барока і выканальніцтву на аргане, завяр-шылася 12 лютага супольным канцэрт-ным выступленнем удзельнікаў "Ака-дэміі...", якія выканалі велічны "Магні-фікат" Ёгана Себастьяна Баха. Працягам акцыі стаўся візіт у Мінск нашых добрых сяброў з Францыі: віяланчэліста Жэрона Перно ды піяніста Жэрона Дзюкро. Яны наладзілі цыкл лекцый і майстар-класаў у Беларускай акадэміі музыкі. Сярод тэм, што абмяркоўваліся, — "Барочны та-нец", "Музыка Францыі Італіі, Германіі XVII — XVIII стагоддзяў", "Новыя тэндэн-цыі ў інтэрпрэтацыі рамантычнай му-зыкі"... А яшчэ былі заняты з ансамблем старадаўняй музыкі Б.А.М. І, вядома ж, адкрытыя канцэрты. Заключны быў пад-рыхтаваны ансамблем старадаўняй му-зыкі пад кіраўніцтвам Жэрона Перно.

М.А.

27 лютага ў інфармацыйным выста-вочным цэнтры Цэнтральнай навуко-вай бібліятэкі імя Я.Коласа НАН Беларусі адбылося адкрыццё выставы "Выда-вецтва "Беларуская навука" — 80 гадоў", арганізатарамі якой з'яўляюцца ЦНБ НАН Беларусі і выдавецтва "Беларуская навука".

"Беларуская навука" — буйное выда-вецтва, што спецыялізуецца на выпуску навуковай літаратуры, якую рыхтуюць у інстытутах і аддзяленнях НАН Беларусі, а таксама ў іншых навукова-даследчых ус-тановах краіны: даследаванняў, збор-нікаў прац, манаграфій па розных галінах навукі, а таксама навуковых часопісаў, даведачнай і навукова-папулярнай літар-атуры.

Выдавецтва было заснавана ў 1924 го-дзе пры Інбелкульце, з 1929 г. уваходзіла ў склад АН Беларусі. З 1932 года называ-лася "Выдавецтва Акадэміі навук БССР", з 1963 г. — "Навука і тэхніка", з 1966 г. — "Беларуская навука".

На выставе можна ўбачыць узоры прадукцыі, якую выпускала выдавецтва на працягу ўсёй сваёй гісторыі, у тым ліку "Беларускі архіў" 1927 г., часопіс "Наш край" 1925 г., "Запіскі аддзела гу-манітарных навук" 1928 г., выдадзеную ў 1943 г. у Ташкенце кнігу "Памяці Янкі Ку-

палы", фундаментальныя даследаванні "Граматыка беларускай мовы" (т. 1-2, 1962-1966), "Гісторыя беларускай савец-кай літаратуры" (т. 1-2, 1964-1966), шматтомнае выданне беларускага фаль-клору "Беларуская народная творчасць", гісторыка-этнаграфічнае даследаванне "Беларусы" (т.1-8, 1995-2002), зборы твораў класікаў беларускай літаратуры, а таксама часопісы "Даклады Акадэміі на-вук Беларусі", "Інженерно-фізіцескі журнал", "Дифференциальные уравне-ния", "Трение и износ" і інш.

Увазе наведвальнікаў прапанаваны кні-гі з архіўнага фонду аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі, а таксама прыватных калекцый супрацоўнікаў выда-вецтва.

ВЯРТАННЕ КУПАЛЫ

Напрыканцы лютага ў музеі Янкі Купа-лы адбылася прэзентацыя поўнага — 9-томнага збору твораў паэта пад агуль-най рэдакцыяй Н.І.Семашкевіч. Праца над выданнем вялася сумесна Інстытутам літаратуры НАН Беларусі, Нацыянальным архівам і выдавецтвам "Мастацкая літа-ратура". Тэксталагі зрабілі ўсё, каб ад-навіць творы Купалы па першакрыніцах, падаць рэдкія, архіўныя матэрыялы, якія

раней не друкаваліся. Пра цяжкасці і цікавыя здабыткі сваёй працы, пра твор-часць Янкі Купалы распавядалі М.Му-шыньскі, Т.Голуб, Э.Золава, В.Рагойша, В.Праўдзін і інш. Разам з тым, гучала жывое слова Купалы — фоназаліс яго го-ласу, песні "Малітва" ў выкананні У.Му-лявіна. Акцёры Тэатра беларускай дра-матургіі паказалі ўрывак з "Адвечнай песні", вершы прачытаў В.Манаеў. Вы-ступілі таксама Г.Дзягілева, Т.Мархель, студэнты Акадэміі музыкі.

Н.К.

«ДЗЕНЬ ПАЭЗІІ—2005»

У наступным годзе будзе 40 гадоў з выхаду першай кнігі "Дзень паэзіі", якая апошняе дзясцігоддзе, на жаль, не вы-ходзіла.

Выдавецтва "Мастацкая літаратура" плануе аднавіць выхад папулярнага аль-манаха, заснавальнікамі і рэдактарамі якога былі Максім Танк, Пімен Панчанка, Васіль Вітка, Анатоль Вялюгін, Пятрусь Макаль, Яўгенія Янішчыц...

Матэрыялы для "Дня паэзіі—2005" да-сылаіце на адрас: 220600, г. Мінск, пр. Машэрава, 11, выдавецтва "Мастацкая літаратура". Складальніку Віктару Шніпу.

ЮБІЛЕЙНЫЯ СПРАВДАЧНЫЯ КАНЦЭРТЫ Ё НАВАГРАДКУ

Наваградская дзіцячая школа мастацтваў адзначыла свой 50-гадовы юбілей. У вялікай канцэртнай зале школы праходзілі справядачныя канцэрты ўсіх аддзяленняў, прысвечаныя 50-гадовому юбілею школы, перад насельніцтвам горада і раёна. На працягу справядачнага тыдня ў зале было многалюдна, ажыўлена. Хваляваліся маленькія артысты, іх педагогі і бацькі, сябры, якія прыходзілі паслухаць выкананне сваіх маленькіх Моцартаў. На гэтым адказнае мерапрыемства папрыязджалі і многія студэнты музычных навучальных устаноў, былыя выпускнікі гэтай музычнай "кузніцы".

Аўтару гэтых радкоў давялося павыцца на гэтых канцэртах. (Раней, да выхаду на пенсію, я тут працаваў педагогам).

...У зале мёртвая цішыня пасля ўступнага слова вядучай, педагога па класе фартэпіяна Л.Бубновіч. Яна выконвае артыстычнасцю, пастаянна выконвае ролю вядучай на ўсіх урачыстасцях на сцэне школы. Звычайна першы і апошні нумары канцэртнай праграмы ўплываюць на вартасць усёго канцэрта. Уся ўвага на першага выканаўцу. Амаатары сцэны ўжо гэта не раз "праходзілі". Адкрыў канцэрт Я.Радзівонаў, першы клас (клас педагога Н.Сцяцко). Пад дружныя апладысменты к раялю падыходзілі піяністы брат і сястра Сафронавы, якія зладжана ігралі ў чатыры рукі; гучалі "Патэтычная саната" Л.Бетховена ў выкананні Сяргея Сцяцко, былога выпускніка гэтай школы, "Эцюд-карціна" С.Рахманінава ў выкананні студэнткі ІІІ курса Лідскага музвучылішча (клас педагога І.Сушко). Таксама прынялі ўдзел у канцэрце былыя выпускнікі Наваградскай ДШМ: Н.Ільіна, Н.Жмура, А.Карлюк, В.Шульжэнка. Сярод іх быў толькі адзін юнак-піяніст — вучань гімназіі-каледжа пры Белакадэміі музыкі, сын загадчыцы фартэпіяна аддзялення школы-юбіляра старажытнага горада, горада турыстаў Наваградка, дзе мноства гістарычных помнікаў.

А... вось у прыгожым, добраўпарадкаваным 2-павярховым будынку, дзе калісьці месціўся РК КПБ, кабінеты партыйных лідэраў цэлай арміі ідэалагічнага, антырэлігійнага фронту — цяпер гучаць акорды Бетховена, мелодыі Чайкоўскага, Моцарта, народная музыка. Дзеці цяпер прыходзяць сюды пазнаць свет прыгожага, вучацца іграць на розных музычных інструментах, а таксама наведваюць нядзельную школу.

У Наваградскай дзіцячай школе мастацтваў навучаецца каля 350 юных музыкантаў і мастакоў, а нядаўна яшчэ адкрылі клас самага папулярнага інструмента — гітары. Педкалектыў — у асноўным былыя выпускнікі гэтай школы.

Яўген ЛАПЦЕЎ

"Беларускае радыё — гэта радыё для ўсіх і кожнага", — менавіта такім прынцыпам карыстаюцца аўтары праграм і журналісты канала "Культура". Пры гэтым адным з галоўных прыярытэтаў палітыкі вяртання з'яўляецца папулярнасць нацыянальнай і сусветнай культуры, — лічыць дырэктар канала "Культура" Беларускага радыё Кацярына Агеева.

— Наш канал, створаны на пачатку 2002 года, перажыў некалькі вяршальных сезонаў, у выніку чаго істотна змянілася сетка вяртання, стыль падачы матэрыялу, склад вядучых, афармленне. Аднак мы засталіся верныя канцэптуальнай ідэі. І сёння канал "Культура" — гэта інтэлектуальнае, элітнае сучаснае радыё з ярка выражанай мастацкай накіраванасцю. Дэвіз канала, або, як зараз кажуць, слоган — "Стварачы і натхняць". Іншымі словамі, стварачы праграмы, здольныя натхніць слухачоў на творчасць, на стваральную працу.

— Кацярына Іванаўна, што, на ваш погляд, сёння вызначае стыль канала?

— Па-першае, удалы сінтэз розных пакаленняў радыёжурналістаў: ад студэнтаў-практыкантаў да твор-

Кацярына АГЕЕВА:

«НАША АЎДЫТОРЫЯ СЛУХАЧОЎ НЕ САМАЯ МАСАВАЯ, АЛЕ САМАЯ АДДАНАЯ»

ча-сталых прафесіяналаў з вялікім паслуговым спісам. Па-другое, прыцягненне да супрацоўніцтва вядомых у рэспубліцы экспертаў. Так, сярод аўтарскага актыву канала мастацтва-знаўцы М. Паграноўскі, Ю. Іваноў, тэатразнаўца Л. Грамыка, музыказнаўцы Т. Песнякевіч, І. Мільто, Л. Мітаковіч, А. Ойстрах. Літаратурнае вяртання на канале "куруе" пісьменнік Н. Гальпяровіч. Праграмы гэтага накірунку вяртае і вядзе вядомы журналіст Г. Шаблінская.

— А якія праекты лічыце найбольш удалымі і над якімі толькі ідзе работа?

— Што тычыцца праектаў наогул, дык мы стараемся разглядаць усе ідэі, якія да нас трапляюць. Вельмі прыемна, калі маладыя людзі прапаноўваюць нешта цікавае. Бо я прыхільнік таго, каб развіваць і трансфарміраваць у новыя формы талентавітыя задаткі чалавека. Калі гаварыць больш падрабязна, дык адзначаю, напрыклад, праграму "Літаратурны аўторак" Галіны Шаблінскай, матэрыялы якой сканцэнтраваны вакол беларускай літаратуры, сучаснага яе стану і наогул Беларусі як прасторы літаратурнага натхнення. Між тым, праграма "Ліставанне" выходзіць па эпістальнай спадчыне знакамітых людзей, дзе зусім нядаўна чыталі Экзюперы. Дарэчы, праз гэту рубрыку прайшло шмат беларускіх і рускіх паэтаў і пісьменнікаў. Праграма "Адзіны небасхіл" распаўсюджае пра карані знакамітых дзеячаў, сярод якіх літаратары і мастакі. Так, адзін з апошніх эфіраў быў прысвечаны Дастаеўскаму. "Паэтычны радыётэатр" уяўляе сабой радыёпастаноўкі па паэзіі вядомых беларускіх паэтаў, дзе, безумоўна, прысутнічае сюжэтная лінія, публіцыстычная і музычная апрацоўка. З прыемнасцю адзначу, што ў апошнім вяршальным сезоне акрамя стварэння, як зараз кажуць, "эфірнага прадукта" супрацоўнікі канала аднавілі работу па камплектаванні фонду Беларускага радыё. Так, у Вялікай студыі Дома радыё праводзіцца запісы сучасных

твораў беларускіх кампазітараў. Распачата работа над літаратурным праектам "Анталогія сучаснага беларускага апаўдана", — у выкананні вядучых беларускіх артыстаў запісаны творы У. Караткевіча, Ю. Станкевіча, І. Сяргейчыка, І. Шамякіна, Ф. Сіўко, С. Кавалёва, І. Пташнікава, Р. Баравіковай, А. Давыдава.

— Хадзілі чуткі, што падчас рэарганізацыі радыё многія фондавыя запісы проста зніклі. Дарэчы, ведаем тых, хто на свой страх і рызык выносілі запісы і пераганялі іх на дыскі ў прыватных студыях (каб захаваць на доўгі час). Гэтыя людзі лічаць сябе ратавальнікамі айчынных фондаў. Вы ведаеце пра такія выпадкі?

— У нас на радыё не шмат машын, якія могуць перапісваць інфармацыю з дыска на дыск, таму на ліку кожная хвіліна... Я не ведаю такіх момантаў, каб нехта выносіў запісы, хаваючы іх у кішэні, ці прасіў аб гэтым каго-небудзь з супрацоўнікаў. Больш таго, мне здаецца, згодна той сітуацыі, калі ўпарадкаваліся фонды радыё, абмяркоўваліся публіцыстычныя перадачы не вельмі высокай якасці, якія выходзілі 10—20 год таму, і, відавочна было, што такія матэрыялы не мелі каштоўнасці, іх знішчалі. Але падкрэсліваю, матэрыялы падвяргаліся знішчэнню легальна. Між тым, была група людзей, якая распаўсюджвала падобныя чуткі, вырашыла набыць сабе аўтарызат барацьбітоў за нацыянальнае адраджэнне...

— Сярод новаўвядзенняў на канале — чытанне ў прамым эфіры твораў айчынных літаратараў. Дарэчы, у 60—70-я гады падобныя чытанні на Усесаюзным радыё, як і радыёпастаноўкі, былі вельмі папулярнымі. Ці ёсць водгукі сённяшніх слухачоў, ці ёсць пажаданні?

— Вядома, трапіўшы мінулай восенню ў FM-прасторы, канал "Культура" са сваёй акадэмічнай музыкай і літаратурнымі праграмамі адчуў сваю адметнасць сярод "папсовых" дыджэўскіх станцый. Больш таго, у

канале "Культура" сваё прызначэнне: збіраць, паказваць у эфіры і захоўваць лепшыя ўзоры нацыянальнай літаратуры і музыкі. А аўдыторыя слухачоў у нас калі не самая масавая, дык самая адданая. І наогул мы прынцыпова прытрымліваемся наступнай тактыкі: не апускацца да масавага слухача, а старацца падняць яго да сябе. З гэтай мэтай у нашым эфіры побач з праграмамі, разлічанымі на самага спакушанага слухача, гучаць перадачы і дастаткова папулярныя па змесце. У сувязі з гэтым прыгадаю літаратурную рубрыку "Бестселер", — тут беларускія артысты ў прамым эфіры чытаюць папулярную літаратуру розных пакаленняў. Зараз у людзей не хапае часу, каб нават пагартаць старонкі любімай кнігі. А за 20 хвілін праграмы можна ўзгадаць той ці іншы любімы твор. Тое, што людзі задаволены, сведчаць і тэлефонныя званкі на наш канал, калі нас просяць прачытаць той ці іншы твор, ці выказваюць падзяку.

— Кацярына Іванаўна, як вы лічыце: сёння актуальным з'яўляецца пытанне ратавання беларускай мовы і культуры ці пытанне развіцця беларускай мовы і культуры? І як можна было б ахарактарызаваць канал "Культура", — як канал-барацьбіт ці як асветнік?

— Перш за ўсё скажу так: зараз у модзе "народнае рэтра". І я, і мае калегі ўпэўнены, што існуе шмат твораў, пра якія мы нават нічога не ведаем, а яны маглі б стаць папулярнымі. Таму папулярнасць нацыянальных твораў у FM-фармаце адыгрывае значную ролю. А што тычыцца характарыстыкі канала, дык ён выступае хутчэй асветнікам, чым барацьбітом. Бо мы імкнемся не проста аўтаматычна чытаць твор ад главы да главы, а наладжваць у прамым эфіры гэты тэатр. Упэўнены: мы займаемся папулярнасцю беларускай мовы і культуры. І гэтак з'яўляецца найбольш актуальным на сёння.

Вольга КУРТАНІЧ,
Марына ЦЯРЭШЧАНКА

Ужо праз тры дні ад пачатку вайны на экранах маскоўскіх кінатэатраў дэманстраваўся кінарэпартаж з фронту. Праўда, гэты былі толькі асобныя ваенныя эпизоды — збітыя нямецкія самалёты, падбітыя варожыя танкі, адзінкавыя палонныя фашысцкіх лётчыкаў і салдат.

Беларускіх кінатакументалістаў вайна застала літаральна ў разгары працы: Іосіфа Вейняровіча —

кай студыі кінахронікі, адразу ж былі ўключаны ў склад франтавых здымачных груп. Праз месяц на франтах і флатах працавала каля ста кінааператараў розных студый краіны.

Беларускія кінатакументалісты праявілі сябе з найлепшага боку. І. Вейняровіч у 1942 годзе быў удастоены Дзяржаўнай прэміі, М. Бераў і Ул. Цяслук узнагароджаны баявымі ардэнамі. Летапіс

ля ўвайшоў у дакументальныя фільмы пра вайну розных гадоў.

З 1942 года ў Маскве пачаў выходзіць кіначасопіс "Савецкая Беларусь". Гэта быў своеасаблівы голас з Вялікай зямлі, які даходзіў да партызанскіх атрадаў. Копіі кіначасопіса дастаўляліся сюды самалётамі, часта іх прывозілі самі аператары. Аўтары часопіса ў кожным нумары напаміналі, што беларускі народ не зломлены, ён змагаецца. Нярэдка самі кінааператары закідваліся ў тыл ворага, удзельнічалі ў баях.

Беларускія аператары ўдзельнічалі ў здымках фільмаў "Наша Масква", "Разгром нямецкіх войскаў пад Масквой", "Дзень вайны", "Народныя мсціўцы", "Бітва за Віцебск", "Мінск наш", "Бабруйскі кацёл".

ў ледзяной вадзе, байцы падвязаць боепрыпасы... Нашы дзяды і бацькі, якія назаўсёды засталіся ў тым часе, дзякуючы кінаплёнцы. А барацьба народных мсціўцаў бачна на ўсім працягу фільма: ад першых атрадаў бацькі Міная да завяршаючага этапа рэйкавай вайны. У фільме — кадры доўгачаканага вызвалення Беларусі і г. Мінска 3 ліпеня 1944 года.

Калі беларускія кінематаграфісты вярнуліся ў вызвалены Мінск, горад ляжаў у руінах. Будынак студыі пабудаваны напярэдадні вайны, быў разбураны. Памяшканне мінскай кінахронікі — таксама. Згарэла фільматэка. Усё даводзілася адбудоўваць нанова.

Створанае беларускімі кінатакументалістамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны займае віднае

УВЕКАВЕЧАНА

Іосіф Вейняровіч здымае партызан.

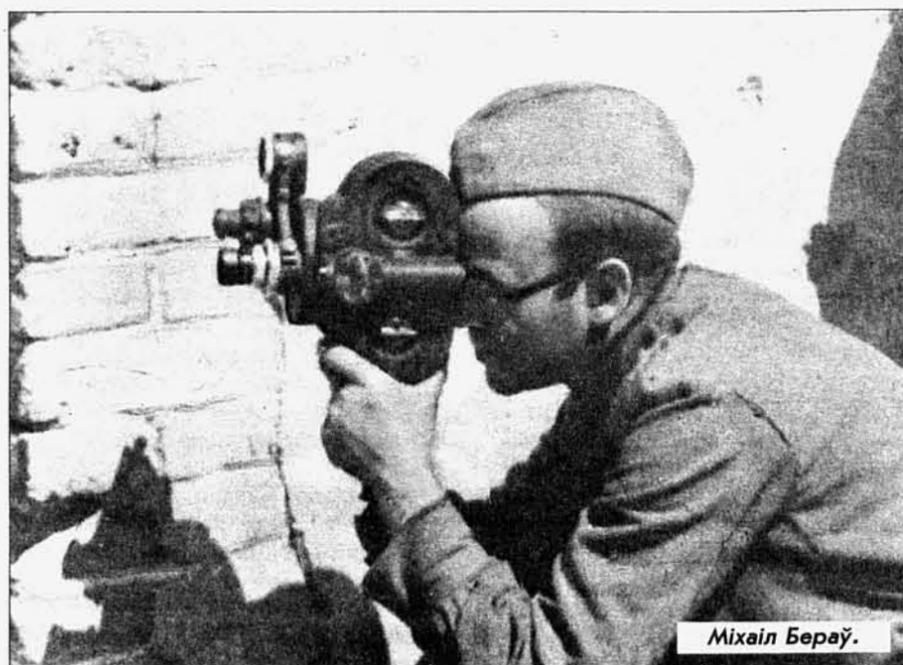
у Брэсце на здымках новага фільма, М. Берава — у Мінску перад здымкамі спартыўных спаборніцтваў, В. Цытрона і В. Стральцова — на Палессі. Яны, аператары Мінс-

партызанскага руху зафіксаваў на плёнцы і мужную жанчыну — аператара Марыю Сухаву. У баі з карным атрадам яна была смяротна паранена! Матэрыял пра яе пас-

Маша Сухава.

НА КІНАСТУЖЦЫ

Міхаіл Бераў.

Сёлета фільму "Вызваленне Савецкай Беларусі" спаўняецца 60 гадоў. У яго ўвайшлі многія кадры з часопіса "Савецкая Беларусь". Над ім працавалі У. Корш-Саблін і М. Садковіч. Фільм расказвае пра жудасны лагер смерці ў мястэчку Азарычы, дзяцей Полацкага дзіцячага дома, гаспадаранне фашыстаў у Мінску. Акрамя таго, паказана цяжкая праца савецкіх салдат — сапёры

месца ў фондах Беларускага дзяржаўнага архіва кінафотафонадакументаў.

Таццяна РАХМАНЬКО,
заг. аддзела інфармацыі,
публікацыі
і навуковага выкарыстання
дакументаў
БДАК

Пераклаў Я. ХВАЛЕЙ

«АД МІНСКА ДА ХВАЛЫНСКА»

Дзеці вайны... Асобная, трагічная яе старонка. Многія з іх апынуліся ў акупацыі, трапілі за калючы дрот канцлагаў. А тыя, каму пашчасціла, атрымалі прытулак у глыбінцы Расіі.

Летась у горадзе Саратаве выйшла ўнікальная кніга нашага земляка Уладзіміра Разіна "Ад Мінска да Хвалынска". Аўтар разам з многімі дзецьмі Беларусі быў вывезены на саратаўскую зямлю і выхоўваўся ў адным з дзіцячых дамоў горада Хвалынска. У. Разін піша: "Малы гарадок, ды дарагі рускім і беларусам. Ён навак параднёны з Мінскам. Размешчаны Хвалынск у сярэднім Паволжы, на правым беразе Волгі. А яшчэ дакладней — на паўночнай ускраіне Саратаўскай вобласці".

Цікавая гісторыя ўзаемаадносін Беларусі і Хвалынска. У 20-х гадах, калі па

Паволжы лютаваў голад, многія адтуль рушылі ў Беларусь. Толькі ў красавіку-маі 1922 года з Беларусі ў Саратаўскую вобласць ад сялян было накіравана 146 вагонаў збожжа. Эвакуіраваны дзесяты тысяч саратаўцаў, у тым ліку 15181 дзяцей. Прымалі хвалынчан Мінск, Віцебск, Гомель. Адным з перасяленцаў быў 10-гадовы Уладзімір Карпаў. Выхадзец з Хвалынска стаў вядомым беларускім пісьменнікам, аўтарам раманаў "Нямігі крывавыя берагі", "За годам год", "Вясеннія ліўні", "Сотая маладосць". У. Карпаў, актыўны ўдзельнік партызанскага руху, быў разведчыкам спецгрупы "Мсціўцы", якая базіравалася ў акупаваным фашыстамі Мінску.

У час Вялікай Айчыннай вайны ўжо Хвалынск ратаваў беларусаў. Тут знайшлі прытулак народны паэт Беларусі Максім Танк з жонкай, сям'я

бацькі будучага кампазітара, народнага артыста СССР і Беларусі Ігара Лучанка. Дзеці ж з Мінска паступалі групамі і па адным. Накіроўвалі ў тыл дзяцей-сірот партызанскія атрады і вайсковыя франтавыя часці. Прывозілі дзяцей-вязняў з вызваленых канцэнтрацыйных лагераў. Дзеці Беларусі выхоўваліся ў наступных дзіцячых дамах Саратаўшчыны: Аляксееўскім, Аткарскім, Данілаўскім, Пятроўскім, Пугачоўскім, Свішчаўскім, Хвалынскім — тут было іх ажно сем.

У пасляслоўі да кнігі беларускі пісьменнік Уладзімір Ліпскі падкрэслівае, што значыла для беларусаў, іх дзяцей братняга дапамога Расіі, і ў прыватнасці, прыволжскай саратаўскай зямлі. Гэтая незабыўная старонка гісторыі — яркае сведчанне крэўнасці лёсаў народаў Расіі і Беларусі.

Вельмі шмат зрабіў для яднання былых дзедомаўцаў, іх пасляваенных рэгулярных сустрэч энтузіяст з Хвалынска Д. Захараў. Ён быў для іх сувязным штаба.

Нядаўна ў сталіцы Беларусі адбылася прэзентацыя кнігі "Ад Мінска да Хвалынска". На прэс-канферэнцыю прыехалі былыя хвалынскія дзедомаўцы, аўтар кнігі У. Разін. Прыслаў тэлеграму ў Мінск губернатар Саратаўскай вобласці Д. Аяцкаў. У ёй наступныя словы: "Хвалынск ператварыўся падчас вайны ў вялікі дзіцячы дом, дзе не толькі ратавалі маленькіх грамадзян, але і ставілі іх на ногі, давалі пучэўку ў жыццё. Многія з дзедомаўцаў, у тым ліку беларусы, Хвалынск лічаць сваёй другой радзімай".

Яўген ХВАЛЕЙ

Жаночыя клубы існавалі заўсёды як цэнтр канцэнтрацыі сакрэтаў народнай творчасці і мудрасці. А іх прадстаўніц аб'ядноўвала жаданне дзяліцца каштоўным вопытам. Працягваючы традыцыі, на пачатку 90-х у Мінску з'явіўся клуб "Беларусачка", дзе працуе выкладчыцай ручнай і машынай вышыўкі Валянціна Важнова, якая дакладна ведае, як становяцца сапраўднымі майстрыхамі.

«БЕЛАРУСАЧКА» ВЯРТАЕ КУЛЬТ ЖАНЧЫНЫ

— Перш за ўсё трэба адзначыць, што праз наш клуб штогод праходзіць каля 200—300 чалавек. Выкладчыкі прымаюць удзел у міжнародных конкурсах па праблемах народнай творчасці. Мы праводзім шмат выстаў, у тым ліку і за мяжой. Акрамя таго, з'яўляем пастаяннымі ўдзельнікамі міжнароднага кангрэса па рукадзеллю. Зараз рыхтуем ехаць у Італію.

Нашы майстрыцы з лёгкасцю ствараюць сапраўдныя шэдэўры, месца якім — у музеях прыкладнага мастацтва. Але спярша яны засвойваюць на свой густ: ручную, машынную вышыўку, усе віды карункапляцення, какльюшкі, габелен, абрэзкавае шыццё, навучыцца рабіць упрыгожванні са скуры. Так, некалі выпускніцы, а зараз нашы выкладчыцы Ларыса Шылак і Вольга Матусевіч прадставілі пры абароне ў Беларускім універсітэце культуры дыплама на тэму "Чароўная панна" адноўленую суценку часоў Радзівілаў. Каштоўнасць яе залежала ад таго, наколькі багатай была аздоба. Таму вышыўка тут займала галоўнае значэнне. У XVI стагоддзі яна асабліва адрознівалася багаццем дэкору, выкарыстаннем разнастайных дарагіх матэрыялаў, сярод якіх былі залатыя і сярэбраныя ніці рознай таўшчыні, аж да шнураў, каштоўных камяні, парцэляна. Вы-

шыўка была неад'емнай часткай і інтэр'ера каралеўскага двара, і маёнткаў магнатаў Вялікага княства Літоўскага, і іх адзення, адлюстроўваючы такім чынам іх эстэтычныя погляды і густы. Трэба адзначыць, што праца выпускніц выконвалася пад кіраўніцтвам супрацоўніцы кафедры народных рамёстваў Алы Непачыловіч. І — на гэты грандыёзны твор мастацтва прэтэндавалі некаторыя музеі, але яно належыць Беларускаму дзяржаўнаму ўніверсітэту культуры.

— Валянціна Станіславаўна, ваша думка, як практыка: які ўплыў аказвае час на мастацтва вышыўкі?

— За апошнія гады мы змаглі распрацаваць такія віды вышыўкі, якіх раней ніколі не было, напрыклад, гжэль. Адночы гжэльскі мастак прыехаў у Беларусь і пабачыў на ручніках узор нашай беларускай вышыўкі — нераскрыты бутон ружы. Ён вярнуўся на фабрыку і намаляваў гэтую ружу ў сінім колеры. Мы ў сваю чаргу ўзялі сіні колер і паклалі яго на палатно. Усе малюнкi і тэхніку гэтай унікальнай для Беларусі вышыўкі я рабіла сама. Трэба адзначыць, што мы пераносім на тканіну і малюнкi, якім больш за 200 год!

Таксама ў нас вывучаюць гісторыю вышыўкі розных славянскіх краін: Польшчы, Чэхіі, Украіны. З аічынных добра захавалася філейная вышыўка, узоры якой знаходзяцца ў курганах. Як від мастацтва яна засталася рапейшай, але тэхніка выканання значна змянілася, і мы актыўна працуем у гэтым накірунку. Акрамя таго, мы выконваем еўрапейскую вышыўку. Справа ў тым, што, на жаль, практычна няма падручнікаў па беларускай сімволі-

цы. Таму не ведаеш дакладна, як вышыць той ці іншы знак, каб не сапсаваць яго прататып. А я не магу на гэта пайсці. Трэба распрацаваць такі падручнік, дзе будзе курс сапраўднай беларускай вышыўкі.

— Ці існуе вышыўка, складаная для вас?

— Так, гэта беларуская вышыўка "крыжыкам", якая

ная мелі, можа, аднолькавую вопратку, але з рознымі малюнкамі і да т.п. Як бачыце, у нашага народа ўсё мела сэнс: абярэг на паску, вышыўка на рукавах.

Яшчэ я мару як мага хутчэй пабудаваць жаночы цэнтр у Магілёўскай вобласці. Задума гэтая нарадзілася ў выніку наведвання аналагічных месц у

складаецца з сімвалаў. Тут нельга ўзяць асобную дэталі і распрацаваць вакол яе новы малюнак. Дарэчы, ёсць такія віды вышыўкі, якія я не ведаю нават да якога класа можна аднесці. Так, аднойчы да мяне трапіла папка з малюнкамі, дзе па-польску я прачытала "кашуба". Пазней удалося высветліць, што гэта назва вышыўкі, якую каля 260 год робяць у адным з манастыроў Польшчы... Ёсць малюнкi, на якіх прадстаўлены вышыўкі XVIII—XIX стагоддзяў, але яны чорна-белыя, таму не ведаеш, як правільна вышываць. Справа ў тым, што ў асобных рэгіёнах маглі быць свае колеры і сімвалы. На жаль, нам не хапае ведаў у гэтай сферы.

— У працяг тэмы праведы, — вы самі вучыцеся майстэрству вышыўкі ў Маскве.

— У працяг тэмы праведы, — вы самі вучыцеся майстэрству вышыўкі ў Маскве.

— Кожны тыдзень на працягу трох гадоў я прыязджаю ў Маскву, дзе з дапамогай майстроў высокага класа назапашваю веды пры музеі дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. А потым спрабую перадаць гэтыя навыкі сваім вучанцам тут, у Мінску.

— А які від вышыўкі вам найбольш блізкі?

— Я аддаю перавагу рышэль. Існуе шмат школ: руская, нямецкая. Але беларускае рышэль, на мой погляд, вельмі багатае, бо белы колер і грубы лён выдатна дапаўняюцца і надаюць высакароднасці адзін аднаму.

— Пра што вашыя мары?

— Мару пра ўласную краму, дзе магчыма будзе... выхаваць свайго пакупніка. Сёння мала хто ведае, што маладая і пажылая жанчына насілі розныя вышыўкі; маці і цяжар-

ЗАХАРАВА, 19

РЭДАКЦЫЙНА-ВЫДАВЕЦКАЯ ўСТАНОВА «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

прымае да разгляду:

выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі;
выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг;
арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.

Вул. Захарова, 19, тэл.: 284-85-25.

Выдавецкая ліцэнзія — ЛВ № 570 ад 23 кастрычніка 2002 года, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва";
e-mail: minsk@lim.by
Адрас у Інтэрнеце — www.lim.by

Мы — беларусы

Беларусь мая, Песня мая...

ЧАРНОБЫЛЬСКАЯ РАНА

ЧЫРВОНАЯ КНИГА

розных краінах свету. Я пераканана ў тым, што жанчына павінна выходзіць свой унутраны свет, спрыяць цеплыні адносін у хаце. Дык вось, першы будынак гэтага жаночага цэнтра ўжо падвялі пад дах. Гэта будзе майстэрня. У другім — галерэя (дарэчы, восем майстрых з Масквы ўжо стаяць у чарзе, каб выстаўляцца ў гэтай галерэі). А трэці будынак зоймуць спальныя і вучэбныя класы. Дзякуючы ўваабленню гэтай ідэі мы з цягам часу зможам стварыць (альбо вярнуць з даўніны!) культ жанчыны.

— Рукадзелле — гэта прафесія ці стыль жыцця?

— Безумоўна, стыль жыцця. Неяк адну жанчыну (а яна вучылася ў нас) звольнілі з завода, дык тая расмяялася і сказала, што сваімі рукамі зможа зарабіць сабе на кавалак хлеба. Так што жанчына, якая можа што-небудзь ствараць сваімі рукамі, не баіцца згубіць работу, не баіцца за свой заўтрашні дзень...

— А трэба мець талент, каб стаць сапраўднай рукадзельніцай?

— Ствараць прыгожае можа кожная. Трэба толькі жаданне і настойлівасць, а таксама праяўленне свайго жаночага пачатку і адначасова выкарыстанне вопыту папярэдніх пакаленняў.

Марына ЦЯРЭШЧАНКА

У ПОЛІ ЗРОКУ НАТАЛЛІ ДЗЯНІСАВАЙ

Я — «СНАЙПЕР»

Як толькі не называлі крытыка: суддзёй, хірургам (гэта, зразумела, паважліва), рэакцыйным пісакам, няздатным да мастацкай творчасці пісьменнікам, які сам пісаць не ўмее, а вучыць другіх, нават катом (гэта ўжо "з любоўю").

У трыццатых гады сярод крытыкаў былі сапраўдныя кілеры. Сучасны крытык павінен быць снайперам, які, у адрозненне ад агалцелага фанатыка-кілера, страляе не ў чалавека, а па творы, па праблеме і г.д.

Акрамя таго, беларускі крытык — адзіночка. Таму і можна назваць яго снайперам (людзі гэтай спецыфічнай прафесіі натоўпам не ходзяць).

Мы чамусьці маем звычку абмяркоўваць і вырашаць набалелае, аглядаючыся на Запад, альбо на Расію. Нашы, так бы мовіць, крытычныя праблемы таксама можна разгледзець у гэтым ракурсе.

Літаратурная крытыка на Захадзе мае вельмі высокі статус і з'яўляецца своеасаблівым рынкам ідэй, метадаў, стыляў. Яе шматлікія напрамкі і школы можна ўмоўна размежаваць на два лагера: у першым — прыхільнікі метадалогіі навуковага даследавання літаратуры, пры якім крытычнай "прадукцыі" надаюцца асаблівасці дакладных навук і не бяруцца пад увагу праблемы аўтарскага светаўспрымання, светапогляду, выключаецца сацыяльная і ідэалагічная праблематыка. У другім лагерах — прыхільнікі эмацыйнага, інтуітыўнага ўспрымання літаратурных твораў, якія ў першую чаргу звяртаюць увагу на псіхалогію і мараль пісьменнікаў і іх герояў. Не ўдаючыся ў падрабязнасці, назаву некаторыя з найбольш уплывовых школ: Чыкагская школа, або "Неаарыстацельянцы", Ф'юджытывісты, школа крытыкаў Буфало, "Новая крытыка" і інш.

А ў нас... У нас, калі пастарацца, можна вызначыць аўтарскія стылі (маюцца на ўвазе стылі асобных крытыкаў), але не стыльвыя напрамкі, не гаворачы ўжо пра крытычныя школы. Так, беларуская літаратура не мае крытычных метадаў і плыняў, не гадуе спецыяльна прафесійных крытыкаў, але — што вельмі важна — у нашай крытыцы ёсць асобы. І ўсё ж да Захаду нам, на жаль, вельмі далёка. Да Расіі значна бліжэй.

Там таксама няма таго, што маюць на Захадзе, але ж ёсць тое, чаго няма ў нас. Расійская крытыка мае мужнасць глядзець на сябе самакрытычна. Летась на старонках "Літаратурнай газеты" друкавалася вялікая палеміка, у якой удзельнічала больш як пятнаццаць (!) аўтараў, пад рубрыкай "Крытыка: Самазабойства жанра?" Былі пастаўлены наступныя, не менш актуальныя і для нас пытанні: што на сённяшнім этапе адбываецца з крытыкай? Дзе яе аўтарытэт? Ці засталіся літаратурныя крытыкі як такія або перайшлі на абслугоўванне выдавецкага бізнесу? Ад сябе хачу запытацца: ці можа ў нас разгарнуцца такая шырокая палеміка адносна крытычных праблем?..

Даўно набіўшая аскаміну беларуская талерантнасць і памяркоўнасць не самым лепшым чынам уплываюць на літаратурную крытыку. Агульны тон і змест ці не большасці нашых артыкулаў і рэцэнзій можна перадаць наступным чынам: вось ёсць у нас такі аўтар — і дзякуй Богу, што ёсць хоць такі, піша не надта добра, але ж і не дужа пагана — і дзякаваць, што хоць так піша, калі праўду сказаць, — пакрыўдзіцца, а то яшчэ і адпомсціць, таму трэба мякка, тонка і празрыста намякнуць, што не пашкодзіць яшчэ папрацаваць, а ўвогуле — галоўнае, каб чалавек быў добры.

З боку так званых ахвяр крытычных снайпераў адпаведная рэакцыя: будучыню роднай літаратуры крыху шлёпнулі па мяккім месцы — не балюча, але трохі гарача і вельмі крыўдна. Вось выступіць бы з разгромным артыкулам у адказ, усчыніць бы палеміку, але навошта лішні раз нарывацца, каб яшчэ мацней атрымаць.

Што гэта — нацыянальны характар, менталітэт? Калі так, то ёсць жа ўсім вядомае "Я маўчу, маўчу, трываю// Але хутка загукаю// Стрэльбы, хлопчыкі, бяры!" Ці не пара ўжо загукаць?!

Можна хадзіць па замкнутым коле, адгаворваючыся тым, што якая літаратура, такая і крытыка. Можна гаварыць пра літаратуру, як пра нябожчыцу (ці добра, ці нічога) і пасля скрушліва разводзіць рукамі над нежывым літаратурным працэсам. Можна сказаць абачліва: "Што я адзін зраблю? Няхай хто-небудзь іншы пачынае варушыцца, а я пагляджу, калі ўсё абдыдзецца, то, можа, і падтрымаю". Можна ўсё пакінуць, як ёсць...

Нарэшце, можна страляць з цацачнай стрэльбы, а можна — з сапраўднай, — каму што дастады.

Анатоль Дзялендзік з'яўляецца сцэнарыстам фільма "Анастасія Слуцкая". Нарадзіўся ў 1934 годзе, у партызанскім атрадзе. Закончыў Літаратурны інстытут імя Горкага. Аўтар шматлікіх п'ес, пастаўленых на сцэне. Паводле ягоных сцэнарыяў зняты 6 фільмаў. Выдаў 10 кніг. Яго камедыя "Смак яблыка" пяты год ідзе на сцэне Нацыянальнага Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, а драма "Лісток на ветры" карыстаецца не меншым поспехам у пастаноўцы Магілёўскага абласнога тэатра імя В. Дуніна-Марцінкевіча. І вось, нарэшце, гістарычны фільм "Анастасія Слуцкая", зняты паводле ягонага сцэнарыя, узнагароджаны шэрагам прызюў на вядомых фестывалях...

Паводле прызнання самога пісьменніка выходзіць ён на амерыканскіх фільмах, дзе сюжэт развіваецца дынамічна, а героі больш дзейнічаюць, чым разважаюць. Можна, таму ўсе творы, уключаныя ў адну з апошніх кніг А. Дзялендзіка, "Дон Жуан в эпоху рыска", чытаюцца "на адным дыханні". Яны маюць вельмі цікавую фабулу — а што яшчэ неабходна для камерцыйнага поспеху твора? Гэта галоўнае... Прынамсі, так выглядае формула поспеху, знойдзена вядомым драматургам у пошуку ўласнага літаратурнага "я". Аповесці, здавалася б, кароткія, невялікія па аб'ёме, але ўсе яны вызначаюць

ца выразнай мэтай свайго напісання. І адразу робіцца зразумелым, дзеля чаго і для каго аўтар напісаў гэты аповесць для экрана.

Возьмем, для прыкладу, першы твор — пра тое, як жанчына, разняволіўшы сваю свядомасць (вызваліўшыся ад комплексаў і страху) уладкоўвае асабістае шчасце, багацце, робіцца для іншых узорам для пераймання і аб'ектам зайдзрасці. А ўсё вырашалася лёгка: трэба было проста... своечасова развітацца з уласным мінулым, у якім было шмат пакут і крыўдаў, гора і нянавісці. У выніку звычайнай рабочай, як Папялушка ў вядомай казцы, без праблем ператварыцца ва ўдачлівую цуда-прадпрымальніцу. Быў бы то шчаслівы выпадак, падарунак лёсу, ці добрыя людзі дапамаглі б, — сутнасць метамарфозы пераўтварэння, што называецца, з вусеня ў матылька застаецца нязмен-

нем да персанажаў, створаных яго ўяўленнем.

Наступная аповесць для экрана, "Рыбка ў каламутнай вадзе", расказвае пра іншаземца, што апынуўся ў нашай краіне і зведаў у ёй шмат перажыванняў і хваляванняў. Ён, гэты немец Генрых, упарта ішоў да сваёй мэты — стварыць сумеснае беларуска-германскае прадпрыемства... Вось такі сюжэт, такія перыпетыі чалавечых лёсаў. Ну і што з таго, што прадпрыемства так і не было створана, што на фундаменце будынка расце-прарастае трава? Затое ўмацаваліся сувязі паміж народамі — у прыватнасці, асобнымі іх прадстаўнікамі... Сатырычная аповесць "Скакаў казак праз акіян" паводле жанру ўяўляе літаратурную пародыю, у цэнтры якой — вобраз Макара Нагульнава, героя рамана М. Шолахава "Паднятая цапіна". Па нечай злой волі Макар трапляе ў чужую і незнаёмую для яго

ПАРТРЭТ СУЧАСНАГА РАМАНТЫКА

ся ён у 1934 годзе, у партызанскім атрадзе. Закончыў Літаратурны інстытут імя Горкага. Аўтар шматлікіх п'ес, пастаўленых на сцэне. Паводле ягоных сцэнарыяў зняты 6 фільмаў. Выдаў 10 кніг. Яго камедыя "Смак яблыка" пяты год ідзе на сцэне Нацыянальнага Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, а драма "Лісток на ветры" карыстаецца не меншым поспехам у пастаноўцы Магілёўскага абласнога тэатра імя В. Дуніна-Марцінкевіча. І вось, нарэшце, гістарычны фільм "Анастасія Слуцкая", зняты паводле ягонага сцэнарыя, узнагароджаны шэрагам прызюў на вядомых фестывалях...

Паводле прызнання самога пісьменніка выходзіць ён на амерыканскіх фільмах, дзе сюжэт развіваецца дынамічна, а героі больш дзейнічаюць, чым разважаюць. Можна, таму ўсе творы, уключаныя ў адну з апошніх кніг А. Дзялендзіка, "Дон Жуан в эпоху рыска", чытаюцца "на адным дыханні". Яны маюць вельмі цікавую фабулу — а што яшчэ неабходна для камерцыйнага поспеху твора? Гэта галоўнае... Прынамсі, так выглядае формула поспеху, знойдзена вядомым драматургам у пошуку ўласнага літаратурнага "я". Аповесці, здавалася б, кароткія, невялікія па аб'ёме, але ўсе яны вызначаюць

най. Дастаткова сказаць самому сабе: "Я свабодны!" І, дадам ад сябе: "А якая розніца, хто што пра мяне скажа?.." Гэтая аповесць для экрана мае назву "Хто сагрэе Галатэю?".

"Сем жыццяў" перажывае гераіня другой аповесці для экрана А. Дзялендзіка "Грэшніца". На першы погляд, у яе шмат мужчын і прыгод, па-свойму яна нават шчаслівая. Але тады чаму ніяк не складваецца яе лёс — бо яна трапляе ў турму і да таго ж захварэла? На гэтае пытанне марна спрабуе адказаць міліцыянер Антэк, які суправаджае зняволеную да месцаў не вельмі аддаленых. Як бачым, сюжэт "закручваецца" цікава — акурат як у лепшых узорах галівудскіх баевікоў... Ці вінаватая грэшніца ў тым, што некалі яе напаткала асабістая трагедыя і жыццё аказалася беззваротна сапсаваным? Дарэчы, аўтар ставіцца да сваіх персанажаў надзвычай гуманна. Аповесць жа "Начныя прыгоды Элізы" — пра тое, як замежная кіназорка выпадкова трапляе ў Беларусь, на радзіму яе продкаў?.. Напісана захапляльна і зямальна. Канцоўка таксама нечаканая і запамінальная. Паступова робіцца зразумелым, чым аўтар заваяваў свайго чытача: у першую чаргу любоўю і спачуван-

Амерыку. Там прыжываецца, прывыкае... Але так і не змяняе сваіх камуністычных поглядаў! Калі б гэты твор быў экранізаваны, ён, хутчэй за ўсё, сабраў бы вялікую колькасць гледачоў. Бо натхняла яго аўтара адна галоўная ідэя — як перамагчы фанатызм. Пытанне гэта актуальнае для многіх краін свету. Для яго вырашэння пісьменнік прапануе два асноўныя сродкі — секс і гумар. Сапраўды, навошта прысвячаць увесь свой час сусветнай рэвалюцыі? Можна, лепей было б заняцца нечым іншым...

Багатая фантазія вядзе пісьменніка, а следам за ім і нас, яго чытачоў, не толькі ў розныя краіны свету, розныя сем'і... У аповесці "Дон Жуан у эпоху рызык" А. Дзялендзік малюе вобраз "апошняга з магіканаў" — Дон Жуана, які ўжо не можа, як гэта было раней, дазволіць сабе любоўныя ўцехі з некалькімі жанчынамі, г.зн. пазашлюбныя сувязі. Прагучалі званы — адна з ягоных сябровак захварэла на СНІД. Яна не хоча жыць, а яе каханы Дэн, што нейкім цудам застаўся здаровым, сілаю абставін вымушаны перастаць здарджваць сваёй жонцы, змяніць увесь лад жыцця, пераехаць у іншы горад. Калі раней ён захапляўся амурнымі прыгодамі, то цяпер яны адышлі ў далёкае мінулае, — бо надыйшла эпоха рызык, трывог і nelaкою. І Дон Жуан перастаў быць Дон Жуанам. Вельмі важная праблема вылучана на першы план у гэтым творы — ізаляцыя асобы ад грамадства. Сумна, калі нехта адчувае сябе ізгоем, калі людзі імкнуцца адмежавацца ад некага нешчаслівага, ад таго, хто памыліўся... Удваіне сумна бачыць, назіраць адзіноту тых, хто якраз-такі дасягнуў поспеху. Падобныя з'явы сведчаць пра недахоп дабрывіні. Але пераадолець гэтую духоўную нястачу — абавязак кожнага з нас. І тады мы адчуем сябе людзьмі...

Святлана ЯВАР

Шаноўны Анатоль Андрэвіч, супрацоўнікі калектыву Рэдакцыйна-выдавецкай установы «Літаратура і Мастацтва» віншуюць Вас з юбілеем — здароўя Вам і творчых поспехаў!

Кадр з фільма "Анастасія Слуцкая" (паводле сцэнарыя А. Дзялендзіка).

Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

«ПРАЗ ВЯТРЫ-ЗАВЕІ...»

Падчас складанага працэсу асэнсавання праблем і заканамернасцей, асаблівасцей развіцця літаратуры былой Заходняй Беларусі нека неўспадзеўкі тузанула наступная, сумная і тужлівая, думка: з усёй кагорты заходнебеларускіх паэтаў, яшчэ зусім нядаўна, здавалася, досыць прадстаўнічай у нашым літаратурным мастацтве, жыве і працуе цяпер толькі адна Ніна Тарас. Як вядома, апошнімі, мала не ў адначасце, адышлі ў лепшы свет тут, на Радзіме, Максім Танк, Ганна Новік, Анатоль Іверс, на Захадзе, у Амерыцы, Сяргей Хмара, Анатоль Бярозка, Наталля Арсеннева.

Ніна Тарас, старэйшая беларуская паэтка, прынятая ў Саюз пісьменнікаў яшчэ ў далёкім 1940 годзе, амаль забытая сёння нашай крытыкай і літаратурна-наўствам, ды і ўсёй літаратурна-мастацкай супольнасцю. Чалавек складанай жыццёвай біяграфіі і нялёгкага асабістага лёсу, здаецца, сучасных нягод і выпрабаванняў, і ў той жа час, як паказваюць, да прыкладу, і нашы ўзаемадасягненні і кантактаванне, тонкай, высакароднай душэўнай арганізацыі і вялікага сэрца, падкрэслена чулы і спагадлівы на чужую бяду і гора.

За плячыма Ніны Міхайлаўны — дужа важкая жыццёвая ношка, дзесяцігоддзі шчырай і сумленнай, знешне някідкай і непрэтанцыёзнай, натхнёнай працы ў літаратуры. Яе кнігі прыхільна сустрачаны крытыкай, яны знайшлі свайго ўдзячнага чытача ў шырокім грамадскім асяроддзі.

А як пачынаўся творчы шлях паэтэсы? Якімі былі яе першыя крокі ў літаратуры?

Раннія вершы Ніны Тарас мелі традыцыйны для нашай літаратуры лірыка-апавадальны характар. Маладая паэтка сцвярджала сябе, галоўным чынам, праз засяроджаны роздум над вострымі праблемамі і супярэчнасцямі грамадскага жыцця. У яе характары светабачання і ладзе мыслення пераважалі працэсы душэўна-псіхалагічнага абжывання заходнебеларускай рэчаіснасці, суб'ектыўнага адчування і ўспрымання падзей і фактаў, тонкай лірычнай назіранні і ацэнкі. Нехта І.П. у сваёй рэцэнзіі на першы пазычны зборнік Н.Тарас «На ўсход ідуць», які выйшаў пасля ўз'яднання Беларусі, у 1940 годзе, абгрунтавана адзначае наступнае: «Вершы напісаны проста, у іх яшчэ няма спеласці і спрактыкаванасці майстра (гэта толькі першыя спробы п'яра), але яны шчырыя, нават непасрэдна, ідуць ад

сэрца — у гэтым характэрная іх рыса. У іх няма ненатуральнага, у іх перажывае, бачанае, зведанае, балючае. Гэта азначае, што вершы з'явіліся ў выніку патрабаванняў самога жыцця, народжаны ім, напоўнены яго зместам».

Характарыстычныя і паказальныя назіранні і заключэнні на гэты конт знаходзім у сучасных даследчыках. «Сіла лірыкі Н.Тарас, — падкрэслівае, напрыклад, А.Лойка, — у душэўнай чысціні, у даверлівасці інтанацыі, выяўленні душы тонкай, чалавечай, адкрытай, а таму шмат у чым безабароннай перад грубасцю і абьякавасцю. Лірычную герайню паэтэсы лёгка параніць, бо яна — чулівая, як мембрана, яна — імгненны рэзанатар, настроены на абвостранае перажыванне ўсяго, што дзесьці, камусьці баліць, пагражае, кагосьці зневажае і ганьбіць».

Н.Тарас адкрыта глядзела на знешні свет, пазнавала яго адвечныя таямніцы і загадкі, сумныя рэаліі і канкрэтыку праз усведамленне сваёй унутранай, душэўна-чалавечай пывязі з ім. У яе пазычным малюнку, натуральна, прысутнічалі прадметы і аксесуары аб'ектыўнай рэчаіснасці, у прыватнасці, сялянскай жыццядзейнасці, але яны амаль заўсёды сумяшчаліся з тонкімі лірычнымі вобразамі.

*За баразною ішоў арадай,
Ціха на коніка нукай;
Можа, й не цяжка, а нека спіна
Гнулася крукам.*

*Думаў пра хату, што хлеба няма —
Дзеткі абедаць паселі...
Маці на пальцах худых да жніва
Лічыць няздзі.*

*Не сумаваці, здаецца, цяпер
За пустой міскай чацвёра...
Мо грэла сонца у вокны ясныя,
Лепш, як учора.*

(«Вясна»)

Відаць, менавіта гэтая акалічнасць дала падставы Н.Левіну, другому рэцэнзенту зборніка вершаў «На ўсход ідуць», пераканана заўважыць: «Ніна Тарас — «ціхая» паэтка. Яна ўнікае гучных слоў і гаворыць нібы ўпоўголоса. Яе палітра ведае толькі напоўпрытушныя, спакойныя фарбы».

Н.Тарас задумвалася над балючымі рэаліямі, задауненымі супярэчнасцямі заходнебеларускай рэчаіснасці. Яе лірычная герайня востра адчувала дэфіцыт праўды і справядлівасці ў грамадстве, шчырасці і даверу, чуласці і спагады, гарманічных адносін паміж людзьмі, асуджала бяспраўе, здек і прыніжэнне. Гэта добра відаць на прыкладзе вершаў «Вясна», «Замятае снегам», «На бруку», «За кудзеляй» і інш.

У вершы «На бруку» прадметам увагі і лірычнага роздому Н.Тарас з'явілася чалавечая трагедыя — ціхая, непрыкметная, маўклівая смерць у адным з цёмных гарадскіх завулкаў бяздомнай галоднай

жанчыны. У ім паэтэса здолела стварыць зрокава наглядную, пераканаўчую і ўражлівую карціну.

Звяртаюць на сябе ўвагу дэталі гэтай карціны, несумненна, удала расставленыя маладой аўтаркай сэнсавыя і эмацыянальныя акцэнтны. Позні асенні вечар («Хутка дзень заплушчыў змораныя вочы...»), асели змрок і раскнутыя «густыя цені на бруку», цяглы, золкі дождж, які «сцюдзёна шыбы, звоначы, палоща, Гасіць на прадмесці літары, вітрыны», і парывісты, колкі вецер. «І жыло ў завулку нешта і дрыжэла...» Паэтэса праводзіць тонкую псіхалагічную паралель паміж станам прыроды і тым, што адбылося «Пад сырой сцяной» на халодным, мокрым бруку.

*Атуліўшы дзіця хусткаю парванай,
Пад сырой сцяной галодная сядзела,
Галаву схіліла ніжэй, як прад*

*панам, —
Хіба, можа, болей есці не хацела.
І ніхто не бачыў, як яна сканала...*

На першы погляд, шэрагавое здарэнне, прыватны выпадак з жыцця Заходняй Беларусі набыў пад пяром Н.Тарас адметную сімвалічную афарбоўку, рысы сацыяльнай заканамернасці і тыповасці, стаўся матэрыялам для роздому паэтэсы адносна чалавечай долі ва ўмовах грамадства, заснаванага на несправядлівасці і прыніжэнні.

Трэба сказаць, Н.Тарас здолела адчуць і раскрыць тую зруху, якія адбыліся ў свядомасці народных мас, асаблівасці рэвалюцыянізацыі працоўнага асяроддзя. У яе лепшых вершах знайшлі сваё выяўленне маўклівае непрыманне і асуджэнне героем негатыўных працэсаў з жыцця Заходняй Беларусі і яго адкрытая перасцярога, папярэджанне сваіх апанентаў, цягавітае цяргненне, прытоенае супрацьстаянне палітыцы сацыяльнага і нацыянальнага ўціску і пратэст, вера ў непазбежны надыход якасных пазітыўных змен і пераўтварэнняў. Р.Бярозкін, несумненна, меў рацыю, калі адзначаў: «Вуснамі М.Танка альбо П.Пестрака гаварыў актыўны змагар, рэвалюцыянер-прафесіянал, той, хто вёў за сабой народныя масы. Творчасць жа такіх паэтаў, як Ніна Тарас, адлюстравала працэс рэвалюцыянізацыі, які адбываўся ў заходнебеларускай вёсцы, у свядомасці тых, каго вялі за сабой камуністы. Тое, што Ніна Тарас удалося па-свойму, з вялікім адчуваннем жыццёвай праўды, перадаць найбольш характэрныя бакі гэтага працэсу, ды яшчэ ў спецыфічна-жаночым яго праламленні, робіць яе пазію з'явай цікавай і знамянальнай ва ўсіх адносінах».

Думаецца, выяўленне гэтага працэсу шмат у чым было абумоўлена і той акалічнасцю, што паэтэса знаходзілася пад моцным уплывам асобы і творчых пошукаў М.Танка, што непасрэдна адбілася як на змесце, тэматыцы і праблематыцы яе вершаў, так і на іх форме, мастацка-стыліявых асаблівасцях.

Лірычная герайня верша «Ужо зіма» імкнецца знайсці сябе як асобу, усвядоміць сваё прыроднае, лёсаснае накіраванне, жыццёвую місію, задумваецца над сваім месцам і роляю ў чалавечай супольнасці, грамадскіх варунках. Ёй сняцца «шляхі нязнання Праз межы, вузкія палі». Яна глядзіць наперад, марыць аб шчаслівым будучым, прыгадваючы нядаўняе мінулае:

*Цяпер зіма... І шлях замецены
Не раз снягамі уначы...
Сумуе маці недзе вечарам,
Кудзелю тонка прадуць,*

*А прада мною зноў нязнання
Дарогі, вузкія палі.
Хоць позна ўжо, і, ветрам гнаныя,
Далёка хмары адплылі.*

У большасці вершаў Н.Тарас 30-х гадоў традыцыйная для беларускай паэзіі апавадальная аснова выглядае прыкметна паслабленай, сюжэтная лінія (калі яна ёсць) пакідае адчуванне прыглушанасці, як бы недавыяўленасці, вытрымана ў сваіх кантурных абрысах. Вядучае ж месца ў іх займае своеасаблівы лірыка-медытацыйны пачатак, гэтак званы працэс паглыблення ў сферу свядомага, трывожлівага развага аўтаркі.

У паэзіі Н.Тарас мы не сустраем той канкрэтыкі прадметна-рэчывага мыслення, характэрнай фактурнасці і дэталізацыі вобразна-метафарычна-га выяўлення і раскрыцця жыццёвых працэсаў, часам ролевага пераўвасаблення героя, які вызначалі, напрыклад, мастацкае пісьмо М.Засіма, некаторых іншых аўтараў. Гэта была паэзія не характэрнага адмабілізавана-эталогічнага сцвярджэння і вываду, а працэсу, развіцця, аналізу, пошуку праўды і ісціны, ідэалу, не дыдактычнага павучання, а выхавання праз довад, перакананне, раскрыццё складанага свету душэўна-псіхалагічных перажыванняў. Дадзеныя асаблівасці знойдуць сваё далейшае развіццё ў творчасці Н.Тарас савецкага перыяду. Праз многія гады, характары-зуючы зборнік вершаў паэтэсы «У талініну замець» (1976), П.Пестрак у лісце да яе адзначае наступнае: «Здаровае думанне і пачуццё. Ясная; пазычная акрэсленасць думак і вобразаў. У пабудове вобразаў моцна праяўляецца адчуванасць аўтара «сваіх» жыццёвых абставін, пад уплывам якіх аўтар і вядзе-выкладае задуму свайго сюжэта, вядзе роўна, упэўнена, з харошым пачуццём меры, ад чаго і плыве ўвесь пазычны, ураўнаважаны, цёплы сказ творчай плыні».

У пасляваенны перыяд творчасці Ніна Тарас выдасць кнігі «Суніцы» (1946), «Вершы» (1952), «Кветка шчасця» (1958), «Пад белым яварам» (1966), «Праз вятры-завеі» (1986) і інш., у якіх яе мастацкі талент раскрыецца на поўную сілу.

Мікола МІКУЛІЧ

ЯК ЗДОРОВА, КАЛІ З ВЯСНОЮ Ў АДНЫМ ВАГОНЕ!

Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь імя Кастуся Каліноўскага Віктар Карамзаў жыве ў Мінску, але часта наведвае свой родны кут у Крычаве і праездом бывае дзень-два ў Магілёве. Ён заходзіць у мастацкія і гістарычныя музеі, а іншым разам наладжвае літаратурныя вечары: сустрачы з чытачамі-магілёўцамі яму прыемны і радасны.

Наш зямляк Віктар Карамзаў — адзіны беларускі празаік, які піша творы пра мастакоў і сам малое пейзажы роднага краю, бо ўлюбёны ў прыроду сваёй прыгожай Магілёўшчыны, добра яе ведае і разумее. На мінулым тыдні выдатны пісьменнік і мастак два дні ладзіў літаратурныя сустрэчы з магілёўцамі. Першымі яго прымалі вучні сярэдняга ўзросту гімназіі № 1 горада Магілёва, а затым вучні сярэдніх школ № 6 і № 21. Заклучочная сустрэча, мабыць, самая запамінальная, адбылася ў Магілёўскім архітэктурна-будаўнічым каледжы. Тут больш дарослыя чытачы і яны ўступілі ў цікавы дыялог з пісьменнікам.

Вучні магілёўскіх школ наведваліся ў мастацкі музей Бялыніцкага-Бірулі і ведаюць яго мастацкія палотны, а таму добра разумелі гаворку пісьмен-

ніка пра аповесць «Крыж на зямлі і поўня ў небе», а таксама пра аповесці і эсэ аб вучнях і паслядоўніках Віцэнта Казтанавіча Бялыніцкага-Бірулі — мастакоў Станіслава Жукоўскага, Гаўрылу Вашчанку, Анатоль Бараноўскага, Антона Бархаткова. Вучні задавалі пытанні пра гісторыю твораў пісьменніка, пра мастацкія іх асаблівасці. Пісьменнік цікава адказаў на кожнае пытанне.

Самая шматлюдная аўдыторыя была ў сярэдняй школе № 21, дзе некаторыя вучні і настаўнікі набылі сабе кніжку празаіка.

На кожнай сваёй сустрэчы з юнымі магілёўцамі Віктар Філімонавіч знаёміў іх са сваёй новай кнігай «З вясною ў адным вагоне». Змешчаныя ў зборніку творы разлічаны на дзяцей сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту.

І на кожнай сустрэчы з чытачамі Віктар Карамзаў згадваў пісьменнікаў-землякоў, найперш паэтаў Куляшова і Пысіна. Перад ад'ездам з Магілёва Віктар Карамзаў схадзіў са мною на польскія могілкі і пакланіўся паэту Аляксею Пысіну, свайму сябру, якому прысвяціў эсэ «Проста ўспомніў я цябе...»

Віктар АРЦЕМ'ЁЎ

ЭКАЛОГІЯ МОВЫ

У розных краінах свету людзі сёння размаўляюць на 6000 мовах. За апошнія тры стагоддзі тэмпы згасання ці знікнення моў узрастаюць. 2 лістапада 2001 г. Генеральная канферэнцыя ЮНЕСКА прыняла Усеагульную дэкларацыю аб культурнай разнастайнасці. Гэты міжнародны дакумент мабілізуе людзей на абарону моў не ў меншай ступені, чым помнікі матэрыяльнай культуры і прыроднай спадчыны. З роднай мовай звязаны нацыянальная гісторыя, культура, традыцыі і сучаснасць. Яна з'яўляецца сродкам зберажэння і перадачы культурных і духоўных каштоўнасцей. Менавіта таму Міжнародны дзень роднай мовы паўсюдна штогод адзначаюць пад эгідай ЮНЕСКА.

19 лютага 2004 г. у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбыўся ўрачысты вечар «Экалогія роднай мовы», падрыхтаваны да Міжнароднага дня роднай мовы.

У імпрэзе прымалі ўдзел вучоныя, супрацоўнікі дыпламатычных місій, прадстаўнікі Нацыянальнага Камітэта ЮНЕСКА ў Беларусі, Украінскага інфармацыйна-культурнага цэнтра, Беларускага фонда культуры, Міністэрства культуры, Міністэрства інфармацыі, Міністэрства адукацыі, выкладчыкі і студэнты вышэйшых навучальных устаноў.

Вечар завяршылі канцэрт, адкрыццё літаратурнай выставы з фондаў бібліятэкі, на якой была прадстаўлена тэматычная падборка кніг па тэме «Беларуская мова: шляхі развіцця, перспектывы» (мова і нацыя, культура мовы, дзяржаўныя акты па абароне роднай мовы), у тым ліку калекцыя падручнікаў беларускай мовы, а таксама выставы беларускай перыядыкі.

В.К.

Людка СІЛЬНОВА

Святлом цудоўным
асвятліўся,
Сінечу раскруцілі далі,
І стала ўсё, як мы
засталі?..

Хіба каханне — не
спатканне?
І не ахвярнае сцісканне?
Хіба яно — не
паўтарэнне
Сусветных міфаў пра
Стварэнне?

Прашу цябе, не гавары
нікому.
Дай ціха пералежаць
стому.
Прастора новае дзіця
Люляе ў зыбцы пачуцця.

Яшчэ адзін —
магчымы — свет,
Калі астыне жар
планет...

ЛІНІЯ І КОЛА

Што мне сацыяльнай
рухі
І ход лінейны гісторый!
Ты дышаеш зноў мне
ў слухайку
Тэлефонную.

О, гэты давер вясёлы,
Сіла каханья!
Блішчыць, нібы сонца,
кола
Замілавання.

Люблю гэты лад
народны —

Жыць нібы вечна;
Скруглены і лагодны,
Пэўны, бяспрэчны...

"Шызы галубок, зялёная
шыйка,
На прыпынку
трамвайным да мяне
спяшыць, як

Быццам каханы вестачку
шле мне
З дальняга краю," —
раптам мільгне ў мяне.

І — усміхнуся: "Ходзіць
кругамі..."
І — схямнуся: гэта —
між намі...

ХРЫЗАНТЭМЫ

Бел-жоўта-белая
хрызантэма,
З тых, што ты падарыў
уранні...

Выбух пясчэткаў,
пясчотных тэмай
Каханья...

Коцяцца,
коцяцца
з памяці гары
Хрызантэм
ласкава-залатыя
шары...

Мілы! Гэта — зіма
(Дзяцінства ці снежная
сталасць,
не ведаю нават сама).

Бывай, каханы мой,
бывай,
Мой любы свет, мой
любый край!

Сукенку мушу я надзець
І на работу паляцець.

...На вулцы — ў шэрым
паліто —
Мяне не вызначыць
ніхто

Як тую, што складае
вершы...
Цікава, кім была я
першай?

ГАЛІНКА Ў ІНЕІ

Як чорная галінка ў інеі —
Так і ты ў маім каханні,
Мой каханы!
Гэтае тужлівае
дакрананне,
Гэтае ўкрыванне
пясчотнае!

Усё яшчэ вельмі
празрытае,
Вельмі тонкае
і ненадзейнае.

А наперадзе — столькі
падзеяў,
Столькі снегу, дажджу,
урачыстасцяў!..

Як чорная галінка ў інеі,
Так і ты — у маім
каханні...

Схілю галінку, правяду
на вуснах —
Няхай гэта мяне
ахалодзіць.

У ТВОРЧЫХ
САЮЗАХ

27 лютага адбыўся II пленум
праўлення Беларускага саюза му-
зычных дзеячаў. Апроч арганізацый-
ных пытанняў, яго дэлегаты абмерка-
валі асноўную праблему, вынесеную
на парадак дня: "Аб ролі Беларускага
саюза музычных дзеячаў у працэсах
развіцця музычнага мастацтва рэс-
публікі". Доклад зрабіў старшыня
праўлення БСМД прафесар Міхась
Дрынеўскі.

У Рэспубліканскай мастацкай га-
лерэі Беларускага саюза маста-
коў (сталічны Палац мастацтваў)
прайшла выстаўка памяці своеадмет-
нага жывапісца Мікалая Валынца.
Мінуў год, як ён, адзін са старэйшых
айчынных мастакоў, пайшоў з жыц-
ця, пакінуўшы багатую творчую спад-
чыну. Работы М.Валынца захоўваюцца
ў фондах Беларускага саюза маста-
коў, Музея сучаснага выяўленчага
мастацтва ды ў іншых сталічных му-
зеях, а таксама ў прыватных калек-
цыях Грузіі, Чэхіі, Японіі, Італіі. Мема-
рыяльную экспазіцыю ў Палацы ма-
стацтва склалі пераважна пейзажы
ды партрэты. На вернісажы з цёп-
лай прамовай пра шануюнага калегу
выступіў старшыня БСМ Уладзімір
Басалыга.

Традыцыйны штогадовы агульны
сход прайшоў у Беларускім саюзе
кампазітараў. Справаздачу пра вынікі
працы ў мінулым годзе (а ён, як вядо-
ма, быў для БСК юбілейны) зрабіў
старшыня саюза народны артыст Бел-
ларусі Ігар Лучанок. Размова ішла,
прынамсі, пра канцэрты, якія пры-
мяркоўваліся да 70-годдзя Саюза
кампазітараў і якіх з гэтай нагоды ня-
мала было праведзена ў Мінску ды ў
абласных цэнтрах краіны. На сходзе
прайшла таксама прэзентацыя юбі-
лейнага даведачнага выдання, у якім
змешчана інфармацыя пра чальцоў
БСК, пра іх творчасць.

С.Б.

У бібліятэцы СБП адбылася веч-
рына з нагоды 140-ой гадавіны з
дня смерці Кастуся Каліноўскага.
Ушанаваць памяць нацыянальнага
героя, кіраўніка вызваленчага паў-
стання 1863 года прайшла студэнц-
кая моладзь, настаўнікі, пісьменнікі,
мастакі. Слова пра "легендарнага
інсургента" на вечарыне сказалі паэ-
ты Сяргей Панізінік, Васіль Жуковіч,
Генадзь Тумаш. Песні ў вянок памяці
Каліноўскага праспявалі барды Эду-
ард Акулін і Пятро Русаў. Вёў імпрэзу
мастак Мікола Купава.

Прэзентацыя гістарычнага рама-
на Вольгі Іпатавай "Альгердава
дзіда" прайшла ў сталічнай бібліятэ-
цы імя Янкі Купалы. Акрамя самой
аўтаркі ў імпрэзе прынялі удзел
пісьменнікі: Алесь Петрашкевіч, Эр-
нест Ялугін, Лідзія Савік. Урыўкі з
твора В. Іпатавай зачытала слухачам
народная артыстка Беларусі Марыя
Захарэвіч.

Ад кіраўніцтва творчага саюза
пісьменніцу прывітаў намеснік стар-
шыні СБП Эдуард Акулін.

"Паэт і лампада" пад такой назвай
у сярэдзіне лютага ў бібліятэцы
імя Янкі Купалы адбылася творчая
сустрэча з паэтычна-бардаўскім дуэ-
там у складзе Алеся Камоцкага і
Людмілы Паўлікавай. Цёлу гадзіну
аўдыторыя знаходзілася ў чароўным
палоне высока-ўзніслага паэтычнага
і песеннага слова.

Творчая вечарына Уладзіміра Ар-
лова адбылася напрыканцы люта-
га ў Літаратурным салоне "Вянок" му-
зея Максіма Багдановіча. Паэтычна-
празаічны рэй імпрэзы вёў сам Ула-
дзімір Арлоў. Дапамагалі яму ства-
рыць атмасферу салоннай нязмуша-
насці літаратары Зміцер Бартосік і
Андрэй Хадановіч.

ЯНАК

Вольга МАРОЗАВА

Нарадзілася ў горадзе
Паставы Віцебскай воблас-
ці. Там жа скончыла сярэд-
нюю школу. Вучыцца на II
курсе МДЛУ. Вершы пачала
пісаць два гады назад.
Прымала ўдзел у "Дні Зям-
лі — 2001". Любіць чытаць
і перачытваць кнігі, прытым
самыя розныя. Напрыклад,
Басё, Арлова, Хармса, Ка-
раткевіча...

Залатыя вочы неба.
Свет маланкавы.
Кажы хтосьці, што
стаць трэба

Абыякавай.
Непадкупны позірк ночы
Намагаецца
Падарыць нянавісьць.
Сочыць,
Усміхаецца.
Зазірнуць баяцца ў цемру
Неўміручыя.
Малываць па белым
крэйдай —
Мала мужнасці.
Плача цёплым срэбрам
неба.
Боль маланкавы.
Стаць магчыма, але
нельга
Абыякавай.

Падзел і падзенне.
Пакутам скарэнне.
Апошні ратунак
Ды нечы рахунак.
Шукай вызваленне
У межах скляпення.
Счарнелае сонца.
Жалоба бясконца.
Вар'яцтва.
Збавенне.
У неба ўзнясенне...

Вольная воля, паэта
натхненне!
Россып расінак хвілінай
любві!
Ззяе прывабліва
светастварэнне
Шчаснаружовай ад
жарсці зямлі.

Вольная воля, чароўны
малюнак!
Днеюць на захадзе ночы
агні!
Неспасцігальна вялікі
дарунак
Сэрцам узніслым красуні
ракі.
Вольніца-воля, усмешак
павевы!

Фарбамі зорак раскуты
крыжы!
Толькі твой крок
скіраваны да веры,
Толькі твой дух не
сыходзіць з мяжы...

Горад кранае лапаю
прагнай
Зорак свавольных вальс
залаты.
Куляй шалёнай, ад злосці
упартай,
Ты працінаеш сусвет
малады.

Сыплюцца покрывам
жарсці пажаднай
Кропачкі снегу з нябёсаў
сталых.
Прыцемкам болю ў завеі
каляднай
Зведаеш існасць
памерлых святых...

Кропля чырвонай
апаленай мары
Птах адгукнецца
ў сінюткай смуге...
Ўзвіюцца зміем
спакусным пажары
Духу твайго на
сюзорным лязе.

Горад убачыць паклоны
нябёсам,
Зоркі зацягне ў прадонне
вякоў.
Крочыш з нябыту, як
выкляты лёсам,
Звонам адвечным тваіх
ланцугоў...

РЭХА МАЯ

Раскацістае рэха сноў...
Няспраўджаныя мары,
летуценні...
Тваіх прачулых, цёплых
слоў
Мне не стае, як плоці
ценям...

Бусліны гоман увясну,
Рамонка пах надзвычай
свежы...
І спевам светлую журбу
Я агарну душой збалелай.

Палаткі, кветкі, водар,
май...
Расчуленасць усмешкай
дзіўнай...
Аднак згубіўся дзесьці
рай
Ракі жыцця амаль
няспынай.
Уночы кволасць і адчай,

Расчараванне мройным
светам...
Калісьці быў той светлы
май,
Ды адгуквай расстайным
рэхам...

ВЫКЛІК

Я пешчу подыхам далёкіх
зор пагляд.
Як птушанё, імкнуся
ў небяспеку...
Парасстраляны хмарны
далягляд,
І россып промняў
залатых у рэках...

Цалую ўсмешкай дрэў
цудоўных строй.
Як немаўля, сусвет я
абдымаю...
Аскепкі болю на вадзе
святлой
Ператвараюцца
ў зіхоткія каралі...

Я цеплю веру ў свой
радзімы кут.
Як Слова, нараджаюся
спачатку...
Парасстраляны прывіды
пакут,
І лёсу ўласнаму я кідаю
пальчатку...

Павел ГАСПАДЫНІЧ

1.

— Ку-ку, ку-ку... — зяюліным куваннем азваўся вялікі насценны гадзіннік і ўсе міхволі паглядзелі на яго.

— Ну ўсё, хлопцы, я — дамоў! — сказаў Арцём Гудзевіч, паднімаючыся з крэсла. — Мы тут амаль суткі!

Хлопцы, а іх было двое, таксама падняліся з канапы. Генка Сідоркін, які быў у кватэры за гаспадара, (бацькі на выхадныя дні з'ехалі на дачу), выключыў тэлевізар і неак няпэўна прапанаваў:

— А, мо, паснедаем? Толькі яечню смажыць будзеш ты, Амялюсь. У цябе смачна атрымліваецца.

— Абыдземся без яечні, — буркнуў Талік Амялюсь і тут жа дадаў. — А, як наконт піва? Мы ноч прабалдзелі ў нэце, цяпер што, спаць дома завальвацца?

— Я не супраць, — ажывіўся Генка. — Можна Светку з восемдзсят сёмай кватэры з сабою ўзяць. Махнём у Траецкае!

— А грошы ў вас ёсць? — запытаўся Арцём. — Учора на цыгарэты з усіх кішэняў павытрасалі. Я нават забягаў дамоў, пяць тысяч у маці ўзяў.

— Яшчэ раз забяжыш, — пасміхнуўся Талік. — Мае бацькі з вёскі толькі пад вечар прыедуць. Сястра не дасць.

— А, мо, у Светкі возьмем? — прапанаваў Генка. — У яе заўжды ёсць.

— Ну ты сказаў, — запярэчыў Арцём. — Мы што, лохі?! Запросім на піва і тут жа папросім у дзяўчынкі грошай!

— Тады ідзі, прасі ў сваёй маці, — сказаў Талік і сеў на канапу.

— І колькі нам трэба? Давайце, падлічым.

Хлопцы пачалі падлічваць: таксі туды і назад, піва і нешта да піва, ружа для Светкі, некалькі пачкаў цыгарэт...

— Прасі тысяч шэсцьдзсят, — падсумаваў Генка. — Я тысяч сем табе заўтра аддам. Толькі ж не баўся, заадно і да Светкі зайдзі.

— Ёй мы патэлефануем, твая справа — грошы!

Арцём кінуў галавой, маўляў, усё зразумела і выйшаў з кватэры...

Яны ўсе жылі ў адным шматкватэрным доме і, як толькі Арцём апынуўся ў двары, дык адразу заўважыў маці, Валлянціну Арцёмаўну Гудзевіч, якая выцягвала нейкія пакункі з багажніка іхняга новенькага "БМВ". Заспяшаўся да яе.

— Ма-а, ты з магазіна?

— А ты, бачу, нагуляўся?! Пілі, напэўна! Кругі сінія пад вачыма.

— Ну, чаму адразу пілі, ма-а? Мы не п'ем, колькі разоў табе казаць. У нэце ўсю ноч сядзелі, нават дзв'ячрат не было.

Маці шчоўкнула замком багажніка. Падхапіла пакункі, запыталася:

— Ты сваю машыну са стаянкі не браў?

— А навошта? Я ж табе сказаў, што мы ў Генкі будзем, — і ён узяў з матчыных рук адзін з пакетаў. — Цяжкі! Што ты ўсё купляеш?

— Сокі, Арцёмка! Сокі! Зараз гадзіну-другую паспіш і да бацькі ў бальніцу паедзем. У палаце не прадыхнуць, а мінералкі ён не хоча.

Яны ўвайшлі ў пад'езд, пачакалі пакуль спуściцца ліфт, падняліся на свой паверх, палову якога займала іх сям'я. Некалькі гадоў таму назад бацькі выкупілі двухпакоевую кватэру ў суседзтве, далучыўшы яе да іхняй трохпакоеўкі. Калі рабілі рамонт, перасоўвалі нават сцены. У выніку атрымалася шэсць пакояў, якія сустрэлі іх прахалодай і цішынёю. Прайшлі на кухню. Маці распакоўвала пакункі, Арцём стаяў ля дзвярэй, думаў: "У бальніцу, канечне ж, да бацькі трэба было б падысці, другі тыдзень з сэрцам ляжыць. Бізнес яму не ў здароўе, але ж хлопцы..."

— Ма-а, навошта нам разам ісці да бацькі? Ты пайдзі сёння, я — заўтра...

— Нават і не думай! — абарвала яго маці. — Ужо некуды сабраліся, я ж усё па тваіх вачах бачу. Ты толькі намерваешся сказаць, а я ўжо ведаю пра што пойдзе гаворка.

— Ну і пра што?

Маці неак ненаaturalна засмяялася:

— Пра грошы!

Ён таксама засмяяўся:

— Толькі шэсцьдзсят тысяч, а можаш і семдзсят. Нешта Генка заўтра аддасць. Мы ў Траецкае, пап'ем піва. І Светка з намі паедзе, ты ж яе ведаеш.

Маці лягнула дзверцаю халадзільніка, села да стала:

— А табе не сорамна, Арцём, га-а?! А хлопцы твае! Можна, яны думваюць, што ў нас тут ашадная каса! І ўвогуле, бацька ў бальніцы, я на сядзібе не была два тыдні, там пазарастала ўсё, цыбулю ўжо трэба было выбраць. Не дам! Нікуды ты не пойдзеш. Сядай за стол, зараз пакармлю цябе, а потым — у ложка... Да абеду паспіш!

— Ма-а, я ж абяцаў, хлопцы чакаюць.

Табе што, шэсцьдзсят тысяч шкада!

— І шкада. Ведаеш, шкада! Гэта суседзі могуць на нас пальцам паказваць, маўляў, вось яны, новыя беларусы, а ў мяне кожная капейка на ўліку!

Арцём скептычна пасміхнуўся:

— Ды якія вы новыя беларусы! Цёмныя вы, ма-а, цёмныя! Калі нават некалькі валютных рахункаў адкрыеце, усё тую ж цыбулю саджаць і выбіраць

Раіса БАРАВІКОВА

прайшоў! Прайшоў скрозь сцяну. Быў месяц жнівень. Звычайны наядзельны дзень 2003 года.

2.

Першае, што пачыў Арцём, былі горы, потым — безліч дахаў у даліне, бы прымазаных адзін да аднаго. Гэта быў старажытны, як пыл глыбокіх горных раселін, горад Кабул. Але гэтага Арцём яшчэ не ведаў. Зусім блізка маладыя загараляны хлопцы гулялі ў валебол. Вайскоўцы! — адзначыў ён адразу. Хлопцы былі ў ботах, армейскіх штанах, у майках-безрукаўках. Гімнасцёркі ляжалі на нізенькіх лавачках недалёка. Некалькі будынін, рады палатак, зноў будыніны...

— Смірна! Ру-укі па швах! Чаму ў цывільным?!

Арцём азірнуўся на зычны голас. Перад ім стаяў афіцэр з зоркамі на пагонах.

— Рукі па швах!

Арцём міхволі выцягнуўся. Позірк афіцэра быў цяжкі і стомлены.

— Вольна! Ты, пэўна, з тых дэмбеляў, што сёння ад'язджаюць? Машыны затрымліваюцца, а гэта ўсё зняць, зараз жа! Ідзі, пераапранайся! Круго-ом!

Ён спінаю чуў, як афіцэр адыходзіў. І яму стала па-сапраўднаму страшна: "Што з ім здарылася? Што адбылося? Куды гэта ён трапіў?!"

Ад цаглянай аднапавярховай будыніны да яго бег салдат, апрануты "з іголачкі", ва ўсё новенькае, так яму здалася. Там

ную, дзікую неверагоднасць згуляў з ім лёс.

— Пракаповіч. Ну, а тваё?

І Арцём не змог адказаць адразу. Яго ўласнае прозвішча, бы выпала з памяці.

— Ты замаруджаны нейкі... Пайшли. Як прозвішча, я пытаюся?

— Гудзевіч.

— Ну ты да-аеш! У вас што, у Мінску: Гудзевіч на Гудзевічы? У мяне сястра — цяпер Гудзевіч. У наргасе вучылася. За муж за мінчука выйшла. Я і на вяселлі не быў, без мяне адгулялі. Вось так, землячок! Была Пракаповіч, стала — Гудзевіч!

А, мо, мы з табой яшчэ і сваякамі якімі акажамся. А вось і склады... Цяпер га-лоўнае, каб там машыны не падышлі, каб шукаць нас не кінуліся. Хутка ўсё трэба зрабіць...

На складзе яны не забавіліся. Форму для Арцёма падшукалі хутка. "Цяпер трэба да яе прывыкнуць, — думалася яму і тут з'яўлялася вялікае пытанне. — Яго прынялі за дэмабілізаванага. Іх, як ён зразумее, некалькі дзсяткаў. Ну, сядзе ён разам з імі ў машыну, што павінна прыйсці за імі, а калі справа дойдзе да дакументаў?! І ўвогуле, што далей?"

— Які цяпер год? — запытаўся Арцём у Юркі, калі яны ўжо выйшлі са склада. У руках ён трымаў пакет з цывільным.

— А цябе выпадкам не камісавалі? Можна, у цябе страта памяці пасля кантузіі? 1983 — запомні! Год нашага вяртання на радзіму. Чуй, а дзе твае дакументы?

ПАМЁР, КАБ НАРАДЗІЦА

будзецца! А яна на рынку капейкі каштуе. Ты да касметолага не можаш пайсці, табе грошай шкада. Вы мне тысяч баксаў пашкадавалі на тур у Егіпет! І я ўсё лета ў Мінску! Не дачакаюся пакуль канікулы скончацца, хутчэй бы ва ўніверсітэт, на заняткі!

— Ага-а, грошай табе пашкадавалі! А ты ж тэлевізар глядзіш, ты ж бачыш, што з самалётам можа адбыцца. Катастрофа за катастрофай! Нам не грошай, цябе, сыночак, шкада, ты пра гэта чамусьці не думаеш. Беражонага Бог беражэ, у Вясёлюку едзь. Чаму ты не можаш да бабулі паехаць? Табе абавязкова ў Егіпет хочацца!

— У Вясёлюцы — радыяцыя, ты ж і туды не адпусціш!

— На месяц — не, а на тыдзень паехаць можаш.

— Я падумаю, ма-а, вечарам дагаворым, там жа хлопцы... Усяго толькі шэсцьдзсят тысяч! Дзе твой кашалёк?

— Не дам! Далібог не дам! У крайнім выпадку — на піцу, разам у МакДональдс пойдзем, прагуляемся!

— Ма-а, а ты часам не захварэла сёння? Ты паглядзі на сябе, нервы шкодзяць. Табе не сорак пяць, ты, як упартая бабулька.

Маці паднялася з-за стала, пачала з шафак даставаць посуд.

— Ідзі, умывайся, — сказала Арцёму. — Зараз будзем есці. А што да маіх нерваў, і нервы таксама... Я — бацьку, дзедка твайго пахавала, а перад гэтым Юрку, брата свайго малодшага пахаваць давялося. У дваццаць гадкоў з Афганістана ў цынкавай труне прывезлі! Я маладосць сваю ў чэргах правяла, табе, калі ты яшчэ ў калысцы ляжаў, кожную пляшочку, кожную калготачку ледзь не з боем здабывала...

— Ты яшчэ што згадай... Быццам я вінаваты, што дзед памёр, што брата твайго ў Афганістане забілі, што тавараў тады ў магазінах не было.

— Сціхні! Печань смажаную есці будзеш?

— Не! Я ж сказаў, ма-а, мне трэба шэсцьдзсят тысяч.

— Ні ў якім разе! Хоць галавою аб сцяну біся...

Арцём неак зухавата пасміхнуўся і сказаў:

— Добра! Буду біцца галавою аб сцяну. Ён адышоўся ад дзвярэй, павярнуўся да сцяны і ткнуўся лобам у блішчастыя абаі.

— Нешта ж ты вельмі асцярожна? Ну... Ці ёсць у цябе розум? Ды ў твае дваццаць, Юрка наш ужо героём быў!

— Ма-а, ну, хопіць. Пажартавалі. Давай, па-добраму. Хлопцы мяне чакаюць, сказаў жа. Няма рублямі, баксамі дай. Усяго ж толькі трыццаць баксаў!

— Не дам! Гэта ўжо прынцыпова. Хоць скрозь сцяну гэтую прайдзі!

І Арцём, матлянуўшы галавой, з размаху ўрэзаўся ў блішчастыя абаі і...

жа, ля будыніны, — хто сядзеў, хто стаяў, гуртаваліся яшчэ салдаты.

— Ты што, ненармальны, кантужаны?! — салдат спыніўся ля Арцёма. На ягоных пагонах золатам паблісквалі сяржанцкія лычкі. — З якой роты? Волю адчуў, пераапранайся! Ды, калі б не маёру на вочы трапіў, ведаеш, што б табе зараз было!

Арцём не ведаў, што адказаць, — стаяў, разглядаў сяржанта, які раптам памацаў яго джынсы:

— Фірма! Пэўна ж, па вялікім блаце даставалі. Як і ўдалося пераслаць іх! Пафарбцы вырашыў напаследак? Дурань! Ты ж, дэмбель, праўда? Я за старшага, але ўсіх вас яшчэ добра і не ведаю. Раз-знаёмся, часу хопіць. Дэмбель, ага-а?!

Арцём вырашыў, што трэба кінуць, маўляў, так, — дэмбель!

— А ты сапраўды, як кантужаны. Дурня тут з сябе не строй. Пераапранайца, ма-арш! — сяржант вырашыў праявіць сваё старшынства.

— Не магу я пераапранайца, формы няма.

— Фью-ю-юць! Як няма? Дык ты, можа, чэнч які з імі ўстрой, — сяржант позіркам паказаў у бок даліны. — Вось дык справы! — І тут жа, бы спыхаліўся. — Ну ўсё, пайшли... Пайшли! Вунь афіцэры выйшлі, застукваюць цябе.

— Куды пойдзем? — думкі ў Арцёма блыталіся. Ён чытаў і пра полтаргейст, і пра тое, што сустракаюцца людзі, якія лёгенька могуць прайсці скрозь што заўгодна: сцяну, рэч якую-небудзь, але, што падобнае здарыцца менавіта з ім, пра такое ён і падумаць не мог, проста не верыў ва ўсе гэтыя расповеды. — Куды ідзем, салдат?

— Не салдат, а таварыш сяржант! Куды-куды? Раскудыкаўся. Да складу! Там у мяне землячкі, два беларусы. Зробіць табе форму. А ты адкуль такі, ненармальны, скажам мякка: формы няма, куды ідзем? Здагадацца не можаш.

— З Мінска.

— Ну ты да-аеш! Землячок, значыцца! Яшчэ адзін! А ў мяне ж і там, — кінуў, дзе гуртаваліся салдаты. — Чатыры дэмбелі, — тры з Віцебшчыны і адзін — магілёўскі. Лічы, уся Беларусь прадстаўлена. Ну, Афган, зараза, многа крыві тут нашай пралілося. Я во-о, плячом яшчэ павесці не магу, але так, драпіна. Пашанцавала! — Ён нечакана спыніўся. — Дык што, давай знаёміцца будзем. Юрка... З Гомельшчыны я. Людзі ў нашай вёсцы вясёлыя. Вясёлюскі я. Вёска Вясёлюка.

І штосьці ў Арцёмавым сэрцы торгнулася... Ён паглядзеў на сяржанта: падобны-непадобны! Успомніў партрэт, што стаяў у бабулінай хаце на серванце, там, — цяпер ужо далёка, у Вясёлюцы. Ён баяўся падумаць, што гэты гаваркі сяржант, але... ягоны дзядзька, забіты на пачатку васьмідзсятых гадоў мінулага стагоддзя ў Афганістане.

— Як тваё прозвішча? — пацікавіўся і сэрца ўжо тахкала, тахкала... у шалё-

— Там, — няпэўна кінуў галавою Арцём у бок дэмабілізаваных і заўважыў, што там адбываецца нейкі рух.

— Пайшли хутчэй, — сказаў Юрка. — Бачыш, да нашых падышоў маёр. Нешта кажа...

Яны прыспешылі крок і Юрка працягваў:

— Маёр — класны мужык... Ты не чуў? Кажуць, што і сын яго служыў у Афгане. І, нібыта, з паўгода назад забілі яго недзе пад Кандагарам.

Яны падыходзілі ўжо да гурта. Маёр заўважыў іх. На момант затрымаў позірк на Арцёме і сказаў Юрку:

— Пракаповіч, тут, ведаеш, такая справа... Я ўжо сказаў хлопцам. У кар'ер трэба пад'ехаць па гравій... Сцежкі на тэрыторыі часці ніяк не можам пасыпаць. Там мы сабралі з новага папаўнення... Але ж зялёныя, не абстраляныя яшчэ. Мала што... Трэба, каб хто са старажылаў з імі пад'ехаў. Машыны вашы, пэўна, яшчэ няхутка будуць. Дык, мо, ты каго возьмеш і пад'едзеш з імі. Я скажу, аўтаматы вам выдадуць...

— Пад'едзем, у чым справа, Іван Сяргеевіч... Таварыш маёр! Машкова з сабой возьмуць...

Арцёма бы аякло. Колькі разоў ён чуў ад маці ў дзяцінстве: "Бедны Юрачка, бедны наш Юрачка! У яго ж ужо і штамп у ваенным білеце стаяў, што ён дэмабілізаваны. Але машыны, што павінны былі з Саюза прыехаць па іх, затрымліваліся, і паспалі яго з навабранцамі па гравій у нейкі кар'ер... Там іх і абстралялі душманамі. Вадаціцеля паранілі, ногі пратрэлілі, а Юрачку — насмерць!" І штосьці падштурхнула яго, выпіхнула, Арцём зрабіў крок наперад:

— Таварыш маёр, у Пракаповіча плячо параненае... А там трэба рыдлёўкай варочаць, гравій насыпаць. Можна я замест яго?

Маёр паглядзеў на Юрку, потым на Арцёма, сказаў разважліва:

— У прынцыпе, можна. Ты ж у нас яшчэ ў штрафнік, у цывільным тут разгульваў.

— Таварыш маёр, — спрабаваў запярэчыць Юрка.

— Хай едзе, — абарваў яго маёр. — Машкоў! Самазвал ля варотаў. Пайшли!

З гурта выйшаў каржакаваты, прысадзісты салдат Машкоў, далучыўся да Арцёма і яны пайшлі, на крок адстаючы ад маёра.

Пякло бязлітаснае афганскае сонца, яно якраз стаяла ў зеніце. Гэтыя апошнія суткі сваёй вайскавай службы Юрка спаў мала, хацелася нешта рабіць, увесь час рухацца, каб час бег хутчэй... Хутчэй дамоў! У Вясёлюку. А потым у Мінск, да сястры. Яна ўжо нібыта цяжарная, пра гэта намёкам пісала маці. І чаго ж машыны затрымліваюцца, хлопцы зусім змарыліся. Ходзяць туды-сюды без занятку, гамоняць, а хто і прыкарнуў, падпершы шчаку рукою. Ён сеў на нізкую лавачку,

(Заканчэнне на стар. 11).

ЗА НЯДОЎГАЕ ЖЫЦЦЁ...

Споўнілася 50 гадоў з дня нараджэння вядомага дзеяча беларускага тэатральнага мастацтва і айчынай культуры Сяргея Юркевіча.

Ён нарадзіўся на Мядзельшчыне, але ўсё жыццё рэжысёра было звязана з Маладзечнам, Гародняй і Мінскам. У Маладзечне прайшлі яго школьныя і юнацкія гады. Тут ён стварыў сям'ю. Тут здзяйсняліся яго творчыя задумкі і планы.

Сяргей паступіў у Ленінградскі дзяржаўны інстытут тэатра, музыкі і кінамастацтва. (Выпадак ці не выключны для Беларусі, бо конкурс у гэтую навучальную ўстанову складаўся каля 300 чалавек на месца). У розныя часы тут вучыліся Аліса Фрэйндліх, Алег Басілашвілі, Міхаіл Баярскі. Аднакурснікам Сяргея Юркевіча быў знакаміты акцёр кіно і тэатра Ігар Складар, а сярод настаўнікаў — такія майстры-ляльчыкі, як Сяргей Абраццоў і Міхаіл Каралёў.

У 1980 г. Сяргей Юркевіч атрымаў спецыяльнасць рэжысёра тэатра лялек. У тым жа годзе ў Міністэрстве культуры БССР паўстала пытанне наконт заснавання тэатра лялек у Гародні. Аднагалосна было вырашана, што першым дырэктарам і рэжысёрам новага вялікага калектыву будзе Сяргей Юркевіч.

Тэатр найбольш поўна заявіў пра сябе пастаноўкай паэтычнай "Балады пра белую вівану" С.Клімковіч (паводле твораў класіка беларускай літаратуры Уладзіміра Караткевіча). За гэты спектакль малады рэжысёр атрымаў званне лаўрэата конкурсу творчай моладзі.

Усё жыццё Сяргей Юркевіч песьціў думку пра адкрыццё ляльчага тэатра на другой сваёй радзіме — у Маладзечне. Колькі намаганняў спатрэбілася яму, каб ідэя нарэшце рэалізавалася! Усе дзеці Маладзечна з нецярплівасцю чакалі гэтую падзею. Чакалі яе і бацькі. І творчая інтэлігенцыя, і грамадскія горады. І ў 1990 г. рэжысёр заснаваў другі ў сваім кароткім жыцці ляльчыны тэатр — Мінскі абласны тэатр лялек "Батлейка". Намеснікам і папчэнікам лідэра новага арыгінальнага калектыву быў вядомы літаратар Пятро Васючэнка, які прыйшоў туды на пасаду загадчыка літаратурнай часткі (цяпер П.Васючэнка ўзначальвае кафедру беларускай літаратуры ў Мінскім дзяржаўным лінгвістычным універсітэце і працуе над доктарскай дысертацыяй).

У 1995 г. на базе Беларускага таварыства інвалідаў С.Юркевіч заснаваў недзяржаўны тэатр лялек "Кураж", лёс якога больш сціплы. Тады ж рэжысёр пераязджае на сталае месца жыхарства ў Мінск, а з наступнага года пачынаецца і карпатлівая праца ў Беларускай дзяржаўнай інстытуце праблем культуры.

За сваё творчае жыццё рэжысёр ажыццявіў каля 40 пастановак у ляльчых тэатрах Гародні, Брэста, Маладзечна, Мінска. Падчас працы ў БелДІПК напісаў кнігу-дапаможнік для аматарскіх калектываў "Чароўны свет тэатра лялек", дзе цікава распавёў пра асаблівасці ляльчага тэатра. Кніга вельмі хутка знайшла свайго чытача. У 1997-м Сяргей Юркевіч быў прыняты ў Беларускае саюз літаратурна-мастацкіх крытыкаў і пачаў выступаць з тэатразнаўчымі рэцэнзіямі ў друку.

Да апошняга дня жыцця ён актыўна ўдзельнічаў у грамадска-культурным жыцці Мінска і краіны, супрацоўнічаў з беларускімі літаратарамі Аленай Туравай, Сяргеем Кавалёвым, Ігарам Сідаруком, Пятром Васючэнкам, бардам Віктарам Шалкевічам, акцёрамі-ляльчыкамі Уладзіславам Уласавым, Уладзімірам Грамовічам, рэжысёрамі Алегам Жугждам, Аляксеем Ляляўскім, Уладзімірам Матросам, Мікалаем Андрэевым, Віктарам Калядзічам, з кампазітарамі Уладзімірам Прохаравым, Віктарам Войцікам, сучаснымі сцэнографамі...

У 2002 годзе анкалагічная хвароба спыніла зямны шлях гэтага шчырага беларуса, сумленнага і працавітага чалавека, кляпатлівага бацькі, выдатнага навукоўца — кандыдата мастацтвазнаўства, які большую частку свайго жыцця — 30 гадоў — прысвяціў беларускаму тэатру.

Аляксей ШАЛАХОЎСКИ

Шкада, шкада: у самым папулярным сталічным тэатры ўжо не ідзе колішні, можна сказаць, шлягер з удзелам зоркі, дзеля якой быў ён і створаны... Здагадваецца, на што намёк? На мюзікл "Джулія" павод-

love story Сільвы ды Эдвіна гэтым разам промні рампы высвечваюць паважную і элігантную постаць высакароднай дамы Цэцыліі, жонкі князя Валерсхейма. Княгіні — і каралевы. Колішняй каралевы "лёг-

у тэатры. І зусім як Джулія Ламберт умее гэтак "трымаць паузу", што публіка міжволі выдыхае: "Вось — Сільва!". Хаця Сільва (Людміла Станевіч), маладая, гарачая, жаданая і закаханая, — побач. Здаецца, гэта пад яе маўклівым даглядам тэатра выкшталцены флірт графа Боні (Віктар Шабуня) ды пляменніцы князя юнай Стасі (Ірына Цярэнцева). І ўжо, безумоўна, з-за яе — мяккая тужлівая ўсмешка ўсё яшчэ (безнадзейна?) закаханага апавядальніка ўсёй гэтай тэатральнай гісторыі, Фэры (Герман Казлоў)...

Карала грае світа. Ягонае атачэнне. Ну, а каралеву? Мабыць, таксама ж — атачэнне. Да сцэнічнай творчасці Наталлі Гайды гэта вядомае выслоўе нібыта і мае дачыненне... Ды вось толькі ловіш сябе на думцы амаль процілеглай: такой Актрысе наканавана ўвасобіць такую Каралеву! Каралеву, здатную сыграць і адпаведнае ёй атачэнне. Заразіўшы сваім артыстызмам, перастварыць асяроддзе. Напоўніць гульнёй, іграй, жыццём свет вакол сябе! Свет сцэнічны. І — свет глядацкі. Завітайце на "Каралеву чардаша" з Наталляй Гайдай. Іскрынка яе пакаралеўску высакароднага і шчодрата артыстызму далятуць і да вас.

С.БЕРАСЦЕНЬ

НА ЗДЫМКУ: сцэна са спектакля "Каралева чардаша".
Фота М.ЗАМУЛЁВІЧА

КАРАЛЕВУ ГРАЕ...

ле рамана Сомерсета Моэма "Тэатр", напісаны Уладзімірам Кандрусевічам, які (ды ці ён адзін?) бацьку ў вобразе неперайманальнай англічанкі Джуліі Ламберт нашу непаўторную Наталлю Гайду. І толькі яе!

Але жыццё, тым болей жыццё творчае, поўніцца сваёй мудрасцю. І тут, у Беларускай дзяржаўнай музычным тэатры, яно кампенсуе відавочныя рэпертуарныя страты. Пасвойму. Бо назваць пастаноўку "Каралевы чардаша", класічнай аперэты Імрэ Кальмана, кампенсацыяй за страчаны сучасны беларускі мюзікл можа, бадай, толькі аўтар гэтых радкоў... Зрэшты, а чаму б і не?

"Каралева чардаша" — гэта свет сцэны і куліс. Тэатр! Прыдуман, але пераплецены з рэальнасцю свет, у якім — шчырасць і непаразуменні, наіўная самаадданасць і дробны падман, тужлівая ўсмешка над былым і чыстыя летуценні; каханне, жарсці, расстанні...

"Каралева чардаша" — гэта "Сільва"? І так, і не. У класічным сюжэце пра меладрматычную

кадумнага жанру". І, як вядома, новы сцэнічны варыянт класічнай аперэты быў прыняты тэатрам да

пастаноўкі ў разліку менавіта на індывідуальнасць Наталлі Гайды, якая, вядома ж, у свой час бліскуча грала і ролю Сільвы.

Яна выходзіць на сцэну — і... І здаецца, рэй тут вядзе яна, каралева чардаша. Нітуе мінулае з цяперашнім. Ладкуе свой тэатр

За паўгадзіны да таго, як я сустрэлася з Сюзаннай Баўман, у адной з кніг па сучасным мастацтве мне трапіліся на вочы словы Піта Мандрыяна. Напэўна, лепшага эпіграфа да гэтага інтэрв'ю не знайшла б: "Сёння мы адчуваем патрэбу не столькі ў чыстай прыгажосці, колькі ў яе унікальнай магчымасці выразна адлюстроўваць тую ўсеабдымную духоўнасць, якая жыве ў кожнай рэчы. Яна тоесная таму, што схаваана ў мінулым пад імем Бога і што неабходна нам, вартым жалю смяротным, для таго, каб жыць і захоўваць раўнавагу".

— Сюзанна, як бы вы ахарактарызавалі сябе ў двух-трох словах? Сюзанна Баўман — гэта...

— ...сябра Космасу.

— А калі вы адчулі гэтую сувязь з Космасам?

— Калі адчула цэла сваёй маці. Я адчуваю гэтую сувязь з тае пары, як пачала жыць.

— На ваш погляд, што з'яўляецца найвышэйшай каштоўнасцю?

— Жыццё. Ва ўсіх сваіх праявах. І чалавек — толькі частка гэтага жыцця, невялікая частка. Але мы забываемся на гэта і ўяўляем сябе значна больш важнымі і моцнымі, чым ёсць насамрэч. Жыццё ж схаванае ў найдрабнейшых часцінках, хоць і не ўсё падаецца пэўнаму вытлумачэнню.

— Вы чалавек веруючы?

— Я глыбока веру ў жыццё, у прыроду і ў нябачныя сілы, якія мацней за нас. Я веру ў любоў. Гэта паняцце вечнае, яно ніколі не са-старэе.

— А ці не маглі б вы канкрэтызаваць такое складанае паняцце — любоў?

— Гэта вельмі, вельмі цяжка зрабіць. Напэўна, нават немагчыма. Я ўпэўненая ў адным:

«І ЧАЛАВЕК — ТОЛЬКІ ЧАСТКА ЖЫЦЦЯ. НЕВЯЛІКАЯ...»

Так разважае знаная швейцарская мастачка Сюзанна БАЎМАН, чыя выстаўка ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі сталася адметнай падзеяй у жыцці нашай сталіцы.

любоў пачынаецца з павагі... Павага да мінулага, да дня сённяшняга і, выходзячы з гэтага, — павага да будучыні.

— На працягу жыцця шмат падзей і людзей уплывае на нас. Што альбо хто паўплываў на вас?

— Найперш, гэта людзі. Тыя, хто звязаў свой лёс з мастацтвам, і зусім простыя людзі. Але ім усім была ўласціва асабліва сіла любові.

— А як гэта "асабліва сіла любові" выяўляецца ў штодзённым жыцці?

— У жыцці натуральным, а не штучным. Жыць праўдзіва і натуральна сёння нялёгка, таму гэта надзвычай каштоўна. Яшчэ гэтая сіла — у сувязі з сіламі і таямніцамі прыроды. У зацікаўленасці жыццём. Увогуле, я вельмі цаню ў людзях цікаўнасць.

— У жыцці чалавека шмат розных праціпаўленняў. І жыццё — гэтай, як вы сказалі, найвышэйшай каштоўнасці — найчасцей праціпаўляецца смерцю...

— Смерць раўназначная жыццю. Гэта проста іншая форма жыцця, яго частка: старое павінна саступаць месца новаму. Я не баюся

смерці. Толькі калі чалавек памірае гвалтоўнай смерцю — я адчуваю страх, бо гэта ненатуральна. Для мяне не важна, колькі гадоў я яшчэ пражыву. Нават калі я заўтра памру, я ўжо шмат чаго зрабіла, і...у кожным разе гэта не было сумна...

— Як вы пачалі займацца мастацтвам?

— Гэта яшчэ з дзяцінства. Мая маці была дызайнерам. Бацька таксама адчуваў пэўную сувязь з мастацтвам, хацеў быць віяланчэлістам, але з-за строгасці бацькоў музіку зрабіцца камерсантам, займаўся тэкстылем... Дом наш быў домам адкрытым. Там бывалі філосафы, мастакі, музыканты з цэлага свету. Перадуман, гэта заслуга мамы. Але я ў дзяцінстве любіла заставацца адна, чытала кнігі. Асабліва захаплялі мяне кнігі пра марскія глыбіні ды лясныя нетры.

— А якія кнігі вы чытаеце сёння?

— Сёння гэта найчасцей навуковая літаратура. Вельмі люблю рускую літаратуру, асабліва Дастаеўскага. Памятаю, як яшчэ ў юнацтве ноччу пад коўдрай з літарыкам у

руках чытала "Братоў Карамазавых".

— Кожны з братоў Карамазавых — пэўны тып чалавека. Які з іх бліжэй вам?

— Не магу выбраць кагосьці аднаго. У кожнага ёсць штосьці блізкае мне, штосьці ўласцівае і мне.

— Як вы лічыце, якую кнігу павінен абавязкова прачытаць кожны чалавек?

— Цяжка сказаць... Не магу сказаць — Біблію. Магчыма... Дастаеўскага. Так, Дастаеўскага.

— Калі ласка, працягніце фразу: "Маё мастацтва — гэта..."

— ...маё жыццё. Нічога больш не магу дадаць.

— Вядома, што пачатак ХХ стагоддзя быў перыядам пераломным у гісторыі мастацтва, багатым на розныя "ізмы" і "арты". Які кірунак таго часу здаецца вам асабліва важным?

— Напэўна, супрэматызм. Супрэматысты адчувалі важ-

ФІЛЬМ — НА «БІС»

"За фільм, які выклікае ў душы толькі светлыя і добрыя пачуцці". Так гучыць назва спецыяльнага прыза, заснаванага ў 2003 годзе спонсарам X Мінскага міжнароднага кінафестывалю "Лістапад" — Беларуска-Швейцарскім банкам. І атрымаў зусім яшчэ новую ўзнагароду фільм расійскага рэжысёра, аўтара сцэнарыя і прадзюсера Генадзя Сідарава "Бабулі" ("Старухи").

Адзін з фаварытаў гэтага кінафоруму, ён быў адзначаны глядацкім журы ("Срэбра "Лістапада"), журы кінапрэсы (прыз і дыплом "За веру ў чалавечае аднанне") і журы прафесійнікаў (спецыяльны дыплом актрысе Валянціне Беразукцай "За яркае ўвасабленне жаночага лёсу на экране"). Апроч таго, сабраў букет узнагарод на леташнім адкрытым расійскім фестывалі "Кінатаўр": галоўны прыз "Залатая Ружа", прызы за лепшы дэбют, журы ФИПРЕС-СИ, Расійскай гільдыі кіназнаўцаў і кінакрытыкаў.

Менавіта са стужкі "Бабулі" пачынаецца новая традыцыя ў айчынным фестывальным жыцці — вясновае прэзентацыя на сталічных экранах той кінаработы, што вылучылася на мінулым лістападаўскім конкурсе дабрый, светлы пачуццяў. Як адзначаюць у дырэкцыі ММКФ "Лістапад", высакароднае пачынанне спонсараў — заснавальнікаў новага прыза супадае з мэтамі ды задачамі, вызначанымі рэгламентам фестывалю. Belswissbank упэўнены ў актуальнасці сваёй узнагароды, бо сам час дыктуе неабходнасць сцвярджэння ідэалаў духоўнасці ды гуманізму ў жыцці ды ў мастацтве — у процівагу галівудскай экспансіі экраннага гвалту ды жорсткасці.

З сакавіка ў сталічным кінатэатры "Цэнтральны" адбыўся прэм'ерны паказ фільма "Бабулі", а ў кінатэатры "Кастрычнік" прайшла яго прэзентацыя з удзелам рэжысёра і кінапрадзюсера Генадзя Сідарава. Ініцыятар новай акцыі — Беларуска-швейцарскі банк, арганізатары і заснавальнікі "Лістапада" — Міністэрства культуры Беларусі ды Мінгарвыканкам выказваюць спадзяванне, што яна зробіцца традыцыяй і арганічна ўпішацца ў канцэпцыю Мінскага міжнароднага кінафоруму.

Я.КАРЛІМА

насць жыцця і таму выходзілі са сваім мастацтвам на вуліцы. Мастацтва гэтае было нечым асаблівым. Матэрыяльнае змянялася да мінімуму, да геаметрыі. Гэта быў пошук вялікіх перамен. Новая ідэя заключалася ў тым, што форма мае ўласную выразнасць. Раней форма заўсёды судналася з пэўным прадметам... Але ні ў якім разе нельга спыняцца, сёння трэба зноў шукаць штосьці новае. Сучаснае мастацтва цесна звязана з развіццём тэхнікі. Навукова-тэхнічны прагрэс зрабіў яшчэ адзін новы крок. І гэты крок павінен падвесці нас да асэнсавання папярэдніх. Сёння развіццё тэхнікі зайшло вельмі далёка, і мы павінны падумаць, што рабіць: ісці далей ці ўсё ж вярнуцца да вытокаў. Тэхнічны прагрэс, што развіваўся вельмі хуткімі тэмпамі, быў перадвызначаны Логасам. Сёння вялікая частка менавіта нябачнай энергіі павінна прыйсці ў жыццё, перадусім — у культуру.

— А іншыя віды мастацтва вас цікавяць — музыка, тэатр, літаратура?

— Музыкай я цікавілася з дзяцінства. Вялікую радасць прыносіць народная музыка, мяне захапляе, наколькі яна адлюстроўвае духоўныя традыцыі. Вельмі люблю джаз, негрыянскую музыку. Але сама спяваю толькі ў ваннай. У тэатры апошнім часам бываю нячаста, цяпер вельмі мала па-сапраўднаму добрых спектакляў. А вось літаратурай я займаюся. Гэта і працы, прысвечаныя майму мастацтву, і невялікія мастацкія апавяданні пра штодзённае жыццё. Мая кніга, куды ўваходзяць 22 апавяданні з ілюстрацыямі, называецца "Улада і таямніца." Назва паходзіць з маёй упэўненасці: тое, што мы звычайна называем уладай, не ёсць улада сапраўдная. А сапраўдная ўлада — гэта таямніца.

— Калі б вы маглі загадаць адно-адзінае жаданне, але што збылося б абавязкова... Якое б гэта было за жаданне?

— Абсалютны мір на цэлым свеце. На жаль, сёння гэта немагчыма.

— А як вам бачыцца далейшае развіццё чалавецтва?

— Сёння чалавецтва падзелена на два лагера: адны багацеюць, а другія становяцца ўсё бяднейшымі. Трэба нешта рабіць, бо далей так немагчыма. Можна, я занадта романтична мыслю, але думаю, што на людзей можна ўздзейнічаць пры дапамозе культуры. Сёння ж мы на шляху да таго, каб зрабіцца машынамі, замяніць саміх сябе і пачаць гульні ў Бога. Гэта вельмі небяспечна, бо ніхто не даваў чалавеку такога права.

— Што б вы сказалі кожнаму чалавеку, калі б мелі такую магчымасць?

— Я сказала б: "Ты — прыгожы!" І тое ж самае я сказала б кожнаму сабаку і кожнай птушцы, кожнаму каменю і кожнай кветцы, кожнаму чарвяку і кожнай рыбе...

Размаўляла і пераклала размову з нямецкай Ірына ГЕРАСІМОВІЧ

БЛІЗКАЙ БЫЛА ДЛЯ ЯЕ БЕЛАРУСЬ

Выдатная ўкраінская пісьменніца Леся Українка (1871 — 1913) нарадзілася 133 гады таму назад. Дата быццам бы не юбілейная, але няўжо толькі ў юбілейныя гады мы павінны згадваць класікаў сусветнай літаратуры? Тым больш, калі яны, гэтыя класікі, маюць дачыненне і да нас, беларусаў, да нашага Мінска...

Сёлета 25 лютага, у дзень нараджэння Лесі Українкі, у Мінску на доме па вуліцы Куйбышава адкрыта ў гонар пісьменніцы мемарыяльная дошка. На тым месцы калісьці стаяў дом мінчука Сяргея Мяржынскага, каханага Лесі Українкі, з якім яна пазнаёмілася ў 1897 годзе. Да яго, аднаго з прапагандыстаў марксізму, арганізатараў і з'езда РСДРП, некалькі разоў прыязджала аўтарка знакамітай "Лясной песні", тут напісала некаторыя свае творы. У пачатку 1901 года яна пражыла ў Мінску выш двух месяцаў, да сярэдзіны сакавіка, — да апошняга дыхання невылечна хворага Сяргея. У саборы Марыі Магдалены (захаваўся да сёння) яго адпявала, на былых Старажоўскіх могілках пахавала...

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Асабістыя ўзаемаадносіны Лесі Українкі і Сяргея Мяржынскага — тэма асобная, якая, дарэчы, ужо знайшла пэўнае адлюстраванне ў мастацкай творчасці і літаратуразнаўстве (кіна-аповесць "Іду да цябе" І.Драча, "Зов Прометея: Повесть о Сергее Мерджинском" Я.Басіна, артыкулы Т.Кабржыцкай і інш.). Сёння ж хочацца праланаваць чытачам "ЛіМа" ў сваім перакладзе версэт Лесі Українкі "Твае лісты...", які можа многае сказаць пра моц кахання і цнатлівую чысціню ўзаемаадносінаў Яе і Яго. Варта дадаць, што арыгінал гэтага тэксту, як і вершаў Лесі Українкі, прысвечаных Мяржынскаму, быў упершыню апублікаваны толькі пасля Вялікай Айчыннай вайны, у 1948 годзе.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Твае лісты заўсёды пахнуць вялымі ружамі, ты, мой бедны, прывялы квецце! Лёгкі, тонкі водар — нібыта спомін пра нейкую любую, мінулую мрою. І нішто так не раніць цяпер маё сэрца, як гэтыя пахі; тонка, лёгка, але неадменна, неадхільна нагадваюць яны мне пра тое, пра што сэрца мае вясчуче і чаму я верыць не хачу, не магу. Мой дружа, любы мой дружа, створаны для мяне, ці можна, каб я жыла якраз цяпер, калі я ведаю іншае жыццё? О, я ведала яшчэ іншае жыццё, поўнае нейкага рэзкага, прасякнутага жалем і тугою шчасця, якое спавяла мяне, і мучыла, і прымушала заломваць рукі і біцца, біцца аб зямлю ў дзікім імкненні згінуць, знікнуць з гэтага свету, дзе шчасце і гора так па-вар'яцку пераплаліся... А потым і шчасце і гора абарваліся гэтак раптоўна, як дзіцячае рыданне, і я ўбачыла цябе. Я бачыла цябе і раней, але не так ярка, а цяпер я пайшла

да цябе ўсёй душою, як заплаканае дзіця ідзе ў абдымкі да таго, хто яго шкадуе. Гэта нічога, што ты не абдымаў мяне ніколі, гэта нічога, што між намі не было і мовы пра пацалункі; о, я пайду да цябе з наймацнейшых абдымкаў, ад найсалодкіх пацалункаў! Толькі з табою я не адзінокая, толькі з табою я не на чужыне. Толькі ты ўмееш ратаваць мяне ад самой сябе. Усё, што мяне томіць, усё, што мяне мучыць, я ведаю, ты знімеш сваёй тонкай дрыжачай рукою, — яна дрыжыць, як струна, — усё, што азмрочвае маю душу, ты прагоніш променем сваіх бліскотных вачэй, — ох, у здольных да жыцця людзей такіх вачэй не бывае! Гэта вочы з іншае краіны...

Мой дружа, мой дружа, чаму твае лісты пахнуць, як вялыя ружы?

Мой дружа, мой дружа, чаму ж я не магу абліць сваімі гарачымі слязьмі рукі твае, што дрыжаць, быццам струны?

Мой дружа, мой дружа, няўжо я згіну ў адзіноце? О,

вазьмі мяне з сабою, і няхай над намі вянуць белыя ружы!

Вазьмі мяне з сабою.

Ты, можа, маеш нейкую іншую мрою, дзе мяне няма? О, дарагі мой! Я ствару табе свет, новы свет новай мрой. Я ж для цябе пачала новую мрою жыцця, я для цябе памерла і ўваскрэсла. Вазьмі мяне з сабою. Я так баюся жыць! Коштам новай маладосці і то я не хачу жыць. Вазьмі, вазьмі мяне з сабою, мы пойдзем паціху сярод цэлага лесу мрояў і згубімся абое пакрысе, у далечы. А на тым месцы, дзе мы вылі ў жыцці, няхай ружы вянуць, вянуць і пахнуць, як твае любыя лісты, мой дружа...

Скрозь цемру ў прастору я працягваю рукі да цябе: вазьмі, вазьмі мяне з сабою, гэта будзе мой паратунак. О, ратуі мяне, любы!

І няхай вянуць белыя і ружовыя, чырвоныя і блакітныя ружы.

7. XI. 1900.

Пераклад з украінскай Вячаслаў РАГОЙША

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 9).

што стаяла ўпрытык да будынка, які быў іхнім клубам, адкінуўся да сцяны, заплуючы вочы... Задрамаў хутка. Звычайна ў снах яму часта сніліся бацькі, нярэдка хтосьці са школьных сяброў, а то і проста Сож, лес, вяслоўскія хаты... А тут прысніўся Пеця Цыркун, хлопец з Брэстчыны, якога ў першыя ж тыдні іхняй вайскавай службы ў Афганістане цяжка параніла асколкам у гарах. Яго так і не данеслі да часці. Памёр Пеця. Але яшчэ паспеў перадаць Юрку срэбны ланцужок: "Можна, калі будзеш на Брэстчыне, знайдзі і аддай Ларысе...". І ўсё! Юрка потым нават ліст напісаў да той Ларысы, і васьць цяпер у сне Пеця пытаўся: "Дык ты праўда, Юрка, не згубіў мой ланцужок?" "Не згубіў, не згубіў, Пеця", — і ад уласнага голасу прахапіўся, а хутчэй ад гулу машыны, які далацеў ад варт цэнтральнай брамы. Там пачалася нейкая мітусня, беганіна...

— Прыехалі, хлопцы! Машыны! Дачакаліся! — выгукнуў хтосьці з дэбеляў.

— Непадобна! Гэта ж не калона.

Юрка падняўся, пайшоў да цэнтральнай брамы. Здала пабачыў, як з кабіны самазвала выцягвалі цела вадзіцеля і пабег... А да яго насустрач ужо ішоў маёр.

— Дакументы ў цябе, сяржант?

— Чые?

— Таго салдата, што замест цябе ў кар'ер паехаў. Пры ім нічога не знайшлі. Абстралялі іх, Пракаповіч! Няма салдата, а вадзіцель паранены ў ногі. Выжыве!

"Эх, землячок, землячок... Мой даражэнькі ты Гудзевіч! Прозвішча ведаю, а пра імя і не спытаўся. Там

жа недзе ў скрутку ягоныя красоўкі, майка, джынсы, мо там і дакументы?" — думкі наскоквалі адна на адну, апякалі, шчымялі, выварочвалі душу, як гэта ўжо было неаднойчы. А па схіле далёкай гары ўжо рухалася чаканая калона машын... Стаяў спякотны жнівень сухога афганскага лета 1983 года.

3.

А праз які месяц, адляжаўшы ў Ташкенцкім вайсковым шпіталі з гепатытам, Юрка Пракаповіч зазіраў літаральна ва ўсе куточки бацькоўскай хаты. Радаваўся, захапляўся:

— Сервант новы купілі... Цыбуля — з кулак! Гуркі смачныя ў бочцы...

— А ты пра бульбу спытайся! Мы ж ужо ўсё выкапалі. Сем мяшкоў пасадзілі, пяцьдзсят узялі! Ба-а, — спахаліся маці. — Я ж галоўнага табе, Юрчка, не сказала. У Валі нашай хлопчык нарадзіўся ў сярэдзіне жніўня. Ты ўжо дзядзькам стаў. Ладнае такое немаўлятка. Арцёмкам назвалі, гэта, значыцца, у гонар бацькі нашага. Днямі ў Мінск выберацца, а, мо, і я з табою збяруся.

— Збяремся, ма-а, — шчасліва сказаў Юрка. — Я на вуліцу выйду, прайсціся па Вяслоўцы хочацца.

...Ён ішоў па даволі вясёлай вуліцы, дзе яшчэ нішто не аддвіло, не адвяла, пасміхаўся вяслоўскім хатам і яны свяціліся ў адказ сваімі вокнамі. Жанчыны ў квяцістых хустках пазіралі яму ўслед: "Глядзі, Юрка Пракаповічаў вярнуўся! Яшчэ ў салдацкае апрануты!" Ён весела вітаўся з імі, думаючы пра што заўгодна, толькі не пра час, які мае ўласціваць змяняцца, сціскацца і пашырацца, а то і проста, быць скрыўленым часам.

намі — адзіны Бог і адзін Сатана, але пры кожным — і свой эгаістычны д'ябал...

До!.. Загаварыўся... Трэба вяртацца да пачатку размовы.

На жаль, мы не змаглі, хоць і намагаліся, выдрукаваць усе дасланыя нам анкеты. Іх было шмат, аднак, навізной поглядаў і мыслення ў сваёй большасці яны не вызначаліся.

Усяго толькі адзін адказ атрымалі мы ад чытача газеты, які не пакутуе на літаратурны сверб — ад Іосіфа Паўкаласа з вёскі Навасёлкі, што на Маладзечаншчыне. “Я кожны дзень езджу на працу на элетрацягніку Мінск-Маладзечна. І бярэ сорам за тое, што чытаюць мае землякі. Трэба тэрмінова супрацьпаставіць гэтай літаратуры. Прыклад жа быў: Ул. Караткевіч у мае студэнцкія гады. Да канца не вычарпалі і не раскрылі свайго патэнцыялу аўтары гістарычнай тэматыкі. Былі квольыя спробы айчынных фантастаў, але так і засталіся спробамі. Пра пазію гаворка асобая, хоць я ад гэтага і далёкі. Але мяне заўсёды захапляе, якую глыбіню можна выразіць у такім малым моўным аб'ёме. У беларускай пазіі такія багатыя традыцыі. Так што трэба працаваць”, — піша Іосіф Браніслававіч. Слушна. Ні быў бы то чалавек з вопытам жыцця.

Бо малады студэнт і бард Аляксей Герасіменка абсалютна не камплексуе, можа выдаць і такое: “У штоднёвіку “ЛіМ” мне падабаецца тое, што калісьці тут былі надрукаваны мае вершы”. І далей: “Што да маральнасці ў творах, то яна, на мой погляд, сёння падзялілася на маладую (мадэрную) і старую (класічную). Першую прадстаўляе Адам Глобус. Ён некалькі больш набліжаны да сучаснага еўрапейскага стылю. Яго маральнасць ліберальная, часам блізка стасуецца з класічнай”. А я думаю, што чалавечая маральнасць гэта ўсё ж непарушная канстанта спрадвечных духоўных каштоўнасцяў. Аказваецца, яна можа быць і ліберальнай і класічнай... Тут будзе дарэчным, як мне падаецца, контраргумент паэта Янкі Лайкова, які ў сваёй анкеце адносна маральнасці выказаўся афарыстычна і дакладна: “Ад таго, пра што і як мы пішам, залежыць змест нашых настановаў”.

Андрэй Мельнікаў наконт апошняга пытання — адзінства літаратурнага саюза — выказвае думку, якая ціхмя тоіцца ў галовах многіх “саюзнікаў” і іх “апалагетаў”: “Духоўнае развіццё і самавыяўненне могуць паспрыяць збліжэнню якіх заўгодна пазіцый, калі яны не пабудаваны на жывёльных інстынктах ды разбуральных прананнях. Збліжэнне стане магчымым пры зольнасці групаван на ахвяраванне дзеля гэтага часткай сваіх інтарэсаў, на пакаянне і дараванне чужых грахоў, а гэта значыць, калі духоўнае ў групоўках пачне пераважаць матэрыяльнае”.

А Валер Санько нас (лімаўцаў) “павучае” (і там-сям не без падстаў): “Чаму напярэдняеце з алфавітам беларускім — не ставіце кропку над І. Нават у назве. Ніводная нацыя ў свеце не дазволіць пакрыўдзіць свой алфавіт, а што робіцца ў газеце беларускай інтэлігенцыі? Згаджаюцца, правільна-правільна, а ўсё застаецца на месцы. (...) Калі ў слове ўсе літары вялікія, усе прапісныя — гэта межны касмапалітызм, сведчанне нашага няўмення і няздатнасці”. (Апошняе, хутчэй за ўсё, тычыцца майго прапіснага авангарда. Паразважваю...)

Варта ўвагі і такая арыгінальная думка маладой літаратаркі Аксаны Бязлепкінай: “Жанчыны могуць ствараць глабальныя творы, не зкрапаючы глабальных праблем”. О, што праўда, то праўда, любую праблему яны могуць стварыць з самай нязначнай дробязі...

А Галіна Багданава, судзячы па сабе, што, безумоўна, упрыгожвае яе як чалавека і творцу, заяўляе такое: “Мае паплекнікі на часу пішуць не дзеля грошаў і не дзеля славы. Мы пішам толькі тады, калі не можам не пісаць. А гэтая літаратура шчырасці, самая дарагая ў свеце літаратура”. А вось мне, таксама ж пішучаму па шчырасці, бракуе і таго і другога. Грошы і слава ніколі не былі лішнімі для літаратараў, хоць, пагаджуся, і невызначальнымі. Не згодзен я і з такім выказваннем Галіны Барысаўны: “Пісьменнік не можа быць амаральным, як не можа быць амаральным святар”. Спадарыня Галіна, ды не будзьце вы ўжо свяцей папы Рымскага. Я пагаджуся з вашым правілам хіба толькі сыходзячы з таго, што амаральны святар — гэта ўжо... не святар. Як і літаратар...

А вось сапраўднага разняволенанага літаратара адрозна пазнаеш па стылю. Вольга Базылёва піша: “...у газеце трапляюцца лагічныя памылкі, а часам зусім абсурдная пастаноўка знакаў прыпынку”.

Каб жа толькі, даражэнькая! Здраецца і горшае, скажам, і зусім не лагічныя памылкі, не кажучы ўжо пра розныя знакі і непрадугледжаныя прыпынкі.

Недарэмна, відаць, піша Людміла Андзілеўка з Глыбокага пра тое, што ў газеце “трэба адкрыць старонку для выкладчыкаў беларускай мовы ў школе і там даваць цікавыя разборкі твораў як па праграме, так і сучасных маладых літаратараў. Каб вы толькі паслухалі ЯК ВЫКЛАДАЕЦЦА беларуская мова і літаратура ў школе?! Які прымітыў і непісьменства!.. Вучняў трэба РАТАВАЦЬ!” І не толькі іх, дадам я. Саміх настаўнікаў трэба ратаваць. І не столькі ад непісьменнасці, колькі ад бездухоўнасці. Пра тое напамінае нам у сваім адказе на анкету і паэт Усевалад Гарачка з Фаніпаля: “якія б высокія рэчы ні сваярдаў аўтар, пры гэтым сам жывучы ў “балоце”, жывучы “балотам”, — словы яго застануцца мёртвымі. Бо не толькі ў пазіі, але не ў меншай ступені і ў прозе, сэнс, “душа” твора хаваецца між радкоў. Словы — толькі “сетка, што іх трымае”.

А наастантку працэнтую пасаж з тэксту таленавітага Міколы Захаранкі з Лагойшчыны: “Рэальна-вісцкі погляд на чалавечую духоўнасць, бадай, можа дазволіць усур'ез разважаць пра відавочны абсурд. Майляў, тое, што ўчора было амаральным — сёння ўжо маральнае і наадварот. Трызненне... Ігнараванне гісторыі роду чалавечага. Жыхары Садома і Гаморы былі ўпэўненыя, што садомскі грэх і не грэх зусім, а лад жыцця і, нават, чынік духоўнасці і культуры. Але ж Гамора згарэла. І Садом спаляў! Праз АМАРАЛЬНАСЦЬ. Праз парушэнне непарушных законаў маралі, якая або ёсць або яе няма. І ўчора, і сёння, і заўтра, у тым ліку і ў творчасці СУЧАСНЫХ літаратараў. Калі ў ёй разбурэнне архетыпы (не стэрэатыпы!) агульначалавечай культуры, навіязваецца прыманне ўсёдазвольнасці, дамінуе культ цела, а не духу — дык гэта пачатак канца і чалавечай духоўнасці і нацыянальнай культуры разам”.

Лепш не скажу, таму — стаўлю кропку. Усім вялікі дзякуй за актыўны ўдзел у анкеце. Перапрашаю ў тых, хто не паспеў своечасова “ўскочыць на падножку тэрмінова адышоўшага цягніка” і застаўся “на пероне”. Не хвалюцца, ад'ехаўшыя калегі не так далёка. Абаязкова дагонім... Шлях мастацтва — бясконцы...

Леанід ГАЛУБОВІЧ

БЫЦЬ АДКАЗНЫМІ

Анкетаваанне — гэта яўная прыкмета ўпадку грамадства альбо пэўнай галіны чалавечай дзейнасці, найчасцей культуры. Калі цябе просяць вызначыцца ў пытаннях, у якіх у грамадстве няма пэўнасці — гэта азначае, што менавіта ў табе бачаць адказнага чалавека з усімі вынікаючымі сумненнямі... Зрэшты, мажліва і наадварот: той, хто ставіць пытанні, ужо ведае адказы, і проста хоча звернуць іх з меркаваннем шырокай публікі. Не буду хаваць, што менавіта так было і ў нашым выпадку. Я — ведаў. І ўпэўніўся, што:

— *знакавых твораў на ўзыходзе новага стагоддзя пакуль яшчэ не з'явілася, але мо з'явіцца;*

— *ёсць мужчынская і жаночая літаратура, хоць само мастацтва ніякага роду;*

— *амаральнасць у літаратуры існуе, аднак сутнасць творчасці маральная;*

— *кожнаму ў “ЛіМе” падабаецца тое, што адпавядае яго духоўным запатрабаванням, а вось з падпіскай на газету ёсць праблемы;*

— *літаратурны саюз, асабліва ў нашай моўнай і грамадска-палітычнай сітуацыі, павінен быць афіцыйна і матэрыяльна цэнтралізаваным, тады як самі творчыя суполкі могуць мець розныя вектары і разгалінаванні, як яно некалі і было: мірна і годна суіснавалі побач, будучы сябрамі СБП А.Разанаў і П.Прыходзька, Т.Бондар і Л.Сільнова, Б.Пятровіч ды І.Навуменка...*

Для чаго ж тады агарод гарадзіўся? А з разлікам на тое, што анкета — гэта ж яшчэ і самавыстава, уласнае прадстаўленне, своеасаблівы парад літаратурнай моды, бо сам творца ёсць незразумелы самім сабой індывід, які прагне быць зразумелым усімі. Яго душэўныя і разумовыя (мастацкія) нюансы, як распушчаны хвост паўліна, пераліваюцца ўсімі вобразнымі колерамі вясёлкі. Адзін выстаўляе напакказ свой лацінапісны інтэлект, другі — усім дагодлівую інтэлігентнасць, трэці — прыхаваную самаўлюбённасць, чацвёрты — шаравую шэрасць, а нехта і ўвогуле — выпадковую прылучанасць да літаратуры... Шчыра кажучы, для мяне літаратура тым і цікавая — сваімі

АЎТАРАМІ, праз якіх, нібыта праз гранёную прызму часу, і праламляюцца іх творы. Як чалавек, які “гуляе сам па сабе”, хачу зазначыць, што многія нашы вядомыя літаратары, заняўшы сёння чыюю пазіцыю ў зале грамадскага чакання, могуць, урэшце рэшт, дачакацца апусцення ўласнай чытацкай аўдыторыі, набытай з такой цяжкасцю за доўгія гады самаадданай літаратурнай працы. Калі гэта не пагражае такім актыўным літаратурным эстэтам, як Уладзіміру Арлову, Андрэю Хадановічу, Вользе Іпатавай, Леаніду Дранько-Майсюку, Людцы Сільновай, Віктару Жыбулю, то ўсім астатнім, каб падтрымліваць сваё рэнаме на адпаведным узроўні, неабходна напамінаць пра сябе не толькі ў выпадковых аўдыторыях, але і ў перыядычным друку (кніжка цяпер чытаецца туга і без ахвоты)... Ігнараванне ж дзяржаўных літаратурных выданняў насамрэч не прыносіць усім гэтым аўтарам ні маральных, ні тым больш мастацкіх дывідэндаў. Творчае публічнае маўчанне не апраўдваецца аніякімі мусовымі перасцярогамі ні канкрэтнага чалавечага, ні грамадскага жыцця ўвогуле. Гісторыя паказвае, што маючы адмысловы талент, непакорную волю і сумленне кожны чалавек, як асоба, можа сказаць многае пры любых варунках і пературбацыях грамадскага ладу...

Ды вось хоць бы і я — зараз тут — нейкім жа чынам пішу сваё, у тым ліку і гэтыя словы...

Літаратура, як від мастацтва, заўжды была спрадвечнай споведдзю грэшнага зямнога чалавецтва перад высокім Небам. Яна стваралася пры Цэзары і пры Нероне, пры Гітлери, і пры Чэрчылі, пры Сталіне і пры Гарбачове, пры Шушкевічы і пры Лукашэнку... Яна будзе і пасля нас у якой бы то ні было — найбольш спрыяльнай для кожнага часу — форме, але са сваім адвечным зместам...

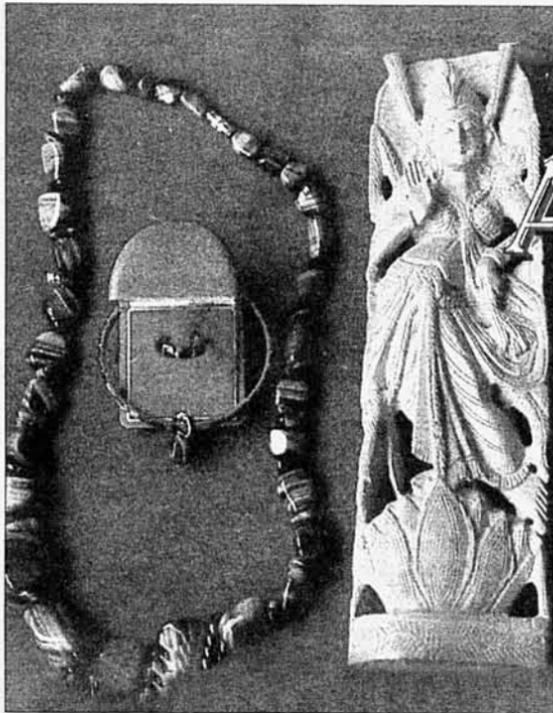
Аднымі вуснымі і пісьмовымі лозунгамі, заклінаннямі і прыдыханнямі (“Жыве Беларусь!”, “Свабоду!”, “Далой!”, “Мы наш, мы новы...”) ні вялікая, ні знакавая літаратура не робіцца. Літаратурная творчасць — не графіка на халодным бетоне, у яе свае мастацкія тропы да ісіцы. Над

ПРАЗ ДОТЫК, ПАЦАЛУНАК І ПРАКЛЁН

Пакуль цяжка вызначыць судносіны абярэгаў з тэорыяй і практыкай сучаснай медыцыны. Значэнне і сэнс шмат якіх апатрапейных дзеянняў застаецца нявысветленым. У іх ацэнцы трэба захоўваць пэўную асцярогу і ашчаднасць, бо мяжа паміж уяўным і рэальным у іх даволі хістка. Тое, што выпрацавана такою доўгаю практыкай, не можа быць безаглядна адрынута і патрабуе далейшых навуковых, у тым ліку медычных, даследаванняў. Няма сумневаў, што яны выявляць здаровы сэнс у шмат якіх народных ахоўных сродках, якія ўзгадваюцца ў абярэгах.

Цікава, што ў абярэгах яскрава ўвасобіліся светапоглядныя ўяўленні старажытных людзей. Хваробы, на думку нашых далёкіх папярэднікаў, "насылаюць" злыя сілы — д'яблы, ведзьмы, русалкі, дамавыя і такія іх іпастасі з выразнымі дэманлагічнымі ўласцівасцямі, як вецер, віхар і г.д. Напрыклад, сярод звышнатуральных сіл узгадваецца "навей" ці "павей" — кепскі вецер, які зыходзіць ад чорта ці чараўніка, ад якога ў роце не-

і не маглі шкодзіць чалавеку, як ноччу. Але калі лекаваннем займаўся знахар — чалавек, надзелены чараўнічымі здольнасцямі дзякуючы сувязям са звышнатуральнымі сіламі — то рабіў ён гэта пасля заходу сонца, уначы, пры святле лучыны.

веданне храма, прыём унутр ачышчанай, святой вады, раскідванне рэштася асвячонай ежы;

— выгнанне хваробы: сімвалічнае выкіданне вонкі, перакідванне праз калодзеж з чыстаю вадою, за акно, за браму, закопанне, пахаванне, скармліванне жывёлам і як лагічнае завяршэнне рытуальных дзеяў — высылка з дапамогай замоваў у далёкія месцы.

Найчасцейшае дзеянне, якое вы-

дучае дзіця. Наступіць у сярэдзіну абруча — значыць раздавіць, дэфармаваць плод, нават забіць дзіця — перарваць жыццё.

Само яго рэальнае або сімвалічнае начартанне немагчымае без сапраўднага руху. Напрыклад, тройчы абносілі народжанае немаўля вакол ножкі стала, абягалі вакол храма, абыходзілі ці аб'язджалі сяленне.

Кола — найбольш дасканалая, эканомна пабудаваная, абсалютна сіметрычная фігура. Калі разглядаць хваробы як парушэнне парадку, гармоніі ў арганізме чалавека, што можна ўявіць у выглядзе дэфармацыі кола, то працэс лекавання будзе мець супрацьлеглы характар, сімвалам якога будзе зварот да кола, яго аднаўленне.

АБЯРЭГ

У народнай свядомасці дагэтуль захаваліся такія старажытныя ўяўленні пра захаванне здароўя і ўздзеяння на хваробы, як абярэгі (апатрапей). Яны існуюць з часоў паганства, і, як ні дзіўна, не зніклі да гэтага дня. Размова пра абярэгі — гэта выдатная магчымасць

І ПРЫНЦЫП ПАДАБЕНСТВА

Другое па частаце ў барацьбе супраць хваробаў ёсць сімвалічнае значэнне лічбы тры.

Гэтая сімволіка ўвасаблялася, перш за ўсё, у трохкратных дзеяннях. Пры лекаванні скураных хвароб тры разы малююць кола кругом хворага месца, тры дні яго абмываюць, тры разы

абягаюць вакол царквы. Пасля аб'езду падворка на трэці раз выязджаюць

за браму. Лекаванне часта праводзяць на працягу трох дзён. У якасці ўдзельнікаў рытуалу часта ўзгадваюцца тры дзяўчыны. А калі аднаго абярэга, на думку старажытных людзей, было недастаткова, выкарыстоўвалі тры, а не два.

Дзеянні супраць хвароб праводзілі з дапамогаю тых сродкаў, якія былі даступныя патрыярхальнаму чалавеку. Сярод іх на аснове шматвековага досведу былі знойдзены тыя, што выкарыстоўваюцца ў медыцыне і дагэтуль.

Ачышчальная ўласцівасць вады ва ўсе часы застаецца непераўздызнай. Асабліва цанілася кандэнсаваная вада: з першай расы, "аконны пот", пена з распаленых у печы дроў. Зразумела, што нашы продкі ачышчалі хворых ад нячыстых, злых духаў.

У якасці лекавага сродку часта ўзгадваецца вугаль, які фактычна выкарыстоўваўся як адсарбент для ачышчэння вады, для апрацоўкі паверхні паражонай скуры, для адмежавання здаровых і пашкоджаных тканак. Раскалёным вугалем, можна думаць, прыпальвалі, а дымам яд яго — абкурвалі тканкі. Тое самае рабілася з дапамогаю лучыны. Абгрунтоўваліся такія дзеянні ачышчальнаю сілай агню, культ якога быў асабліва значным у часы паганства.

У абярэгах можна знайсці два падыходы да лекавання хвароб: супрацьлеглым і падобным. Да першага можна аднесці большасць ачышчальных, дэзынфекцыйных, болепаталяльных мерапрыемстваў. Але існавалі і такія, калі, напрыклад, хворая паверхня скуры апрацоўвалася рыбнымі пам'ямі — адпаведнікам злога. Маўляў, ліхія сілы не падступяцца да непрыгляднай паверхні. Часта сродак уздзеяння абіраўся проста па падобнасце: на вогні ўплывалі агнём, на ячмень — калосем ячменя, залатое кальцо выкарыстоўвалі для пазбаўлення ад жаўтухі.

Як бачна, у абярэгах можна ўбачыць зачаткі прафілактычнага і лекавальнага прынцыпаў сучаснай медыцыны.

Вольга ЦЯЦЁРКІНА

ЯК АХОЎНЫ СРОДАК

зазірнуць у старажытнасць і ўявіць жыццё нашых далёкіх папярэднікаў.

АД ХВАРОБЫ

маўляць "могучь стаць шчапы" (зашчэпы), г. зн. народжанае дзіця будзе нямым. Людзі ўважалі некаторыя хваробы за самастойныя істоты, якія шкодзяць здароўю чалавека і жывёл. Яны прыпісвалі гэтым істотам "чалавечыя" дзеянні: "хадзіла па вёсцы ўсяляка хвароба", "хвароба сулакоілася", начніцы (дзіцячая бяссонніца) мучаюць дзіця, не даюць спаць, хвароба "падступаецца да парадзіхі", "халера сама падказвае" сродак уздзеяння на яе.

Хваробы разглядаліся нашымі продкамі як пакаранне за дрэнныя ўчынкі, за грахі, за сувязь з д'яблам. Пракляцце, накладзенае на чалавека, магло перадавацца ў спадчыну. Нямогласцямі каралі за невыкананне царкоўных прадпісанняў, за аскварненне святога, прадмета пачытання. Так, вогнік (герпес) насылаўся на тых, "хто пляваў на агонь", г. зн. выяўляў непавагу да прыроднай з'явы, культ якой быў асабліва значным у часы паганства. Злыя духі, па ўяўленнях, самі маглі ўсяляцца ў чалавека ў выглядзе хвароб і праяўляцца фізічнымі і псіхічнымі парушэннямі, стыгмамі.

Пранікненне злых духаў магло адбывацца ў выніку чорнай магіі, або наўмыснага "псавання" чорнымі варажбітамі і нядобрымі людзьмі. Лічылася, што хворых сурочвалі асобы з "дурным вокам". Ворагі, нядобрычыліцы, зайздроснікі маглі, на думку старажытных людзей, таксама наносіць шкоду здароўю праз праклён, падкладанне адмысловых рэчаў, дотык, пацалунак, дзьмуханне і г.д. у бок ахвяры.

«ЯК УЗНІМЕЦЦА СОНЕЙКА»

Час, найбольш прыдатны для здзяйснення абярэгаў, меў выразную сувязь з светлавым днём. Азраўляльныя дзеянні выконваліся, "як узнімецца сонейка", "да заходу сонца", калі нячыстыя сілы, у разуменні людзей, мелі мінімальную актыўнасць

Многія з такіх насланняў мелі сезонны характар. Напрыклад, ліхаманка (малярыя), па народных павер'ях, выходзіць з зямлі двойчы на год — увесну і ўвосень. Духі хваробаў "актывізоўваліся" ў асобныя перыяды і дні. Напрыклад, небяспечным днём лічылася пятніца на Русальным тыдні: таго, хто парушаў забарону працаваць, русалкі каралі невылечнаю хваробай.

Старажытныя людзі заўважалі, што ў перыяд квітнення раслін у людзей праяўляліся розныя скураныя, сусьтаўныя нямогласці, хваробы вачэй. Існавала ўяўленне, нібыта ліхія сілы актывізуюцца каля раслін, што красуюць, асабліва ў начны час. На вясенні "Дзяды" забаранялася весці гаспадарчыя працы, каб не пашкодзіць духам і не прыцягнуць да сябе бяды, у тым ліку, і ў выглядзе хваробы.

Можна вызначыць некалькі груп рытуальных дзеянняў:

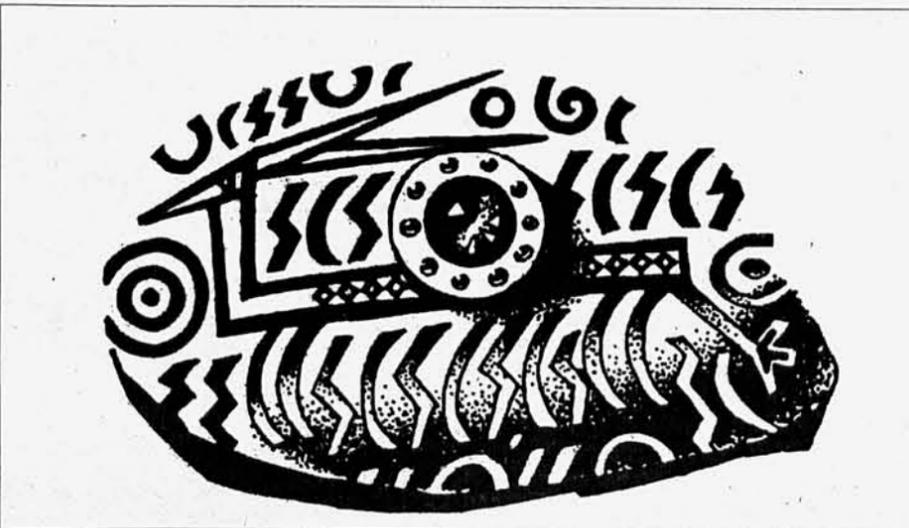
— акружэнне болкі, ачага хваробы — сімвалічнае (пальцам) або сапраўднае (крэйдай, вуглём) начартанне кола вакол хворага месца;

— непасрэднае ўздзеянне на месца пашкоджання, яго сапраўдная апрацоўка: абмыванне, ачышчэнне, абкурванне, праграванне і да т.п.;

— дапамога асвечаных рэчаў, на-

конвалася амаль ва ўсіх абярэгах ад хваробаў — начартанне кола. Падчас барацьбы з хваробамі яно сімвалізуе адмежаванне ад злых сіл. Пры маляванні людзі як бы "захоўвалі" чыстую прастору ўнутры кола, дзе знаходзіцца хворы (узгадайма "Вія" М. В. Гогаля, дзе герой аповесці крэйдаю маляваў вакол сябе ахоўнае кола ў час начнога разгулу нячыстай сілы). Да гэтага стварэння кола можна аднесці такія складаныя дзеянні, як абыходы, аб'езды сялянамі свай гаспадарак, цэлых вёсак як прафілактычны сродак супраць пранікнення ў іх халеры, усялякай пошасці і паморку.

Да колаў можна дадаць залатыя і жалезныя пярэсценкі, абручы, абады. На апошнія дзейнічалі забароны наступачы цяжарным жанчынам, каб пазбегнуць няправільнага развіцця цела ў будучых дзяцей. Інакш дзіця народзіцца гарбатым, "перацягнутым, як аса". Асабліва небяспечным лічылася ўступаць у іх сярэдзіну. У некаторых абярэгах праводзіцца асацыяцыя паміж формаю акруглых прадметаў і формаю жывата цяжарнай. Прычым акцэнт робіцца на кропку ў цэнтры фігуры. Відавочна, што кропка сімвалізавала плод, бу-

Міхась Рудкоўскі

Спробы пісаць вершы надарыліся ў мяне шасцікласнікам, і за чатыры гады я "дарос" да дэбюту ў ганцавіцкай раёнцы. З пазтаў-землякоў ведаў Міколу Купрэва, які працаваў у нашай школе завучам, і Віктара Гардзея, які ўзначальваў літаб'яднанне пры "Савецкім Палесці", кідка і выпукла падаваў творы пачат-

звычайна насядаў Міхась і крыўдаваў, чым, урэшце, адбіў ахвоту "зубрыць": ух, які фаназэрысты!.. Але гэта было пасля, а ў тую раніцу я не мог наватгаца: "Мой дзед быў сельскім начальем, кавальскай справы каралём..."

"Мы помнім выразна і свежа, што спее ў Турцыі ў садах, а казку дзіўнай Белавежы ледзь разбіраем па складах..."

"Сінія Брады, родныя Брады, як замова матулі ад напасця-бяды..."

Наша знаёмства адбылося ў рэдакцыі абласной газеты "Зара", у будынку на Камсамольскай, дзе цяпер шыйльда ў гонар Міколы Засіма. Уладзіміра Андрэвіча Калесніка на пасяджэнні літаб'яднання ў тую сераду не было, і рэй вялі Міхась Рудкоўскі, якога я адразу распазнаў, і супрацоўнік газеты, таксама паэт Анатоль Гарай. "Зямляк? — пасмінуўся ў вусы Рудкоўскі, калі падышла мая чарга чытаць. — Давай, не пасаром старога..." (Ці — "старыка", гэтак ён казаў часцей, русізмаў у яго хапала і ў вуснай мове, і ў вершах). Мае пазтычныя практыкаванні прайшлі без крытыкі, і вельмі хутка адзін верш паявіўся ў "Зары", праўда, пад "патрэбным" загаловам, але "сіе" ад Рудкоўскага ўжо не залежала.

Сябрамі — на "ты", хоць быў ён на пятнаццаць гадоў старэйшы, — мы сталі

ваўся, хто націснуў кнопку званка, папрасіў мяне адчыніць дзверы, але наказаў не "пушчаць". Я не паслухаўся, і мы з Ганнай Пятроўнай пацшаліся з ягонай няёмкасці, зласлівасці на госцю і на мяне. (Мімаходзь: з Ганнаю, або Аняй, маці двух іхніх сыноў, у Міхася да канца заставаліся прыязныя, паважлівыя адносіны).

Зусім іншая рэч — п'яныя кампаніі. Яны надараліся часта, на вялікі жаль. Нашы ўзаемаадносіны ўскладніліся акурат пасля іх. Нехта казаў, што Міхась мяне ненавідзіць, Зіна Дудзюк — што ён супраць таго, каб мяне абралі сакратаром абласнога аддзялення СБП...

Мне надакучыла насіць у сабе недашаранае, і я цяпер даскажу. Першая сутычка была ў кватэры Уладзіміра Андрэвіча, ён дапамагаў Міхасю ўкладваць выбраны "Залатазвон". Настаўнік, калі я ўвайшоў, запрасіў і мяне, зялёнага, далучыцца да выбарання. Міхась скасавурыўся адразу, заўпарціўся пасля першага ж верша, супраць якога я выступіў: не ўключай, бо надта наіўны, пракамуністычны. Пасварыліся надоўга, аж да таго часу, пакуль аўтар сам пачаў крытыкаваць кампартыю...

Аднак жа, як я хутка зразумеў, ні палітычным, ні творчым канфлікт не быў. Прычына не каштавала і выедзенага яйка, ды што ж, кропку над "і" пастаўлю. Задоўга да сустрэчы ў Калесніка ў Міхася здарыўся чарговы загул — з

музы, медныя трубы ці зялёны змей. Ён пачаў паўтарацца, пісаць нервова, радок рабіўся зрэджаным, слова мялела... У зборніках 70-х і пачатку 80-х гадоў, неспрыяльных для паэта, я, улюблены здаўна чытач, проста змушаў сябе знаходзіць візіткі, існыя вершы Міхася Рудкоўскага. І, канечне, знаходзіў: "О, Скарыны зямля, нескароная воля і духам, край Купалы і мілае песні купальскае край!.." Знаходзіў і ў тым, што кантраставала з такой узнёспасцю: "У свеце — ні сцюжы, ні бойні: хораша, весне, спакойна... З нябожчыкам новым спакойна зварочваў на могількі конь". Як у жыцці, так і ў творчасці, паводле трапных слоў У. Калесніка, тады "круцізна яго горак" была "роўна ярам і нізінам, якія часам пераходзілі ў дэпрэсію".

І ўсё ж лебядзіную песню паэт праспяваў — зборнікам "Гарынь" (менш за ўсё ад назвы ракі, а найперш да "гарэння"), які выйшаў у 1992-м, праз год пасля зямнога жыцця аўтара. Вершы тут роўныя, глыбокія, мужныя ў сваёй развітанай споведзі, змястоўныя і разняволеныя ў жанравых формах. Уражвае кароткі верш — знічкі, як назваў паэт. Гэта іскрынкі або згусткі думак і пачуццяў, люстрынкі перажытага, перадуманага: "Рушыцца ў свеце ўсё: горы, імперыі, нацыі. А застаюцца адны травы і маці". Або такі верш, які, мне здаецца, дае фору маладзёнам, што сёння так упадабалі ўсходнія пазтычныя формы:

ЯК ВУГОЛЬ У ГОРНЕ...

коўцаў — з партрэтамі аўтараў ледзь не на чвэрць газетнай старонкі. Паэтаў жа, што жылі за межамі раёна, газета друкавала рэдка, прынамсі, толькі адзін раз я напаткаў у ёй вершы Міхася Рудкоўскага (зрэшты, раёнку бацька то выпісваў, то не выпісваў). Я распытваў пра паэта ў настаўнікаў, апроч ганарыстага і строгага завуча, аднак яны мала што ведалі. Школьнае краязнаўства тады было ў заняпадзе. Так я стаў меркаваць пазней, студэнтам, адкрыўшы, што коласайскае Цельшына — гэта вёска Люсіна, недалёка ад Ганцавіч, а хутар Шарпатоўшчына па другі бок Лані — гэта ад Сержпатоўскіх; што многія казкі, якія вывучаў у школе і чытаў наўзыхлеб самастойна, паходзяць з майго Чудзіна.

Не ведаць Рудкоўскага, як аказалася, было вялікім грахам. Яго, выпускніка-паэта, асабліва цанілі філфакаўцы, і не аднаго беларускага аддзялення, Брэсцкага педінстытута. У 1968 годзе я стаў першакурснікам, атрымаў ордэр на пасяленне ў інтэрнат. Як сёння памятаю прыход у свой пакой, які сваім не стаў. На адным з чатырох засцеленых ложкаў, перад адчыненым акном, ляжаў у плаўках смуглавы старшакурснік. "Кто такой? — адклаў ён кніжку і ўтаропіўся ў мяне. — А, из ганцевских! Міхася Рудковскаго знаешь? Читай что-нибудь по памяти или жить здесь не будешь".

Справадзілі мяне адсюль у самы крайні, кутава пакой у інтэрнаце. І "грэх", ад якога я гатовы быў праваліцца скрозь зямлю, абярнуўся шчасцем. Хутка, амаль сходзі я пасябраваў з Рыгорам Сыраваткам, паэтам, гітарыстам і спеваком, праз яго — з Міколам Пракаповічам, а пасля з Алесем Рэзанавым, які прыбыў сюды з Мінска ў "ссылку" і быў паселены ў нашым пакоі — у "стойле Пегаса", вечно непрыбраным і закураным.

Чаму тут не жыў фанатычны кніжнік і такі ж курьільшчык Алесь Зайка, не ведаю. Неўзабаве, на кастрычніцкіх "святах", ён завітаў да мяне, прынуджанага самотніка, што не меў грошай паехаць дахаты, і запрасіў да сябе. Там высунуў з-пад ложка вялізны чорны чамадан, і я, тады непітшчы, прыкра падумаў, што зараз будзе чым шчодрэ "разгавецца". Не! У чорным сундуку былі кнігі, пераважна першыя-другія зборнікі паэтаў з пакалення Рудкоўскага. "Першыя версты" і "Сінія Брады" яго самога таксама былі тут. Чыталі мы ўсю ноч, і за адну ноч я ўвайшоў у курс маладой беларускай паззіі, за што пасоль удзячны свайму новаму знаёмцу, а пасля сябру. Развіталіся на світанку, ды я доўга не мог заснуць — усё гартаў, чытаў выпрашаныя "Сінія Брады", зборнік, які, думаю цяпер, і зрабіў пазту імя. З'явілася жаданне гэтак жа, як у Максіма Багдановіча, даслоўна класці ў памяць Міхася Рудкоўскага. Максімаліскае жаданне падаграваў потым ён сам. "Ты што, ні радка не памятаеш з гэтага майго верша?" —

пасля майго вяртання з войска і адноўленага навучання ў інстытуце. За два гады службы малодшы сяржант Каско напісаў два вершы, а тут вершы "прарваліся". Як весела Міхась рагатаў з жарту У. Калесніка: "от бачыш, Алесь, служба пайшла на карысць, паэтам вярнуўся!" Але менавіта Рудкоўскі падтрымаў прапанову Пракаповіча накіраваць мяне на рэспубліканскі семінар маладых літаратараў. Пасля прыезду з Каралішчавіч мяне абазвалі "класікам" (ці не з падачы таго ж Рудкоўскага), ды ўсур'ёз запаважалі.

"Хадзем да Альфрэда Шутава, там і пасядзім", — неяк запрапанавалі на вуліцы Міхась. Мы падняліся ў пакой у будынку аблсаўпрофа, дзе кампазітар працаваў. Стаяла ў службовым пакоі і піяніна. Пасля другой ці трэцяй шклянкі віна Альфрэд (не магу ўспомніць імя па бацьку) зайграў і заспяваў. Адна, новая, пасля мне не спадабалася: сырая, да таго ж банальная. Я, не без Міхасёвага падбукторвання, чыста, як ёсць, заявіў пра тое аўтару. І — ледзь-ледзь не апынуўся за расчыненым акном трэцяга паверха. Каб не Рудкоўскі, якому было ўжо не да пасмейвання.

Найперш такія фрагменты і адкладваюцца ў памяць.

Міхась быў і рамантык, і сарамлівец, але быў і акцёрам. Не вельмі шчырымі мне падаваліся ягоныя хаванні за спіны калег падчас літаратурных выступав, з'едлівымі былі ягоныя экспромты, у якіх мы практыкаваліся ў інтэрнацкім пакоі выкладчыка-філфакаўца, паэта Міколы Аляхновіча, не бяскрыўдна гучала нярэдка ягоная іронія, скіраваная ў тым ліку да сяброў: Купрэва, Пракаповіча, Мінкіна, Філатава... Нашы ўзаемныя былі таксама няпростыя.

Адна рэч — гаворка ўдвух у скверыку або за сталом. Я ўжо згадваў у "Назіраннях за белымі воблакамі", друкаваных у "Ліме" і ў зборніку "Трохкроп'е", пра ягоны жарт: сказаў, што будзе чытаць выключна пераклады з украінскай паззіі, а на самай справе чаргаваў іх з новымі ўласнымі вершамі. Адмоўную ацэнку я даваў акурат ягоным вершам, не падазраючы аўтарства. Абодва, калі закончылі, смяяліся, аднак доля прыкрага асадку ў мяне засталася: мог бы сябар сябру даверыцца без хітрыкаў, тым болей ведаў, што я стараюся не двуручнічаць.

Бог з ім. Я таксама дазваляў сабе жарты. Памятаю сонечны дзень, калі мы з ім прывезлі ў ягоную халасцяцкую кватэру мэблю з універмага. Была жонка, Ганна Пятроўна, прыбрала ў пакой, згатавала сапраўдны полудзень — рэдкі, бо гаспадар, як правіла, абыходзіўся хлебам, гарбатаю, лівернаю каўбасою... Ледзь паселі за стол, як ў дзверы дзыкнула ягоная сяброўка, прыгажуня-палкоўнічыха з суседняга дома. Міхась здагад-

Родная хата паэта

нейкім адстаўным капітанам ці маёрам. Скончыліся "боепрыпасы", і яны патэлефанавалі мне. Безграшоўна не дазваляла мне раскашэліцца ў запатрабаваным аб'ёме, пагэтану я запрасіў на падмогу земляка-чудзінца Міколу, трохі сябра дзяццільства, які толькі-толькі закончыў політэхнічны і працаваў недзе пад Брэстам, зрэдку заязджаў да мяне.

З пахмельля ўражлівасць ва ўсіх чатырох абмострылася. "Нашто ён спойвае цудоўнага паэта? — абурана сказаў мой зямляк пра капітана-маёра. Ну, і пачалося... Міхась абвінаваціў нас, найперш мяне, што перапала і яму, як заступніку за афіцэра. — Не было такога! У мяне і ў падсвядомасці не прамільгнула старэйшана падняць на яго руку — на старэйшага сябра, "старыка", чалавека ранімага і гордага. Шчырая праўда тое, што паэт рабіўся ўсё больш недаверлівым, хваравіта ўражлівасць перарасла з цягам часу ў манію пераследу. Узгараўся ён або надоўга замыкаўся ў сабе даволі часта, дзвярэй не адчыняў, на тэлефонныя званкі не адказваў.

Вываўчыўся ён за сваю крыўду на мяне, стоеную і зацятую, як правіла, бясслоную, затое бачную, за год-два да смерці. Даравання я папрасіў таксама, на ўсялякі выпадак, дзеля таго, што не сумеў давесці сваю невіноўнасць раней. Паразумеліся і ўжо ні разу не згадвалі пра недарэчны выпадак.

Хаця б збольшага, ужо сталым, амаль у ягоным канчатковым і вечным узросце, пра ягоную творчасць. Яна ніколі не пераставала мне падабацца — ні ў яе рамантычным размаху, язычніцкім паяднанні з Палессем і цэлым Сусветам, ні ў пазнейшых яе матывах расчаравання, самотнасці, безвыходнай тугі. Аднак па-сапраўднаму люблю раннюю і самую познюю. Цяжка сказаць, што першым ускружыла галаву маладому, прыгожаму, таленавітаму паэту, а пасля запатрабавала платы: зямныя

І гэтай вясною
Я выйду за горад
Жорва сустракаць:
Паўстагоддзя назад
Як паслаў я яго
Па каханне.

Ён прадбачліва ўпарадкаваў і надрукаваў амаль ўсё, што напісаў. Тое нямногае, што засталася ў аўтаграфіях, — ужо і тое, дзякуючы сябрам, паявілася ў друку. Усё, апроч аднаго верша, не да таванага, але мне вядома, што пісаўся ён у пару "гарынскіх" вершаў, адно не быў далучаны да іх хутчэй за ўсё самім аўтарам. Гэты верш Міхась прывізе з "Іспачы", дзе ў яго здарылася каханне, якое пачалося, ды не скончылася "па-лебядзінаму". І ў выніку — горкая, але ратавальная пазтава іронія... Аўтаграф верша больш чым дзесяць гадоў у мяне, можна і губыць, а ні губляць, ні "прывойваць" я не маю права...

Перакінуўшы напрыканцы ўспамінаў зноў да радкоў раняга Рудкоўскага пра каваля-"караля": "Спакойна дзед мой паміраў, не паміраў, а дагараў... згараў, як вугаль у горне". У горне пакутаў згараў і Міхась: хворага на рак лёгкіх, яго доўга трымала моцнае сэрца, вызваляла з частых рэанімацый, ды адно дадала агню. Яно спынілася ў купальскую ноч, пра што я ўжо ўранку, калі вярнуўся з фальклорнай пазэдки са студэнтамі, даведаўся ад Пракаповіча. З Міколам, з Уладзімірам Андрэвічам, Валерам Грышкаўцом ды іншымі блізкімі сябрамі мы і прайшлі Міхасёў апошні шлях — да калыскавай хаты ў Востраве, а потым да бязро і соснаў за вёскаю, дзе цяпер помнік з ягоным радком: "Не вечны чалавек, яго ж памкненні — вечныя". Калі бываю тут, мізэрнымі здаюцца нашы спрэчкі і непаразумыні, а згадваецца добрае, светлае.

Алесь КАСКО

ІМЯ Ў СУЗОР'І «БЕЛАРУСЬ»

...Гэта сапраўды так: з кожным адышоўшым жыццём — сірацее зямля. Ва ўсякім разе для жывых. Тым больш, калі памірае блізкі і дарагі табе чалавек.

Як зараз чую ў тэлефоннай слухаўцы перарывісты ад рыдання галас сястры Міхася Рудкоўскага. Ірына, малодшая сястра паэта, паспешліва і збіўліва, як баючыся, што яе не зразумеюць і павесяць трубку, паведамліла пасмяротную просьбу Міхася — пахаваць на могілках роднай вёскі Востраў на Ганцаўшчыне. І яшчэ — пералік некалькіх прозвішчаў, хто (пры іх, вядома, жаданні) правёў бы яго туды, дзе калі-небудзь сустрэнемся ўсе, каб болей не разлучацца...

Нават калі б майго імя не было ў завяшчанні Міхася, усё роўна я быў бы з ім у той яго апошні час на зямлі. Да таго ж, літаральна тры месяцы назад, яшчэ нікога не ведаючы пра той страшны ўдар, што канчаткова зваліў яго, я спецыяльна варочаўся з адпачынку праз Брэст, каб наведацца да яго. Вёз "круты" па цяперашнім часе гасцінец — два блокі імартных цыгарэт — абавязковай "спажывы" паэта Міхася Рудкоўскага. Без цыгарэт ён не мог. Нават канаючы, прасіў, каб прыпалілі і далі ў рот цыгарету. Яны — трыклятыя! — і загубілі яго: рак лёгкіх. Роўна ў пяцьдзесят пяць...

Цяпер мяне ў Брэст не цягне. Пасля смерці Рудкоўскага адзін з самых любімых гарадоў стаў мне чужым...

Усё бачу Міхася... Бачу такім, якім убачыў яго аднойчы здалёку і адзначыў для сябе: як яму цяжка... Увесь ён, быццам перагружаны вагон: вось-вось не вытрымаюць рэсоры і...

Ён пісаў мне яшчэ ў армію, у дзікую глуш Сяміпалацінскай вобласці. Не часта, але пісаў. Як я радаваўся яго лістам!.. У арміі, вядомая справа, радуешся кожнай добрай вестцы з "гражданкі", а тут... ліст ад сапраўднага паэта маладому вершатару. Гэта вам не абы-што...

Агулам ад Міхася Рудкоўскага за дваццаць гадоў нашага блізкага знаёмства, а пасля і сяброўства (з 1971 па 1991 гады) я атрымаў больш за сотню лістоў і пашто-

вак. Не адзін і не два разы мы тэлефанаваліся між сабой, ездзілі ў госці. Найчасцей без папярэдняй дамоўленасці. Цяпер, калі прамінула столькі гадоў, я разумею, Хто і Што для мяне быў паэт Міхася Рудкоўскі. Старэйшы таварыш, сабрат, настаўнік...

Нешта фатальнае закладзенае ў лёсе кожнага сапраўднага паэта. Міхася Рудкоўскі заўсёды абагаўляў Боскі талент Максіма Багдановіча. Бадай, ні пра кога з паэтаў так не адгукаўся як пра Багдановіча.

І сапраўды, там, дзе цяпер Максім Багдановіч і Міхася Рудкоўскі, няма розніцы ва ўзросце. І хоць адзін скончыў свой шлях далёка ад роднай Беларусі — "ля сіняй бухты", а другі назаўжды лёг у зямлю бацькоў сваіх, яны — сустрэліся.

І ніколі ўжо не разлучацца, бо яны — у Беларусі, у сэрцы кожнага, хто не глухі душою, хто хоць аднойчы ўдыхнуў паветра, прапахлае мокрай сасновай карою, чаборам і ёдам недалёкага баптоца.

Нібыта зноў чую глухаваты, з вурк-лівым рокатам галас Міхася Рудкоўскага:

*Мерна гайдаецца поезд,
Блізка ўжо край, дзе выток...
Сплецен валожкавы пояс,
Звіты з калоссяў вянок.*

*Кружыць і кружыцца бусел
Вешчай легендай ў гары.
Там, пад Белаю Руссю,
Зорка Венера гарыць.*

*Там, па-за сіваю пушчай,
Продкаў магілы ляжаць.
Бодем Айчыны відущым
Крылы паэтаў баляць.*

*Толькі без жалю, нанова
Песня ліецца ў зару.
...Едзе Максім Багдановіч,
Едзе ў сваю Беларусь.*

Было гэта летам 1975-га. Вяртаюся да хаты, адчыняе бацька:

— Цябе паэт шукаў, з Брэста. Высокі, худы, з вусамі. Міхася.

Колькі ёсць духу лячу ў гасцініцу! Мы ўжо былі знаёмы амаль пяць гадоў. За прасіў ён неяк мяне, юнага паэта, выступіць на абласным тэлебачанні, дзе працаваў тады старшым рэдактарам літаратурна-драматычных праграм. Пасля таго, ужо ў армію, прыслаў ён мне сваю кніжку з аўтографам. У казармах такое бывае рэдка. А шкада...

Дык вось, заходжу ў нумар. Абдымаюся. Зусім не так, як я думаў. Глядзім адзін аднаму ў вочы. Ён пасміхаецца. Госпадзе! — які стомлены, які асуджаны погляд... Глыбокі кары вір. Бездань... Смяецца. А ці радасна яму?..

Налівае віно. Выпіваем: за сустрэчу! Чытае вершы. Пра мора. Пра Ялту, дзе ў маладосці ранней вясною бываў у адпачынку. Жыццё складалася так, што другі раз на крымскі бераг Міхася патрапіў толькі праз чвэрць века, спякотным летам, роўна за год да ракавога-ракавага ліпеня.

Што яго цягнула ў Ялту? Памяць аб маладосці? Неразгаданая па-таемная стыхія мора, што спрадвечна клікала і заманьвала да сябе не толькі паэтаў?

Не-не, пасля, будучы зімою ў мяне ў Пінску, ён шкадаваў, і вельмі, што падаўся туды ў такую летнюю духату. І калі б не ўтульнасць і добрая абстаноўка ў Даме творчасці, то кінуў бы ўсё і першым цягніком рвануў бы на радзіму.

Мабыць, не давала яму спакою, ныла вечная рана паэта — душа. Клікала-гукала яго да сябе "зорка Максіма"...

Ці не таму і стаў Максім Багдановіч сімвалам Беларусі — добрай, чыстай, і міласэрнай, але заўжды нібы хваравітай, цяжкай на пад'ём і адраджэнне, зямлі?..

Магчыма, што менавіта ўнутранае адчуванне той "хваравітасці" (а не віно і тытунь) перш за ўсё і прыгнятала Міхася Рудкоўскага. Прыгнятала гэта і ў рэшце рэшт зводзіла ў магілу яшчэ да яго дзясяткі, сотні таленавітых беларусаў. Ужо

пры мне — Сымон Блатун і Анатоль Сербантовіч, Уладзімір Лісіцын і Іван Калеснік, Уладзімір Караткевіч і Міхася Стральцоў, Яўген Крупенька і Іосіф Скурко...

Іх ведаў і любіў Міхася Рудкоўскі. Яны ведалі і любілі яго. Колькі пройдзена дарог, праспявана песень!..

А колькі не пройдзена, не праспявана?!

М. Рудкоўскі, К. Мохар, В. Праскураў і В. Гардзеў.

І хто верне іх — маладых, дзёрзкіх, разумных, таленавітых...

Схварэлай Айчыне — верных, сумленых і адданных сыноў... І ці паправіцца Яна без іх? Ці падымецца? Адродзіцца? Ці хопіць моцы!..

На змену ім прыйдуць другія. Таксама маладыя і таленавітыя. І можа, нават больш адукаваныя... Але ўсё ж не такія.

Лепшыя. Горшыя. Але не такія...

Валеры ГРЫШКАВЕЦ
(1991г.)

Ліст Туды

...Спачывае зямля пад снягамі...
Можа, сэрца, і ты адпачні!..

(М. Рудкоўскі)

Міша! Хопіць адпачываць! Ужо дзесятак вёснаў праціналася зямля, атрасалася ад снягоў, а ты ўсё... Што? Можа, Алесь Каско задужа камення прынес з тваіх родных паляў на твой пагорачак і — цяжкі помнік паставілі там, на Востраўскіх могілках, паблізу крыжоў тваіх бацькі і маці!..

Там, у тым далёкім сельсавеце, ляжыць зямля сырая на паэце. Адзінокі конь ля берагу блукае, даўно не ржэ — нікога не гуквае...

Даруй мне, Міша: так напісаў некалі я. Быў паверыў, што цябе з Брэста навечна завезлі машынай — ТУДЫ.

А ты ж пісаў так:
На прывязі — ірве падковы конь мой,
І бразгае, чакаючы, сядло...

Яшчэ раз даруй мне за маю бязглуздыцу:

...даўно не ржэ — нікога не гуквае...
Я парву і спялю гэты свой верш!
Але ж зноў і зноў не разумею цябе:

І над маёй галавою —
Гранітнай плітою —
Таксама праблема.

Толькі ніякіх праблем
У зямлі пада мною.

Ну, гэта ўжо крыху супакойвае...
І я пісаў пра цябе:

Заплюшчу вочы... туманы клубяцца —
недзе там следы Яго дымацца...

Дык што, Міхася? І гранітная пліта да немагчымасці цяжка?.. Ну, пакуль спачывай яшчэ. А я адзін прайдуся — у памяці — "недзе там", па слядах нашай маладосці...

...сходжу з аўтобуса на дарозе Сіняўка-Ганцавічы ля вёскі Кукаў Бор, у якой ты пачынаў працаваць настаўнікам роднай мовы, і — лясной дарогай, праз бярэзнік, сасоннік, іду ў Кукава, а адтуль, — зноў праз лес, у твой Востраў. Тут — крайняя хаціна тваіх бацькоў і сясцёр. Ты стаіш на падворку ў белае кашулі. (Дарэчы, я і пазней ужо, ніколі не помню цябе ў цёмных

кашулях — толькі ў белых.) З сенцаў выходзяць бацька і маці. У бацькі шырокая, каравая, вузлаватая, быццам з караня дрэва, далоня. А тут яшчэ Іра, у васільковай сукенцы, босая, з кніжкай у адной руцэ і дубчыкам у другой, прыганяе з поплаву цяля, зачыняе яго ў хляве, сарамліва (старшакласніца) вітаецца з маладым госцем, ды яшчэ настаўнікам, і недзе знікае. Маці ідзе ў хату. Бацька паказвае рукой на шырокую лаву пад сцяной, робіць "змястоўную" цыгару-самакрутку, мы з табой палім "Нёман". Бацька шырока расцягвае ва ўсмешцы маршчакваты, загарэлы, бяззусы твар і ківае ў бок вусатага сына, кажа, што сын у яго нягоднік — не хоча, гультай, жаніцца... І сын рагоча...

Мы яшчэ колькі часу гаворым пра ўсё. Бацьку турбуе адно: надыйшла кававіца, а брыгадзір усё ніяк не можа выдзяліць людзям сенакос... Тым часам маці кліча нас у хату. Бацька паказвае рукой — за стол. Пасярэдзіне стала — пузаты графін, ладная патэльня з яечняй... Гляджу на бацькавыя рукі (яго завуць дзядзькам Міхалам). Магутныя вузлаватыя кулаккі. І ўспамінаю радкі з твайго верша, аднаго з першых:

Мой дзед быў сельскім кавалём,
кавалёўскай справы каралём...

Пытаюся, дзе стаяла кузня. Дзядзька Міхал паказвае рукой за акно: там, ля зніклай рэчачкі, ля струхлелага мосціка...

А ты раптам устаў з-за стала. Твар твой быў засяроджаны, вочы — адухоўленыя, яны як гарэлі, калі ты выходзіў з хаты. Бацька сказаў, што вось так — ні з таго, ні з сяго і як ачмурэлы; што часта ты, калі прыязджаеш да хаты, ідзеш у вішаннік і там нешта пішаш...

У святліцу завінулася на хвіліну Іра, сарамліва апусціўшы вочы, узяла з палічкі кнігу. Зноў на поплаў?..

Бацька прылёт у сенцах на канапу адпачыць, маці завіхалася па гаспадарцы; я ж стаяў у двары ля веснічак, глядзеў на блізкі поплаў і бачыў там васільковую сукенку... Ёй, тваёй прыгожай маладзенькай сястры, я потым прысвяціў верш "Гарады спыняюцца ля астравоў" (у зборніку "Непазбежнасць").

І тут я пачуў прыгожы, малады рогат. Азіраюся: ты выходзіш з-за вугла хаты на падворак, цёмныя вочы твае свецяцца, палаюць, ты нейкі шчаслівы — такім бывае чалавек, які апантана выштукаваў дарагу для яго рэч. Ты напісаў верш. Я не прасіў, каб ты мне яго прачытаў — між намі не было такой завяздэнкі... І мы пайшлі ў бок лесу, міма могілак, ля якіх прыцішылі крок, а ты задумна паглядзеў на крыжы пад соснамі; пайшлі на бераг Начы, ціхай, чыстай, у чаратах рэчкі. Мы стаялі ў траве

на беразе, і ты паказваў мне рукой: ву-унь за рэчкай, за лугам, лес, і ты ў раннім юнацтве ляцеў на кані, побач з сябрамі-вершнікамі з востраўскага поплава, праз брады, вячэрнія туманы ў лузе да таго лесу, дзе вы раскладвалі вогнішча і — былі такімі шчаслівымі ад зліцця з прыродай, ад свайго юнацтва...

І сум я адчуў у тваім голасе: маленства прамільгнула, юнацтва адышло і коні адляцелі, рэчка ўжо не тая...

Пра ўсё гэта ты неўзабаве скажаш у сваім дэбютным зборніку "Першыя версты" і пазней, асабліва балюча, у кніжцы "Сіняя брады". А тады ўжо вечарэла, мы стаялі ля аднаго з тваіх "сініх брадоў". Ты маўкліва глядзеў у туман за рэчкай, я шукаў вачыма васільковую сукенку, але яе ўжо не было на поплаве...

Тады ты яшчэ лічыўся так званым маладым паэтам, як і сам я, бадай. Ды і проста мы былі маладымі і шчаслівымі людзьмі, якія раптам магі і зарагатаць, і засумаваць, і пасумоўнічаць... Я тады стаяў на тваіх маладых слядах і падумаць, вядома, не мог, што апошні твой след — вунь там, зусім блізка, пад сасной, — і ты ніяк не можаш устаць з-пад яе...

У той вечар мы вярнуліся ў тваю родную хату. Сядзелі, гаманілі — за сталом з тваімі бацькам і маці... Іра, на мой жаль, збегла да сяброўкі-суседкі. (Цяпер яна вельмі мажнаная жанчына, настаўніца-пенсіянерка, жонка былога ляснічага, і ў іх ужо некалькі ўнукаў, якіх ты не ведаеш, як не ведаеш, што і ў цябе таксама растуць унукі.)

Нараніцу ты ўсё-ткі паказаў мне месца дзедавай кузні. За развітальным сталом бацька ці то жартам, ці то ўсур'ез сказаў нам з табой, каб мы жаніліся, не пісалі пустых вершаў ды абзавяліся добрай гаспадаркай...

І як балюча цяпер чытаюцца радкі з тваёй апошняй кнігі "Гарынь":

Стаю, бы здань, над родным плёсам,
І чайкі плачуць, як у сне,
І тысячы зламаных лёсаў
І нада мною
І ўва мне.

Спачывай, Міхася. Стомішся спачываць — гукні мяне, калі я яшчэ буду ТУТ...

Занадта цяжкі камень над табой? Нічога. За кіламетраў пяць-шэсць ад востраўскага твайго пагорка, у Машукоўскім лесе, стаіць расійская вайсковая часць — там у іх, пэўна ж, павінен быць дынаміт...

Бо:
На прывязі — ірве падковы конь мой,
І бразгае, чакаючы, сядло...

Мікола КУПРЭУ

Міхася Рудкоўскі з Іванам Чыгрынавым сярод пісьменнікаў-землякоў.

Мігель УНАМУНА:

"Кніга — добрая рэч, але яна добрая толькі тады, калі скрозь яе, як скрозь працёртую лупу, лепш бачна жыццё, а самой яе нават і не заўважаеш. А літаратура дзеля літаратуры, бібліятэчная алхімія, аптэкарская тарабаршчына школьных рэцэптаў, зразумелая толькі абазнаным, — як гэта ўсё нікчэмна."

Пісаць пра такія кніжачкі для сур'ёзнага крытыка — справа не зусім сур'ёзная. Гэта ўсё адно як апускацца на дно літаратурнай багемы. Аднак для саміх аўтараў падобных стварэнняў гэта, пэўна ж, своеасаблівае рэклама. Як жа, ЛеГал піша пра нейкага невядомага Пляна! Было ж ужо: як толькі я распачаў няшчадную крытыку някляўскага "Лабуха" — той імгненна знік з кніжных паліцаў. Сітуацыя не раўнуючы як у вядомым двухрадкоўі Ганны Ахматавай:

От других мне хвала — что зола,
От тебя и хула — похвала.

Кніжачка Зьміцера Пляна называецца "Таксыдэрмічны практыкум", нешта на манер навуковага рэферата. Найбольш прафесійны яе тэкст — рэклама медычнага цэнтра "Благовест", змешчаная на перадапошняй старонцы. А можа, спонсарамі яно так і задумвалася: тэксты Зьміцера Пляна — як рэклама да паслуг "Благовеста"? Дарэчы, медычны цэнтр з "кліентам" не памыліўся:

я вар'яцею з кожным днём
сябе не кантралую
мене страшна
я — пудзіла

Магчыма маладыя літаратурныя авангардысты скажуць мне: ды ачуйся ты, дзядзька сур'ёзны, гэта ж натуральны мастацкі прыкол! А з якой гэта пары, пытаюся я, запісаная ў слупок "прыколы" сталі сінонімамі Паэзіі? Бо ў анатацыі ж пазначана, што гэта "кніга паэзіі Зьміцера Пляна".

мяне злавлілі
адрэзалі вушы
паклалі у рот
батон кілбасы
аперазалі маё цела,
туалетнай паперай
зрабілі зь мяне
мумію
пазнаёмлілі з
кастусём каліноўскім
ён сьпеў мне песню
і сышоў

Як на мой погляд, дык гэта дыскрэдытацыя не толькі Паэзіі. (Але пра тое як-небудзь у асобнай гаворцы.) Тут жа ўзнікае патрэба ў звычайнай шокавай тэрапіі, бо — "ён піў сакэ і становіўся самалётам"... Ну, не хапала мне яшчэ каментавачаў падобных бздурны юнага словапісацеля, які чамусьці хаваецца за псеўданімам. Няхай гэтыя постмадэрновыя рэдуты каментуе яго калега, "начальнік штаба" "другога фронту мастацтваў" Зьміцер Вішнёў. "Гульня з формай, якой так захапляецца цяпер аўтар, хочацца верыць, не замінае сэнсавай глыбіні твораў", — піша ён з упэўненасцю ў тым, што тут ёсць і сэнсавая глыбіня... і творы ўвогуле... Дарэчы, хітры Вішнёў для падтрымкі штаноў увапхнуў у гэтую плянавую какафонію афарызм Алеся Разанава, які той надпісаў яму ў сваёй кніжцы: "Рызыка істотная тады, калі ад гэтага становіцца істотным верш". Спадар Вішнёў, цытуючы А.Разанава, "забівае" тут адразу двух зайцоў: паказвае, што ён мае нейкія дачыненні з мэтрам, і што гэта як бы сам А.Разанаў павучае маладога Зьміцера Пляна не рызыкаваць беспадстаўна. Хоць якраз тое разанаўскае выказанне тычылася адносна пустой рызыкы ў вершаваных самога спадара Вішнёва. І ўсё ж малады і жывучы З.Плян там-сям можа дасць фору нават свайму, ужо аднойчы вынесенаму ў труне, цэзку:

вы жэрлі
мае словы
вы закусвалі
маімі думкамі
вы варацалі (!? — ЛеГал)
маімі марамі
цяпер я бог

Што ж, гульня — гульнёй, постмадэрн — постмадэрнам. Я таксама не без галавы і ўсё разумею. Няхай хлопцы дурэюць, пішуць, практыкуюцца. Але ці не забавіліся яны каторы год вучыцца ў адным і тым жа майстар-класе. Пара б здаваць іспыты на творчую сталасць і не смяшыць публіку ў куртуазных салонах.

Бо ўжо страшна за самога маладога піта, перад якім штовечар паўстае жахлівая карціна (не раўнуючы як накурывышыся плану): нібыта вечарам да яго прыходзяць невядомыя "Пяцёра" і — як ён піша — "адразаюць мне пальцы, і тады я пачынаю гатаваць зь іх страву... (...) Прапаноўваю ім паласавача гэтым далікатэсам, але Пяцёра чамусьці адмаўляюцца і зычаць мне добрага апэтыту. Заўтра ў мяне адрасцую новыя пальцы."

Навошта?! — страшна ўжо я. Тады ж ён зноў возьмецца за асаду альбо ўсядзецца за камп'ютэрную клавятуру, каб выконваць свой чарговы плян...

Зьміцер Пляна

ТАКСЫДЭРМІЧНЫ ПРАКТЫКУМ

Зьміцер ПЛЯНА.
"Таксыдэрмічны практыкум"
(Менск, выд-вец І. П. Логвінаў, 2004г., рэдактар З.Вішнёў, 200 а.с., 56 стар., кошт 3230).

Марына НАТАЛІЧ.
"Глухие голоса"
(жизнь и ее сказки; Минск, выд-ва "Беларускі кнігазбор", 2003г., рэдактар Р. Барадулін, 300 экз., 214 стар.)

Марына Наталіч — гэта тая самая Наталля Давыдзенка, у выдавецкім пакоі якой я меў гонар знаходзіць самотны прытулак прыязджаючы з вёскі для рэдагавання свайго першага вершаванага зборніка ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" дваццаць гадоў таму... Наташа, працуючы ў аддзеле крытыкі, між іншым ні на строгага крытыка, ні на пыхлівага прайзіка не выглядала, а ўжо тады выдавала на затаеную пазітку. Час, аднак, бярэ сваё і для высокіх палётаў нашы крылы, на жаль, ужо слабеюць... Нас абцяжарвае перажытае, апаноўвае помнае... Настае пара асэнсаваць уласнае жыццё. Абдумаць ужо амаль выведзены з-пад таямніцы свой чалавечы лёс...

"...когда все постепенно затихнут, ты снова одна, одна в целом мире, и где-то внутри тебя начинает тихо плыть и кружиться нечто незнакомое прежде, не названное, тайное, новое, дорогое — мысль. Я силюсь распознать ее, поймать за хвост, словно сказочную жар-птицу! Добыть такое желанное — понимание! Я еще не знаю, что же это такое, но жду — тихо, упорно жду этого момента — мыслить, ловить перо жар-птицы, ускользающего чуда, с которым я уже никогда не захочу расстаться. Мыслить!.. Жадно, упорно, до последнего часа... Это и есть мое самое главное сокровище в ларце памяти..."

Прыгожа і мудра сказана. Ды і момант такі: жыццё як-нікак адагрэлася, прыжылося, прытулілася на Беларусі да сваёй вызначальнай вярсты... А то ўсё гнала па прасторах вялікай Русі ўслед за бацькоўскімі пагонямі ды іншымі нявыкруткамі... Вельмі густоўна і псіхалагічна тонка напісана пра бацькава вайсковства ў навеле "Малиновый цвет". У 1956 годзе маці пісьменніцы выршыла з'ездзіць у адведкі да сваёй дваноряднай сястры Тані... сям'я якой, аказваецца, была ў якоўскі час рэпрэсаваная... Сваёй — чамусьці? — прынялі іх суха, насцярожана і адстаронена. Калі адыходзілі: "Мама глянула на папину гімнастэрку, перетянутую ремнями, і заплакала. Папа поправіў фуражку. У нее былі малиновыя околышы".

"Мой отец, — тлумачыць далей аўтар, — после войны служил военфельдшером при лазарете батальона береговой охраны и носил фуражку с малиновым околышем. Малиновый цвет в те годы у всех вызывал ужас, только ужас и ничего кроме ужаса".

Агулам гэта кніжка суровых успамінаў пра наша савецкае мінулае, не менш жорсткіх сучасных аповедаў ды павучальных казак пра вечнае.

"В этом веке громко, оглушительно кричали, а говорили — глухо. Я вслушиваюсь в глухие голоса" — піша Марына Наталіч. Але і нам, чытачам, не трэба быць глухімі ні да знешніх воклічаў, ні да свайго ўнутранага голасу ("Усе мы добра ведаем, як цяжка прымусяць людзей слухаць. Бо, як і заўсёды, наукол шмат пакліканых, але мала абраных. І ўсё ж рашыцеся, пачніце клікаць, бо прычына ўсеагульнай няўвагі хутчэй хаваецца ў недастатковасці голасу, чым у недастатковасці слыху", Блас дэ Атэра.) У М.Наталіч ёсць цудоўная невялікая навела "Клоун Венька". Няскладны дылда, малец Венька меў артыстычны талент і смяіўся сваіх сяброў-падлеткаў, разыгрываючы розныя рэпрізы. Адна ж дзятчынка, што "все что-то высматривала в нем и молчала", аднойчы падыйшла да гагатлівага хлапечка гурту і сказала: "Ты все играешь только клоуна. Зачем? Ты же можешь сыграть Гамлета — принца Датского..." І ад гэтых яе слоў рогату стала яшчэ больш, чым ад Венькіных крыўлянняў і баек. І сам Венька смяіўся ад гэтых яе слоў аж да рыданняў... "когда все поняли, что клоун плачет..."

— Ребята, — сказал он совсем тихо, — ребята, я ведь и вправду могу сыграть... Гамлета...
— Врешь! — выдохнул Петяка.
— Правда. Я пробовал... дома. Вот послушайте."

Як гаварыла яшчэ адна герайна М.Наталіч: "Руки и чувства учитесь держать при себе, — учила их старорежимная смолянка (выпусніца Смольнага — ЛеГал), — вы несете культуру в массы!" Можна сказаць, што гэтага залатога правіла і прытрымліваецца пісьменніца ў сваёй творчасці. Прынамсі ў гэтай кніжцы няма лішніх аляпавата-стыльёвых рухаў, няўцямных думак і штучных эмоцый. Ёсць набытая шматгадовым вопытам рэдактарская выверанасць і аўтарскі давер — слову і чытачу. Ёсць празаік з тонкай душой паэта. Блізкая па аналогіі сітуацыя выпісана самой М.Наталіч у адной з яе казак:

"Жили-были на свете два друга, два слова — Куда и Как. Куда было большое и толстое и любило поест, а Как — маленькое и непоседливое, как капелька. Куда ходило важно и медленно — куда, куда, раз-два, раз-два, а Как скакало на месте от нетерпения и любопытства — как-как, скок-скок.
— Ну куда ты все спешить? — вздыхало неповоротливое Куда.
— Как ты только в землю от лени не вростешь? — возмущалось нетерпеливое Как.
Но при этом они были неразлучными друзьями."

Марыя ВАЙЦЯШОНАК.
"Каму расказваюць казкі на два вушкі?"
(казкі; Мінск, выд-ва "Мастацкая літаратура", 2004г., рэдактар Н.Філіповіч, мастак Ю.Струкаў, 2000 экз., 46 стар., кошт 3010).

Каб чытаць гэтую кніжку, разумеючы ўсе яе метафары і падтэксты, трэба ведаць самую Марыю Вайцяшонан. Найперш біяграфію яе "высланага з казначнага свету" дзяцінства, якое адгібала ў сібірскіх марозных зямлянах. У кніжцы амаль не адчуваецца адсутнасці саміх дзяцей, паколькі большасць казачных герояў М.Вайцяшонан "труднуюць" дзеля свайго і чужога жыцця. Праўда, усе яе героі — гномікі, звяры, птушкі, расліны — надзелены дзіцячымі характарамі і па сутнасці з'яўляюцца "дзецымі" пісьменніцы (паколькі сама яна дзіця без дзяцінства, якое дабірае сваім мастацкім уяўленнем). Безумоўна, што і казкі яе разлічаны на дзяцей з творчымі задаткамі. Ну а якая цудоўная і своеасабліва мова ў М. Вайцяшонан, пісалася ўжо не раз.

"Дзьмухавец жыв пад плотам. Тут таксама сядзеў заўсёды і Цень-Цень — невясёлы глухі дзед. Ён нават і ўлетку апранаў цёплую адзежу, любіў сырыя закуткі. Сядзіць звычайна сабе цэлы дзень пад дрэвам, абхінуўшыся шалікам, хлюпае носам."

(Як нова і свежа гучаць у тэкстах пісьменніцы забытыя старыя слоўцы: брысае вакол сябе пырскі, пакамецанья фальбаны, карэлімі папамі, гушкаць, браскатаць... Але здараюцца і "кафейныя зярняты" і "кафямолка", якія даўно ўжо пішуцца кававымі зярнятамі і кавамолкамі.)

Хто чытаў дарослы "Сад нявіннасці" М.Вайцяшонан альбо бываў у ім у лясной вёсачцы пад Мінскам, той можа параўнаць яго з гэтым — казачным, а насамрэч — жывым і сапраўдным:

"Табэ не холадна ў гэтай танючай лёгкай сукеначцы?" — спытаўся Гномік у Страказы, зябка паціснуўшы плечуком. "Не, — адказала Зялёная Страказа, — яна ж у мяне накрахмалена". "Так, — падумаў Гномік, — калі прыгожа, то ніколі не бывае ні холадна, ні... маркотна".

Гэтак як і ўва ўсёй выбітнай творчасці Марыі Вайцяшонан.

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОУНЫ
РЭДАКТАР

Анатоль
КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,

Леанід
ГАЛУБОВІЧ,

Віктар КАВАЛЁУ,

Вольга КУРТАНІЧ,

Віктар ПАТАПЕНКА —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73
адказны
сакратар — 284-66-73

АДДЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-79-65
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-81-53
паэзіі, літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-84-61

Электронны адрас:
e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце —
www.lim.by

Пры перадацы просьба
спасылання на "ЛІМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 1715
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
02.03.2004 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 384

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12